

KOSKIEN KUOHUISSA, KALLIOIDEN KUPEESSA – Arvajanreitin maisemanhoitosuunnitelma

PAULA RANTANEN
Mahdollisuutena maisema, MAMA -hanke

KOSKIEN KUOHUISSA, KALLIOIDEN KUPEESSA

- Arvanreitin maisemanhoitosuunnitelma

Paula Rantanen

Mahdollisuutena maisema, MAMA -hanke

Valokuvat: Paula Rantanen, ellei erikseen mainintaa

Piirroksat: Paula Rantanen

Taitto: Piia Viikari

Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2014

ISBN 978-952-93-3781-1 (nid.)

ISBN 978-952-93-3782-8 (PDF)

Julkaisu on saatavilla verkosta osoitteessa <http://keski-suomi.maajakotitalousnaiset.fi/palvelut/julkaisut>

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 SUUNNITTELUMENETELMÄT	6
3 SUUNNITTELUALUEEN SIJAINTI.....	6
4 MAISEMARAKENNE	9
4.1. LUONNONYMPÄRISTÖ.....	9
4.1.1. <i>Kallioperä</i>	9
4.1.2. <i>Vesistöt</i>	10
4.1.3. <i>Eliöstö</i>	12
4.1.4. <i>Suojelualueet</i>	12
4.2. KULTTUURIYMPÄRISTÖ	12
4.2.1. <i>Kylien asutuksen ja maanviljelyn historiaa</i>	13
4.2.2. <i>Tiestön historiaa</i>	15
5 KAAVOITUSTILANNE	18
5.1. MAAKUNTAKAAVA	18
5.2. KUHMOISTEN SISÄJÄRVIEN RANTAYLEISKAAVA	18
5.3. PÄIJÄNTEEN RANTAYLEISKAAVA.....	18
6 ELINKEINORAKENNE JA KYLÄTOIMINTA	19
7 YLEISET HOITO-OHJEET	20
7.1. REUNAVYÖHYKKEIDEN JA METSÄSAAREKKEIDEN HOITO.....	20
7.2. LAIDUNNUS.....	21
7.2.1. <i>Laidunpankki apuna hoidon järjestämisessä</i>	22
7.3. NIIITTO	22
7.4. KULOTUS	23
7.5. MAISEMARAIVAUUS	24
7.5.1. <i>Tienvarsimaisemat</i>	25
7.5.2. <i>Rantamaisemat</i>	25
7.6. SUOJELLUT RANTA-ALUEET	26
7.7. PUUKUJAN UUDISTAMINEN	27
7.8. VIERASLAJIESIINTYMÄT	27
7.9. RAKENNUSPERINTÖ JA SEN HOITO.....	28
7.10. MUINAISJÄÄNNÖKSET JA NIIDEN HOITO	30
8 MAISEMA-ANALYYSI	32
8.1. MAISEMASSA TÄRKEÄT PELTOALUEET	33
8.2. MAISEMASSA TÄRKEÄT METSÄALUEET	33

9	SUUNNITTELUKOHTEET HOITO-OHJEINEEN.....	36
10	TUKIMUOTOJA MAISEMAN- JA LUONNONHOITOON.....	95
	10.1. MAATALOUDEN YMPÄRISTÖKORVAUSSOPIMUKSET.....	95
	10.2. KESTÄVÄN METSÄTALOUDEN TUKI (KEMERA).....	95
	10.2.1. <i>METSO-ohjelma ja luonnonhoito</i>	96
11	AVUSTUKSET RAKENNUSPERINNÖN HOITOON	96
	11.1. RAKENNUSPERINNÖN HOITOAVUSTUKSET	96
	11.2. ENTISTÄMISAVUSTUKSET.....	96
	11.3. SEURANTALOAVUSTUS	96
12	TUKI MUINAISJÄÄNNÖSALUEIDEN HOITOON.....	96
13	MAISEMA-ALUEEN (MAISEMANHOITOALUEEN) PERUSTAMINEN	97
14	MAISEMAN HYÖDYNTÄMINEN MATKAILUN EDISTÄMISESSÄ	98
	14.1. SUUNNITTELUALUEEN MAISEMAN TUOTTEISTUSVINKKEJÄ	98
	14.1.1. <i>Virkistysalueet ja reitit lähistöllä</i>	98
	14.1.2. <i>Maalatut maisemat</i>	99
15	LÄHTEET	100
16	LISÄTIETOA.....	102

I JOHDANTO

Maaseudun kulttuuriympäristö koostuu monesta osasesta. Siihen kuuluvat maatalouden muovaamat maisemat, rakennukset ja rakenteet, muinaismuistot sekä perinnemaisemat. Vanhakanntaisen maatalouden muovaamat perinnemaisemien luontotyypit – kedot, niityt, hakamaat ja metsälaitumet – ovat monimuotoisimpia luonnonympäristöjämme. Näiden perinnebiotooppien lajirikkaus perustuu jatkuvaan hoitoon, laidunnukseen tai niittoon. Laidunnus säilyttää maisemat avoimina, ja on hyödyksi monenlaisille luontotyypeille.

Mahdollisuutena maisema – MAMA -hanke – on ylimaakunnallinen ja sen tavoitteena on sekä turvata että edistää maaseutumaiseman ominaispiirteiden ja maatalousalueiden luonnon biologisen monimuotoisuuden säilymistä Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa. Hankkeen hallinnoijana toimii ProAgria Etelä-Savo/Maa- ja kotitalousnaiset ja osatoteuttajina ProAgria Keski-Suomi/Maa- ja kotitalousnaiset sekä Etelä-Savon ja Keski-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset). Toteuttamisaika on 1.2.2013–31.12.2014.

MAMA -hankkeella halutaan lisätä maaseutumaiseman arvostusta sekä innostaa maanomistajia, viljelijöitä, yhdistyksiä, yrityksiä ja muita toimijoita hoitamaan maisemaa ja luonnon monimuotoisuutta maaseudulla. Yhtenä toimenpiteenä MAMA -hankkeessa on käytännönläheisten maisemanhoitosuunnitelmien laatiminen valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille. Tämä Arvajanreitän maisemanhoitosuunnitelma on yksi niistä.

Suunnitelman on laatinut projektisuunnittelija, FM ekologi *Paula Rantanen* Keski-Suomen maa- ja kotitalousnaisista/ProAgria Keski-Suomesta. Suunnittelutyöhön ovat osallistuneet myös Keski-Suomen ELY-keskuksen projektisuunnittelija *Elina Lehtinen*, ylitarkastaja *Liisa Horppila-Jämsä* sekä kosteikkoasiantuntijana projektisuunnittelija *Ilona Helle*. Rakennusperinnön arvojen ja hoidon suunnittelun tiedoista on kiittäminen amanuenssi *Päivi Anderssonia* Keski-Suomen museosta ja arkkitehti *Liisa Bergiusta* Keski-Suomen ELY-keskuksesta. Suunnittelutyössä on tehty yhteistyötä myös Keski-Suomen ELY-keskuksen Liikenne -vastualueen kanssa. Suunnittelutyöhön ovat lisäksi vaikuttaneet lukuisat eri tahot, ennen kaikkea *Hassin, Puukkoisten* ja *Arvajan* kylien asukkaat, lämmin kiitos heille kaikille!

2 SUUNNITTELUMENETELMÄT

Suunnitelmaan on koottu Arvajanreitinväestöä ympäröivän alueen maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita: visuaalisesti maisemassa tärkeitä kohteita, ympäristökorvaussopimuksiin soveltuvia kohteita sekä kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaita rakennuksia. Kohteiden hoidolla on merkitystä luonnon monimuotoisuudelle, maisemalle ja myös vesiensuojelulle. Lisäksi suunnitelman maisema-analyysikartassa on osoitettu alueen maisemallisesti merkittävät peltoalueet, metsänreunat ja kaukomaisemassa tärkeät metsälakialueet ja tärkeät näkymät.

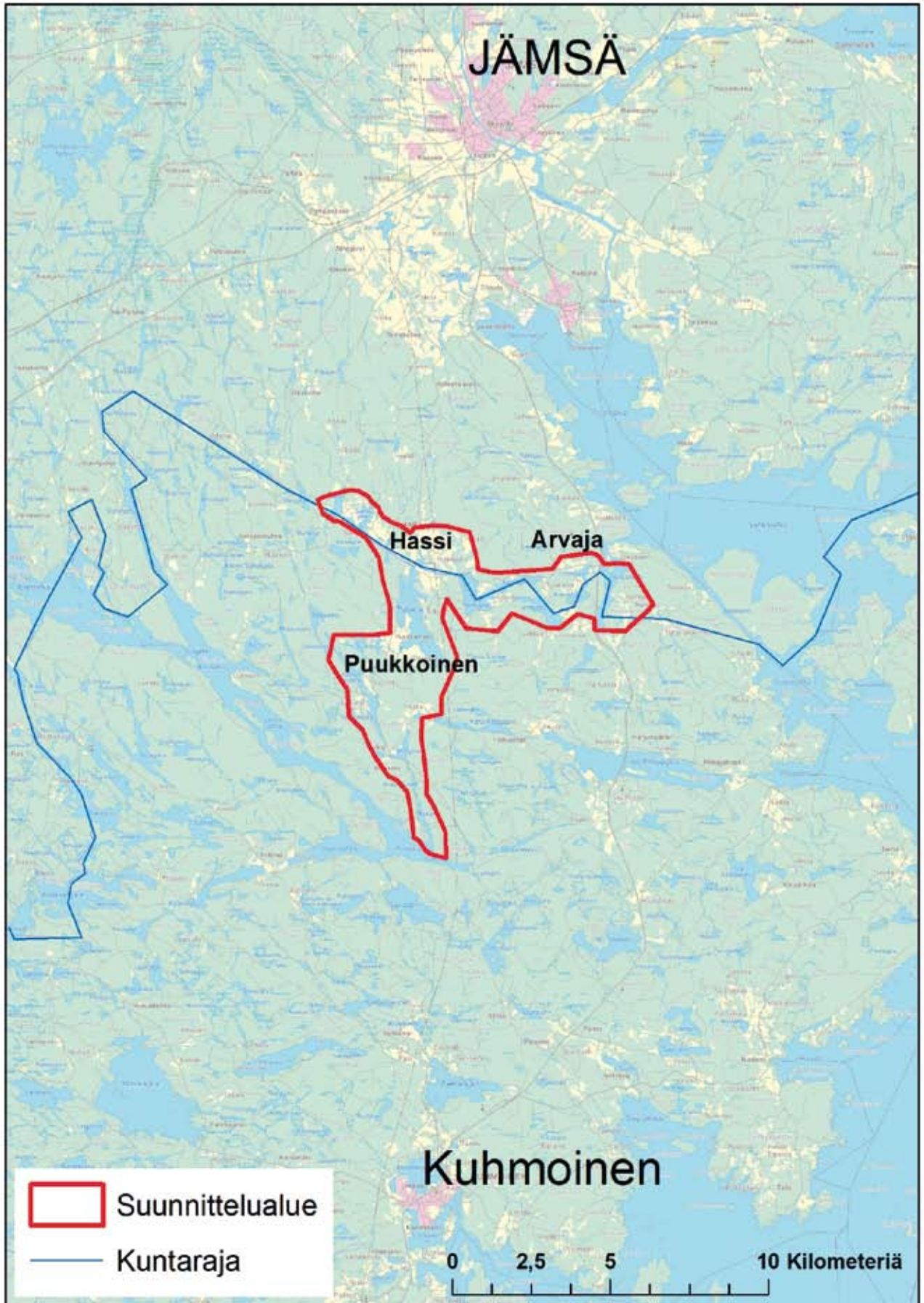
Kohteiden sisällyttäminen suunnitelmaan on vapaaehtoista maanomistajille ja aluevalinnoista on keskusteltu maanomistajien kanssa. Suunnitelma ei velvoita omistajia, viljelijöitä tai yhdistyksiä hoidon toteuttamiseen, mutta kannustaa siihen kaikkia osapuolia. Tilakäyntien yhteydessä on herännyt monia kysymyksiä maisemanhoidosta ja tukimuodoista, joihin on pyritty vastaamaan tässä suunnitelmassa mahdollisimman kattavasti.

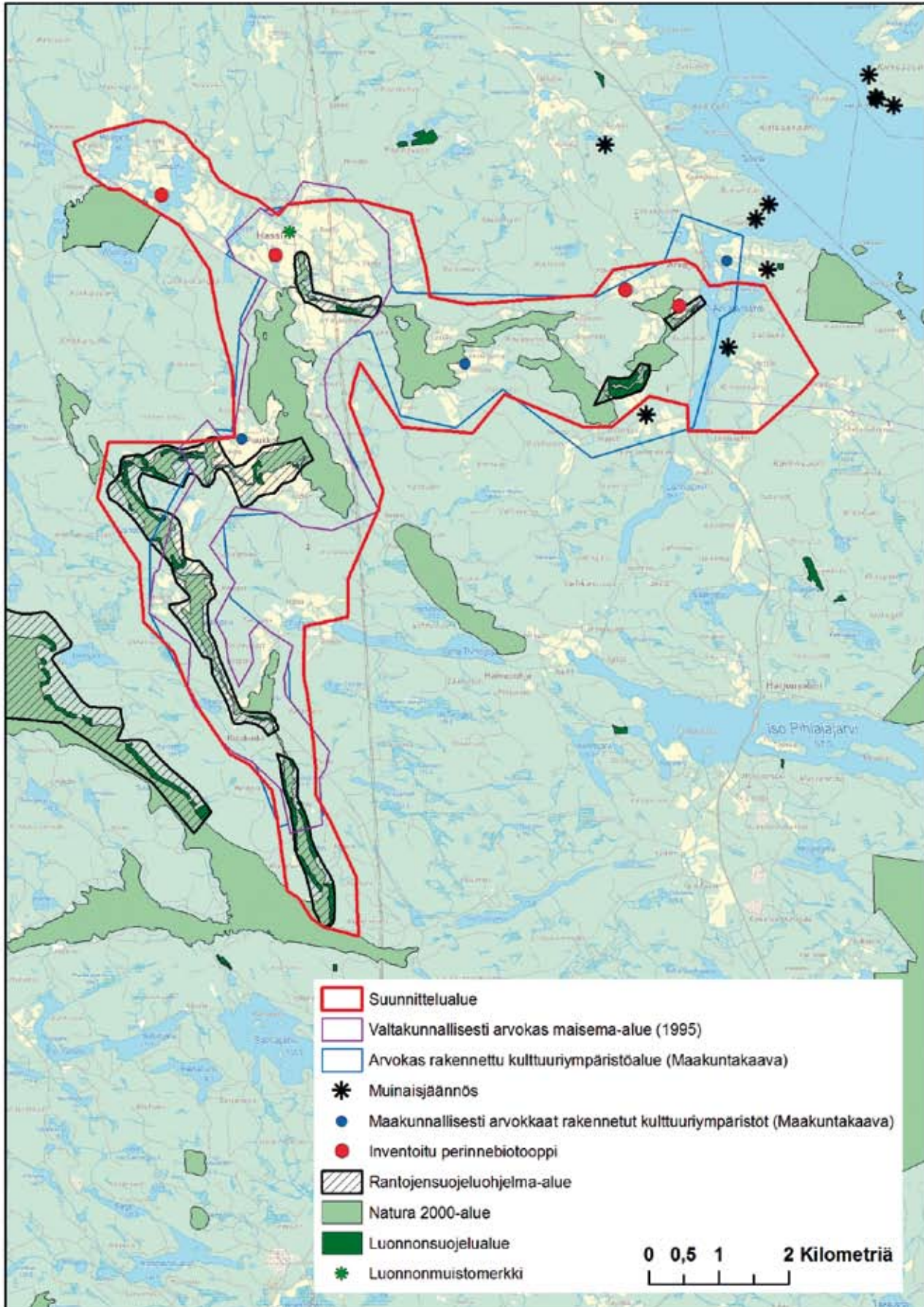
Suunnittelun tausta-aineisto muodostuu olemassa olevista suunnitelmista, kaava-aineistoista, maisemaa ja luontoa koskevista inventoinneista, arvotuksista ja julkaisuista, voimassa olevista erityistukisopimuksista, muinaisjäännösrekisteristä, Natura 2000 -alue rekisteristä, kirjallisuudesta sekä maastotöiden yhteydessä kerätystä valokuva-aineistoista sekä yksittäisten maanomistajien ja viranomaisten antamista haastattelutiedoista. Kartoissa on käytetty Maanmittauslaitoksen taustakarttasarjan 05/2013 ja peruskarttarasterin 05/2013 aineistoa, Suomen ympäristökeskuksen OIVA - Ympäristö- ja paikkatietopalvelun aineistoa 5/2013: Suojellut alueet ja Luonnon virkistysmahdollisuudet: virkistysalueet sekä Museoviraston Kulttuuriympäristön tietojärjestelmän kiinteät muinaisjäännökset aineistoa (INSPIRE-aineisto).

3 SUUNNITTELUALUEEN SIJAINTI

Suunnittelualue sijaitsee Jämsän ja Kuhmoisten välillä Arvajanreitinväestössä. Hassi-Kotakosken valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Valtioneuvoston periaatepäätös 1995) sekä maakuntakaavassa valtakunnallisesti arvokkaina rakennettuina kulttuuriympäristöinä osoitetut Arvajanreitinväestön alaosan koskireitin kulttuuriympäristö ja Kotakoski, Kivikosken mylly ja koskimaisema ovat olleet pohjana suunnittelualueen valinnalle. Suunnitelmaan on sisällytetty myös näiden rajausten ulkopuolelle jäävä osa Hassin kylän luoteisosasta (Salmijärvi ja Heikniemi), koska Hassin kylän yhtenäinen kulttuuri-maisema jatkuu Heikjärvelle asti. Heikjärven väestössä on alueen pienipiirteisimmät peltoaukeat monine metsäsaarekkeineen ja Salmijärven rannassa on alueen ainut hoidossa oleva perinnebiotooppi. Suunnittelualueen pinta-ala on n. 3600 ha (36 km²).

Arvajan reitti muodostuu useasta järvestä ja Arvajanlahdesta, jotka yhdistyvät toisiinsa muodostaen runsaskoskisen väestön Isojärven Kiviselältä Päijänteelle. Lisäksi alueen luoteisosasta virtaavat vedet kolmesta järvestä Pälämäjärveen. Väestön varrella on kolme kylää: Arvaja, Hassi ja Puukkoinen.

4 MAISEMARAKENNE

Arvajanreitti on korkeuseroiltaan vaihtelevien jyrkkien kallioiden ja jyrkänteiden, kapeiden luode-kaakkoissuuntautuneiden lahdelmien ja vesireittien vuorottelemaa. Mutkittelevan vesireitin varrella on useita koskia, joista suurimmassa, Kotakoskessa, on jopa 9 metrin pudotus.

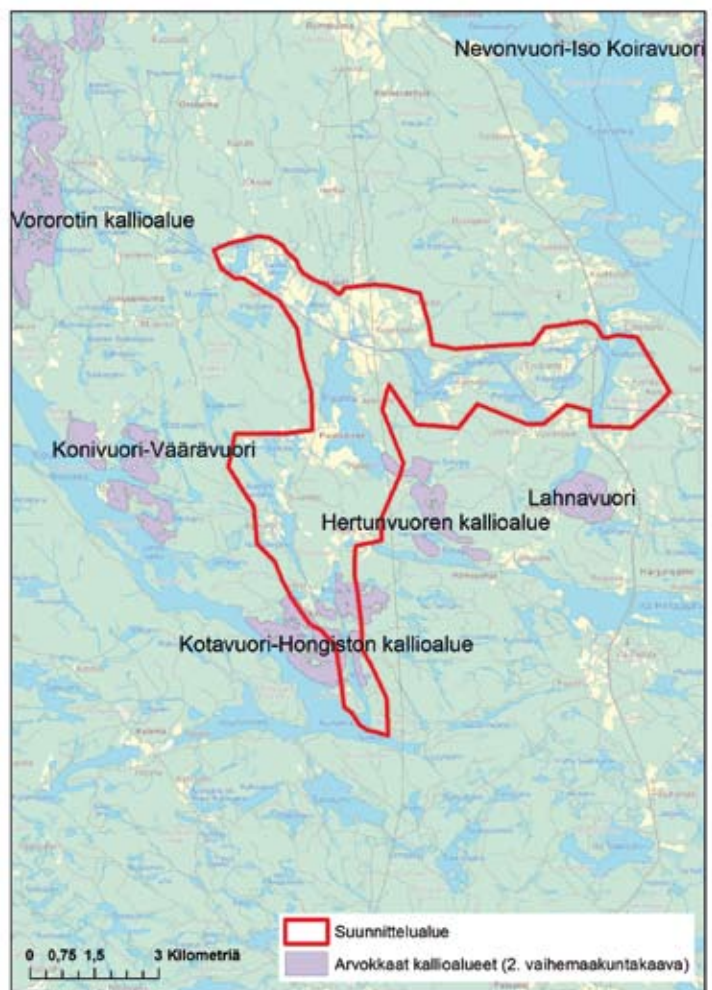
Alue jakautuu maisemallisesti selvästi kahteen erilaiseen osaan: eteläiseen jylhään luonnonmaisemaan ja pohjoiseen alavampaan kulttuurimaisemaan. Maaston korkeuserot ovat voimakkaimpia alueen eteläosassa. Jyrkänteiden lakiosat voivat kohota jopa lähemmäs sata metriä järvien pinnasta. Yksi korkeimmista kohdista alueella on Kotavuori, jossa taiteilija Pekka Halonen maalasi kuuluisia maisemamaalauksiaan 1900-luvun alkupuolella. Eteläosassa ihmisen vaikutus näkyy järvien rannoilla sijaitsevina pieninä peltolaikkuina. Kylien keskukset (Hassi, Puukkoinen ja Arvaja) ja niiden muodostama viljelty kulttuurimaisema keskittyy alueen pohjoisosiin. Viljelykset sijoittuvat lahtien poukamiin alaville ranta-alueille ja -savikoille. Keskiaikaisesta ratsupolusta kehittynyt vanha maantie, joka johtaa Jämsän Alhonjärveltä Kuhmoisiin noudattelee vesireittiä ja kulkee paikoin aivan rannan tuntumassa.

4.1. Luonnonympäristö

4.1.1 Kallioperä

Arvajanreitin kallioperä muodostuu pääosin n. 1800 milj. vuotta vanhasta graniitista. Lisäksi alueella on hieman granodioriittia, porfyyristä graniittia, kiillegneissia, kvartsimaa-sälpää, dioriittia ja mustaliusketta. Alueelle on tyypillistä luode-kaakko- ja pohjois-eteläsuuntaiset murros-linjat, jotka nykyisin ovat nähtävissä selkeästi vesistöjen muodossa mm. Alaisen Savijärven-Ison Savijärven linjassa. Arvajanreitin rannoilla on runsaasti kalliopaljastumia.

Arvajanreitin alueella on kaksi arvokasta kalliialuetta: Hertunvuoren kalliialue ja Kotavuori-Hongiston kalliialue, jotka on otettu huomioon myös Keski-Suomen 2. vaihemaakuntakaavassa. Juuri suunnittelualueen ulkopuolelle jää Arvajan eteläreunalla Lahnavuori ja alueen länsireunalla Konivuori-Väärävuori.

4.1.2 Vesistöt

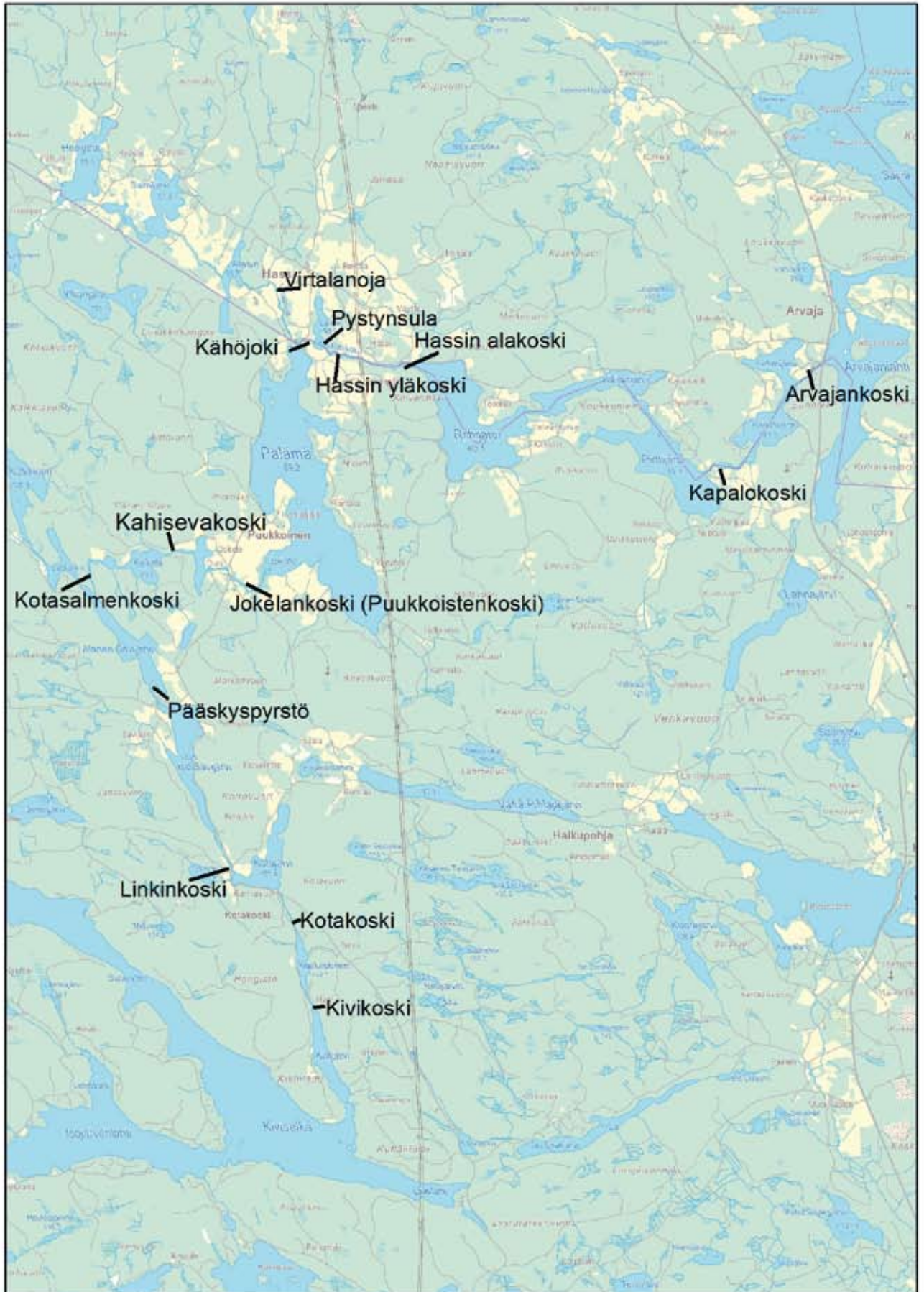
Arvajanreitti on 17 järven ja 18 koski- ja niva-alueen muodostama 20 km pitkä ketjumainen vesireitti Isojärveltä Päijänteelle. Suurin järvistä on Hassin ja Puukkoisten välillä sijaitseva Pälämä. Kivijärvi, Koekeskinen, Kotajärvi, Iso-Savijärvi, Alainen Savijärvi, Kelkäte, Jokelanjärvi laskevat lounaasta Jokelankosken kautta Pälämään. Luoteesta Pälämään virtaavat Kinnasjärvi, Salmijärvi ja Alasin. Pälämästä vedet laskevat Lammin jälkeen Hassinkoskien kautta Riihijärven, Kaijanjärven, Pirttijärven, Kapalojärven, Lehmijärven ja Arvajan lahden kautta Päijänteelle. Koskista suurin on Koekeskisen ja Kotajärven välillä virtaava kuuluisa jyrkkäputouksinen Kotakoski.

Suurin osa koskista ja virtavesiosuuksista perattiin aikoinaan tukinuittoa varten ja jyrkimpiin ja mutkaisimpiin koskiosuuksiin rakennettiin uittorännejä. Tukinuitto loppui reitillä vuonna 1965, ja uittorakenteet purettiin lähes kaikki vuoteen 1972 mennessä. Tukinuittojen takia tehdyt koskien perkaukset ja patoamiset ovat vaikuttaneet heikentävästi virtavesien kalakantoihin hävittäen niiden kutu- ja poikasalueita. Uiton loputtua ympäristöhallinnon veloitteeksi tuli palauttaa virtavedet luonnolliseen tilaansa. Keski-Suomen ympäristökeskus teki kalataloudellisen kunnostuksen Arvajanreitintä kaikille koskille vuonna 1996. Koskikunnostuksien päätavoitteena oli vaelluskalakantojen elvyttäminen.

Kunnostuksessa mm. purettiin Kotakosken voimalapato ja muutamia pienempiä patorakennelmia muista koskista sekä palautettiin kiviä ja pohjasoraa takaisin kosken uomaan. Suurimpia muutoksia ympäristöön on ollut Kotakosken voimalapadon purkamisen, joka muutti kosken takaisin luonnollisesti nopeasti virtaavaksi ja kiviseksi koskeksi. Lisäksi Arvajankoskelle rakennettiin kunnostusten yhteydessä luonnonmukainen kalatie. (Havumäki 2003)

Kivikoski.

4.1.3 Eliöstö

Suunnittelualue kuuluu eteläboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen ja Etelä-Hämeen eliömaakuntaan. Pääosin aluetta hallitsevat tuoreet kuusimetsät ja paikoin kuivat kangasmetsät. Paikoin etenkin alueen pohjoisosien rannoilla mm. Kähöjoen ja Riihijärven reunoilla esiintyy reheviä lehtoja. Rantalehtojen puustossa on useilla paikoilla haapaa, tervaleppää, pihlajaa ja raitaa. Rantalehtojen kasvillisuudessa on mm. lehtovirmajuurta ja lehtopalsamia. Tienvarsilla kasvaa runsaasti kuivan niityn lajistoa kuten kurjen- ja peurankelloja, särmäkuismaa, kissankelloja ja pukinjuurta. Lisäksi alueella esiintyy silmällä pidettävää ketoneilikkaa ja musta-apilaa. Haitallinen vieraslaji lupiini on paikoin päässyt leviytymään tienvarsille, mutta vielä hyvin pienialaisesti ja paikallisesti.

Vesireitillä elää luontainen järvitaimenkanta, joka on erittäin uhanalainen. Sähkökalastukset ovat viime aikoina osoittaneet luontaisen taimenkannan olevan melko heikko. Koskiin, etenkin Hassin alakoskelle, istutetaan vuosittain nuoria taimenia. Osa taimenkannasta vaelttaa ylös Isojärvelle ja osa alas Päijänteelle, joskin heikosti toimiva Arvajankosken padon kalaporras estää Päijänteelle vaelluksen käytännössä kokonaan (Syrjänen ym. 2012, Havumäki 2003).

Reitistön kalakantaa on seurattu sähkökalastuksilla jo vuodesta 1984 asti ja niitä tehdään edelleen vuosittain. Keski-Suomen ELY-keskus edeltävine organisaatioineen on seurannut reitillä luontaisen taimenkannan poikastihyettä Kivi- ja Puukkoistenkoskilla vuosina 1984–2011. Hämeen kalatalouskeskus on puolestaan tehnyt vastaavaa seurantaa reitin Kotakoskella, Linkinkoskella, Hassin Yläkoskella ja Hassin Alakoskella 2000-luvulla. (Syrjänen ym. 2012, Havumäki 2003).

Taimenen vapaan vaellusreitit turvaamisen takia Arvajanreitit kapeikkoalueilla on kielletty seisovien pyydysten (verkko, rysä, pitkäsiima, katiska) käyttö. Lisäksi Kivikoski, Kotakoski, Linkinkoski, Puukkoisten kosket, Koirakoski ja Kahiseva on rauhoitettu kaikelta kalastukselta osakaskuntien toimesta. Hassinkoskissa vapakalastus on kuitenkin sallittu osakaskunnalta hankittavalla luvalla.

4.1.4 Suojelualueet

Lähes kaikki Arvajanreitit vesialueet kuuluvat Natura 2000 -verkostoon, ja ne on suojeltu vesilain ja koskiensuojelulain perusteella, lukuun ottamatta Heikjärveä, Kinnasjärveä, Salmijärveä ja Alasinta. Lisäksi osa ranta-alueista kuuluu valtakunnalliseen rantojensuojeluohjelmaan. Rantojensuojeluohjelma-alueiden suojelu on toteutettu 12 yksityisenä luonnonsuojeluna sekä Kuhmoisten puolella sisävesien rantayleiskaavalla. Rantojensuojeluohjelman tavoitteena on, että päätöksessä todetut alueet säilytetään luonnontilaisina ja kokonaan rakentamattomina. Rantojensuojeluohjelman yhtenä valintakriteerinä monimuotoisuuden, luonnontilaisuuden ja harvinaisuuden lisäksi ovat myös maisemalliset arvot. Koskiensuojelulaki turvaa Arvajanreitit koskien säilymistä luonnontilaisina.

4.2. Kulttuuriympäristö

Jämsä ja Kuhmoinen kuuluvat maisemamaakuntajaottelussa Hämeen viljely ja järvimaa -alueeseen, Päijänteen vuorimaat ja lahdemat -osa-alueeseen. Tälle alueelle on tyypillistä, että: ”viljelykset ja kylät ovat sijoittuneet lahtien poukamiin rantamaille jyrkkärinteisten kalliometsien reunustaessa viljelymaisemaa. Viljely- ja rakennuskulttuurissa vallitsevat hämäläiset piirteet. Asuinrakennukset ja tilakeskukset sijaitsevat yleensä hieman ylempänä peltojen rinteillä kalliolla tai moreenikummuilla, ei juuri koskaan aivan järven rannassa. Paikoin viljelykset ovat hyvinkin jyrkillä rinteillä, talot mäkitumpujen päällä. Rakennuskulttuuria leimaavat vauraat talonpoikaistilat, suurtilat sekä torpat. Toisaalta rakennuskannassa näkyvät myös huvilakulttuurin piirteet, etenkin Kuhmoisissa” (Muhonen 2005).

Laidunnuksella on alueella pitkä historia, ja se on muokannut maisemaa merkittävästi. Nykyisin laidunnusta on enää muutamalla tilalla, ja laidunnuksen muokkaamat perinnebiotoopit ovat lähes hävinneet alueella.

Arvajanreitlin maisemat, etenkin vesistöt ja Kotakosken alue, ovat tulleet tutuksi myös laajemmalle yleisölle taiteilija Pekka Halosen kansallisromanttisten maalausten kautta. Pekka Halonen vietti kesäänsä Kotakosken lähellä Kivikosken viereisessä torpassa vuosina 1916-1953. Vesireitin varrella olleet vanhat myllyt, voimalaitokset ja sahat ovat suurimmaksi osaksi hävinneet maisemasta jo viimeistään 70-luvulla. Halosen kesäasunnon pihapiirin rakennukset ovat kuitenkin vielä jäljellä.

4.2.1. Kylien asutuksen ja maanviljelyn historiaa

Ennen varsinaista asutusta Päijänteen länsirannat olivat Hämeen erämiesten nautinta-aluetta ja maat oli jaettu erämiesten kesken pyyntialueiksi. Kalastus oli luontaisesti Arvajanreitillä erämiesten pääelinkeinona. Erämiehet harrastivat kuitenkin alueella myös pienimuotoista kasviviljelyä. Myöhemmin pyyntialueista tuli kylien yhteismaita. (Jokinen 2011, Savijärvi 2013).

Pysyvästä asutuksesta alueella on varhaisimpia merkintöjä vuoden 1539 Hämeen maakirjassa, jossa mainitaan Hassin kylältä Hassin tila ja Puukkoisista Haljala, Kimola (Kaakko) ja Hujala. Todennäköisimmin pysyvämpi asutus on kuitenkin alkanut jo 1300-luvulla Riihijärven etelärannalta Kassalan tilalta. Kassalan tila kuuluu nykyään Keski-Suomen maakuntakaavan maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen joukkoon.

Kylien rajat olivat aluksi epämääräisiä ja esimerkiksi Puukkoisilla vasta 1800-luvulla Päijälän, Valkealan ja Äkämäen kyliin kuuluneet alueet alkoivat kokea olevansa ennemmin puukkoislaisia. Koulupiirijaon myötä kylien rakenne alkoi muotoutua vakiintuneemmaksi. Hassin ja Puukkoisen kylien välillä on ollut hyvät kulkuyhteydet pitkään ja kyläläiset tekivät paljon yhteistyötä jo asutuksen alkua ajoilta asti. (Jokinen 2011, Savijärvi 2013). Arvaja on kylärakenteeltaan hajanaisempi, sen asutuskanta on yksinäistalotyypistä, eikä sinne ole muodostunut varsinaista kyläkeskusta samalla lailla kuin Hassissa ja Puukkoisilla. Arvajankosken varrella sijaitsevan Arvajan tilan talonpoikainen päärakennus on ilmeisesti vuodelta 1879.

1700-luvulla väkiluku kasvoi nopeasti ja uusia tiloja erotettiin vanhoista kantatiloista. Lisäksi perustettiin yhteismaille uusia tiloja ja torppia. Silloiset torpat olivat isoja ja kuuluivat usein kantatilan suvulle. 1800-luvulla rakennettiin lisää torppia lähes joka tilalle. Uudemmat torpat olivat pienempiä ja pääasiassa tilan ulkopuolisen väen asumuksia. Sodan jälkeen alueelle muutti paljon siirtolaisia ja uusia rakennuksia tarvittiin jälleen. (Jokinen 2011, Savijärvi 2013).

Viljely alueella oli pitkään kasviviljelyä: Puukkoisilla kaskettiin vielä 1880-luvullakin peltoviljelyn ohella. Ruis ja ohra olivat ensimmäisiä viljakasveja, kaura ja vehnä ilmestyivät 1800-luvun lopulla. Pellava oli pitkään myös tärkeä viljelytuote. Peltoja raivattiin lisää runsaasti 1800-luvulla. Heinää niitettiin pitkään luonnonniityiltä ja järvien rannoilta kerättiin kortetta, kylvöheinä yleistyi vasta 1900-luvun alussa. Ensimmäiset salaajitukset tehtiin 1920-luvulla, ja samoihin aikoihin alkoi maanviljelys koneellistua ja kylille saatiin ensimmäiset traktorit. Paikoin kuitenkin viljaa leikattiin sirpein ja viikattein vielä 50-luvullakin. 1960-luvulla oli viljasta yltarjontaa ja osa pelloista metsitettiin. (Jokinen 2011, Savijärvi 2013). Edelleenkin kuitenkin viljanviljely on säilynyt alueella yhtenä tärkeimpänä pääelinkeinona.

Omavaraistalous oli 1800-1900-luvuilla yleistä ja joka talossa oli pitkään oma lehmä ja sika. Lehmät laidunsivat pääasiassa metsissä ennen nurmilaitumien yleistymistä. Nykyisin kylillä on vain muutamia lypsytiloja. (Jokinen 2011, Savijärvi 2013).

Viljelyn ohella metsätöistä tuli toinen vallitseva toimeentulon muoto 1800-luvun loppupuolella. Puita kuljetettiin silloin mm. Kotakosken ja Arvajankosken sahoille ja kauemmas mm. Pihlajakoskelle. Jämsänkosken tehtaan perustamisen jälkeen 1887 puun kysyntä kasvoi edelleen. Myös halkoja tarvittiin paljon lämmitykseen 1900-luvun puoliväliin saakka. Tukit ja halot kuljetettiin pitkään pääosin vesireittejä pitkin uittamalla. Tukkeja uitettiin Isojärveltä asti Arvajanreittiä pitkin Päijänteelle.

Vesireitti on toiminut pitkään alueen ihmisten elinkeinojen tukena. 1800-1900-luvuilla koskien rannoille rakennettiin paljon myllyjä, voimalaitoksia, sahoja ja meijereitä. Kotakoskelle rakennettiin 1800-luvun loppupuolella saha ja pärehöylä, lisäksi koskella oli myllyjä. Arvajankoskelle saha ilmestyi 1920-luvulla. Arvajankoskella toimi myös mylly ja voimalaitos. Jokelankosken rannalla toimi 1800-luvulla mylly, meijeri ja sähkölaitos, mikä lisäsi asutuksen keskittymistä kylälle. Vuonna 1910 Hassin talo sai sähkönsä Hassinkosken voimalasta. Myllyjä Hassinkoskessa oli parhaimmillaan kolmekin, mikä johti välillä kinaan veden käyttöoikeuksista. Kivikoskella toimi 1900-luvulla saha ja mylly.

Vesilaitosten lisäksi koskia perattiin voimakkaasti tukinuittoa varten, ja niihin tehtiin tukkirännejä ja muita uittorakenteita 1870-luvulta alkaen. Pelkästään uittoruuhia alueella oli kuusi: Kivikoskessa, Kotakoskessa, Jokelankoskessa ja Hassin ylä- ja alakoskessa. Uittorakennelmia myös kunnostettiin vielä 1940-luvulla, jolloin rakennettiin myös Kotakosken uitto- ja voimalapato sekä pienvoimala. 1946 tuli isompi voimalaitos, josta syötettiin virtaa valtakunnan verkkoon vuoteen 1985 asti. Vuonna 1954 rakennettiin vanhan padon viereen uusi betoninen patoturvallisuuslain määräykset täyttävä pato. Pienempiä voimalaitoksia rakennettiin myös 1900-luvun alkupuolella Hassinkoskiin ja Arvajankoskelle. Arvajankosken voimala ja saha paloivat vuonna 1969. (Jokinen 2011, Savijärvi 2013).

Hassinkosken rannalla on vielä jäänteitä vanhasta myllystä.

4.2.2. Tiestön historiaa

Arvajän vesireittiä seuraa lähes koko matkaltaan vanha maantie, joka on yksi keskeisimmistä alueen maisemaan vaikuttavista tekijöistä. Paikoin aivan veden rajassa kulkeva, mutkitteleva ja mäkinen sora-tie tuo maisemaan tunnelman historiallisesta maalaismaisemasta.

Jämsästä Hassin ja Puukkoisten kautta Kuhmoisiin kulkeva tie oli 1600-luvulla pääreitteinä Keski-Suomesta etelään suuntautuvalle matkustamiselle. Tuolloin ratsutie tunnettiin Vanhasta Laukaan talvi-tiestä haarautuvana rantatienä. 1700-1800 -luvulla ratsuteitä rakennettiin kärryteiksi.

Hassin tie saatiin rattailla kuljettavaan kuntoon 1780-luvulla, mutta paikoin tiet olivat edelleen hyvin vaikeakulkuisia pääosin mäkisyytensä takia. Vielä 1800-luvullakin Kuhmoisiin kulkeminen Puukkois-tientietä pitkin oli haastavaa. Tuolloin tiet kulkivat vielä mäkien päältä: Puukkoistentie meni Kotavuo-

Karttaläbde Karta ofver Finland: Sektionen E3: norra delen af Tavastehus län med tillgränsande delar af Åbo, Wasa, Kuopio och St. Michels län. 1863. Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto, JYX-julkaisuarkisto. <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/yleiskartat/suomen-yleiskartta-1864-1873>.

ren yli, Hujalan läpi ja Kaakon (Kimolan) ohi Puukkoisille. Sieltä tie jatkui Pälämän viereisen Lusikkakankaan kautta Lahnasillalle. Vasta 1850- ja 1860-luvuilla vuoret kierrettiin rakentamalla Linkin silta ja Pälämän rantaa kulkeva tie. Kulkua hidastivat vielä tuolloin laajojen teitä ylittävien laidunalueiden portit, joita oli paljon. Talvisin kuljettiin pitkään jäitä ja tukkuteitä pitkin kulkevia talviteitä. (Antila 1992, Jokinen 2011, Savijärvi 2013).

Kievaritoiminta teiden varsilla alkoi kylillä 1600-luvun puolivälissä. Kievarinpito kiersi talojen välillä vuoden välein. Puukkoisten ensimmäinen kievari oli Kaakon, eli silloisen Kimolan talolla. Kievereiden velvollisuutena oli myös hollihevosten pitäminen aina 1936 asti. (Savijärvi 2013).

Teitä kunnostettiin pitkään kylälaisten voimin, vielä 1930-luvullakin, vaikka 1921 tielaki siirsi hoitovastuun valtiolle. 1900-luvun alussa rakennettiin mm. Puukkoisten kivisilta. Maantieliikenne lisääntyi 1920-luvulla, jolloin Hassin kylällekin ilmestyi ensimmäinen linja-auto. Vuonna 1934 aloitti myös postiauto liikennöinnin Helsingistä Puukkoisten ja Hassin kautta Jämsään ja Jyväskylään. (Antila 1992, Jokinen 2011).

Liikennöinti oli vilkasta Hassin- ja Puukkoistentiellä 1900-luvun alkupuolella. Vuonna 1926 tie nimettiin valtatieksi ja vuonna 1938 nelostieksi. Valtateitä alettiin rakentaa vuonna 1937, mutta rakennusurakat jäivät kesken talvisodan alettua. Rakentamista jatkettiin vasta 1950-luvulla pienissä osissa työllisyystyönä siirtotyömailla. Tielinjauksia hieman muutettiin 1950-luvulla, jolloin 4-tie Jämsästä Kuhmoisiin rakennettiin kulkemaan Arvajan kautta, ja Hassin- ja Puukkoistentiet jäivät päällystämättömiksi. 1990-luvulla nelostie siirrettiin kulkemaan Päijänteen itäpuolta pitkin. (Antila 1992).

1951 tulivat ensimmäiset rallit Hassiin ja Puukkoisille. Rallireitit kulkivat joitain vuosia Savijärveltä Konivuoren kautta Jyrkyselle ja Puukkoisilta Hujalan kautta Kotajärvelle. Nykyisin ralleja ei enää ajeta Hassissa tai Puukkoisissa, mutta kyläyhdistykset ja seurat Arvajanreitillä keräävät edelleen tuloja ralleista parkkipaikkojen järjestämisellä ja valvonnalla. (Savijärvi 2013).

Ennen vuotta 1850 Puukkoistentie kulki Kotavuoren yli ja Hujalan pihan kautta Puukkoisille.

Karttalähde Digitaaliarkisto: Maanmittaushallitus, Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma), Pitäjänkartasto. Kubmoinen (2144 08 Ia.* -/-).

5 KAAVOITUSTILANNE

5.1. Maakuntakaava

Keski-Suomen maakuntakaavassa (2009) on osoitettu Hassi-Kotakosken valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Valtioneuvoston periaatepäätös 1995) sekä valtakunnallisesti arvokkaana rakennettuna kulttuuriympäristönä osoitetut Arvajanreitin alaosan koskireitin sekä Kotakosken, Kivikosken myllyn ja koskimaiseman kulttuuriympäristön kokonaisuudet. Nämä rakennetun kulttuuriympäristön kokonaisuudet eivät sisälly enää vuonna 2009 Valtioneuvoston päätöksellä vahvistettuun luetteloon valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Alueilla on kuitenkin vähintään maakunnallista merkittävyyttä.

Maakuntakaavan suunnittelumääräysten mukaan alueen suunnittelussa on otettava huomioon kulttuurihistoriallisen rakennetun ympäristön kokonaisuus ja arvokkaan maisema-alueen kokonaisuus sekä näiden ominaispiirteet ja identiteetti. Lisäksi maakuntakaavassa on osoitettu suojelualueet (Natura 2000 -alueet ja rantojensuojeluohjelma-alueet) sekä muinaismuistokohteet.

Keski-Suomen maakuntakaavaa täydentävä 2. vaihemaakuntakaava käsittelee maa-ainesten ottovyöhykkeitä (sora, hiekka, rakennuskivi), potentiaalisia malmivyöhykkeitä, arvokkaita harju-, kallio- ja moreenimuodostumia sekä pohjavesialueiden tarkistuksia. Toisessa vaihemaakuntakaavassa Arvajanreitin alueelle on merkitty kaksi arvokasta kallioaluetta (ks. s. 9)

Kolmannessa vaihemaakuntakaavassa, joka on vielä vahvistamatta, on osoitettu tuulivoimalle ja turvetuotannolle sopivat alueet. Tuulivoimalle sopivista alueista yksi on aivan Arvajanreitin suunnitellun alueen kaakkoisreunalla oleva Pihlajakosken alue. Turvetuotantoalueita ei ole suunniteltu Arvajanreitille eikä sen läheisyyteen.

5.2. Kuhmoisten sisäjärvien rantayleiskaava

Kuhmoisiin on valmistunut oikeusvaikutteinen sisäjärvien rantayleiskaava vuonna 2002. Kaava sisältää kaikki Kuhmoisten ranta-alueet pois lukien aiemmin yleiskaavoitetut Päijänteen ja Kirkonkylän alueet. Ranta-alueille saa pääsääntöisesti rakentaa vain kaavan osoittamille alueille. Rakentamisalueet on sijoitettu niin, että ranta-alueet säilyttäisivät jatkossakin luonto- ja maisema-arvonsa. Rantojen-suojeluohjelma-alueiden suojelu on toteutettu Kuhmoisissa kaavamääräyksillä (ks. lisää suojelluista ranta-alueista s. 26).

Arvajan reitin valtakunnallisen maisema-alueen eli Hassi-Kotakosken alueen maisema- ja kulttuuriarvot on otettu huomioon yleiskaavaa laadittaessa. Vanha perinteinen kyläalue on merkitty kaavaan kyläkeskuksen alueena, jonka rakentamisen tulee pääsääntöisesti perustua tarkempaan maankäytön suunnitelmaan, jossa otetaan huomioon alueen maisema- ja perinnearvot.

5.3. Päijänteen rantayleiskaava

Kuhmoisten puolelle on laadittu Päijänteen rantayleiskaava, joka koskee Arvajanlahden eteläosaa. Kaavassa ranta-alueet on osoitettu maa- ja metsätalousvaltaiseksi alueeksi ja rakentamiselle on osoitettu omat paikkansa.

6 ELINKEINORAKENNE JA KYLÄTOIMINTA

Arvajanreitillä alueella maa- ja metsätalous on hallitsevana elinkeinona. Lisäksi joillain tiloilla on muuta työtä lisäelinkeinona tai töissä käydään tilan ulkopuolella. Osalle viljely on sivuelinkeinona ja päätyö tehdään tilan ulkopuolella. Monet pellot ovat myös vuokralla naapurin viljelijöille. Maataloustoiminta keskittyy kyläkeskusten ympärille ja laajimmat pellot sijaitsevat Hassin ja Puukkoisten kylien keskuksissa.

Aktiivisia viljelytiloja alueella on parisenkymmentä, joista päätuotantosuuntana neljällä on karja, yhdellä luomujuures ja lopuilla viljan ja nurmen viljely. Lisäksi alueella on yksi sivutoiminen mansikkatila ja hevosia kolmella tilalla (osa vain kesälaitumella).

Hassin ja Puukkoisten kylillä toimivat aktiiviset kyläyhdistykset ja maamiesseurat. Yhdistykset ja seurat järjestävät tapahtumia Hassin maamiesseurantalolla ja Puukkoisten maamiespirtillä. Arvajalla kyläläisiä yhdistää urheiluseura, jonka omistuksessa on Arvajan seurantalo. Kyläyhdistykset, maamiesseurat ja urheiluseura osallistuvat vuosittain Neste Oil Rallin parkkijärjestelyihin, josta saatavilla tuloilla on kunnostettu mm. Hassin maamiesseurantaloa.

Kyläkirjat Hassista ja Puukkoisista kertovat kattavasti kylien aktiivisesta historiasta ja sisältävät paljon kuvia menneestä maisemasta. Kirjat ovat toimineet hyvänä pohjana myös maisemanhoidon suunnittelulle.

Kyläläiset osallistuivat aktiivisesti maisemanhoitosuunnittelun yhteydessä järjestettäviin kyläkävelyihin kesällä 2013.

7 YLEISET HOITO-OHJEET

Maaseudun kulttuurimaisema on syntynyt vuosisatojen aikana perinteisen maatalouden toimien seurauksena, joten sen säilyttäminenkin vaatii jatkuvaa työtä. Alueiden hoidon toteuttaminen on vapaaehtoista ja maanomistajan päätettävissä. Maisemanhoidon tulee lähteä siitä, että kyläläiset itse haluavat hoitaa ja säilyttää alueen maisemallisia arvoja.

Maisemanhoitoa voi toteuttaa myös erilaisten yhdistysten toimesta tai talkootöinä. Erilaiset hoitoon saatavat tuet toimivat myös hyvänä kannustimena hoidon toteuttamiselle. Tukea hoitotoimiin voivat hakea myös rekisteröityneet yhdistykset. Jos tuen hakeminen tuntuu liian sitovalta, ei hoitosuunnitelmista kannata silti luopua kokonaan – vähäinenkin hoito on parempi kuin kokonaan hoidotta jättäminen.

Joskus maisemanhoito saattaa kuulua jo osaksi tilan normaaleja työtehtäviä, vaikkei sitä tiedostettaisikaan erikseen maisemanhoidoksi. Tällöin maisemanhoitosuunnitelmasta voi ottaa vinkkejä siihen, miten alueita jatkossa hoitaisi myös maisemaa mielessä pitäen. Hyvin hoidettu maisema lisää myös työhyvinvointia tilalla.

Kulttuurimaisemanhoito on kauniin maiseman hoitamisen lisäksi luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä. Kulttuuriympäristön eliölajisto, joka on kehittynyt perinteisen maanviljelyn ja karjanhoidon seurauksena pitkän ajan kuluessa, on sopeutunut hoidettuun ympäristöön ja on riippuvainen hoidon jatkuvuudesta. Perinnebiotoopit ovat vähentyneet viime vuosikymmeninä huomattavasti maatalouden rakennemuutoksen myötä ja niille tyypillinen eliölajisto on uhanalaistunut. Jopa 30 prosenttia maamme uhanalaisista lajeista elää ensisijaisesti perinnebiotoopeilla. Erilaiset reunavyöhykkeet toimivat myös luonnon monimuotoisuuden lisääjinä, luoden vaihettumisvyöhykkeen erilaisten luontotyyppien välille ja rikastaen eliölajistoa. Näitä reunavyöhykkeitä ovat mm. viljelymaisemassa pellon ja metsän väliset metsäalueet ja peltojen keskellä olevat metsäsaarekkeet.

Tämän osion alle on koottu maisemanhoito-ohjeita erilaisille maiseman osa-alueille kuten reunavyöhykkeille, rantamaisemille ja rakennuksille. Luvussa 9 on annettu tarkempia hoito-ohjeita suunnittelualueelle kohdekohtaisesti.

7.1. Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoito

Kahden eri elinympäristön välisiä reunavyöhykkeitä on syntynyt viljelymaisemassa peltojen reuna-alueille, joko pellon ja metsän, pellon ja veden tai pellon ja tien välisille alueille. Nämä alueet ovat monesti olleet perinteisen karjatalouden laidunmaita, joiden kasvillisuus on muokkautunut laidunnuksen myötä monipuoliseksi. Nykyisin karjan laidunnuksen vähennyttyä reunavyöhykkeitä voidaan hoitaa myös raivaamalla. Myös peltojen keskelle jääneet metsäsaarekkeet ovat monimuotoisia metsäalueita, joita voidaan hoitaa samoin periaattein kuin reunavyöhykkeitä.

Luonnon ja maiseman monimuotoisuusalueiden hoito on pääosin raivausta, jonka tavoitteena on puuston monipuolinen laji- ja ikärakenne. Etenkin lehtipuita tulisi suosia ja raivaukset kohdistaa nuoriin kuusiin, pajukkoon ja harmaaleppävesaan. Raivauksia ei tule toteuttaa tasaharvennuksina vaan

pyritään vaihtelevaan aukko-kohtien ja puuryhmien muodostamaan luonnonmukaiseen rakenteeseen. Raivauksen myötä valo pääsee paremmin kenttäkerrokseen ja kasvilajisto kehittyy monipuolisemmaksi. Kauniit puuyksilöt säilytetään, kuten myös lahoppuut ja pötkelöt sekä marjovat puut ja pensaat. Puuston ikärakenne säilytetään monipuolisena jättämällä myös osa nuorista lehtipuista ja kuusista kasvamaan.

Raivaustähteet tulee aina kerätä pois alueilta, jotta ne eivät jää peittämään maaperää ja rehevöittämään aluetta tarpeettomasti, jolloin kenttäkerroksen kasvillisuus ei kasva tavoitteiden mukaisesti. Hoidetut reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet ovat myös maisemallisesti tärkeitä ja ilo silmälle. Reunavyöhykkeitä ja metsäsaarekkeita voidaan myös laiduntaa.

Metsäsaareke luonnon monimuotoisuutta lisäävää raivausta ennen ja jälkeen.

7.2. Laidunnus

Laidunnus on luonnonhoitoalueille erittäin hyvä hoitomuoto, sillä perinteinen karjanlaidunnus on muovannut aikojen saatossa näitä alueita lajistoltaan omalaatuisiksi ja monipuolisiksi, jolloin laidunnus myös parhaiten ylläpitää näitä ympäristöjä. Laidunnus soveltuu myös alueille, joita ei pystytä niittämään kivisen maaperän tai runsaan puuston takia. Laidunnukseen sopeutunut lajisto kärsii maa-

perän rehevöitymisestä, joten laidunalueet eivät saa olla yhteydessä nurmilaitumiin, etteivät ravinteet pääse kulkeutumaan niiltä luonnonhoitoalueille. Myöskään lisärehua ei tulisi tuoda laitumille.

Jotta laidunnus olisi tarpeeksi tehokasta, on laiduneläinten määrä sovittava vastaamaan laidunalueen tuottoa. Alilaidunnettu alue säilyy rehevänä ja ongelmakasvit pääsevät nopeasti levittäytymään. Ylilaidunnetun alueen maaperä rikkoutuu helposti ja kasvillisuus tuhoutuu paikoin kokonaan. Sopivaan laiduneläinten määrään on olemassa ohjeita, mutta vasta käytännön kautta näkee miten eläimet vaikuttavat alueeseen. Laidunpaineen ohjaamisessa auttaa laidunalueen lohkominen useampaan osa-alueeseen, joita laidunnetaan vuorotellen. Laidunnuskausi on Suomessa tyyppillisesti kesäkuun alusta elokuun loppuun.

Laiduneläimen valinta vaikuttaa myös laidunnuksen lopputulokseen. Eri laiduneläimet soveltuvat eri laidunalueille: esimerkiksi hevosia ei kannata laittaa kiviseen ja epätasaiseen maastoon kun taas lehmät pystyvät kulkemaan jopa rinnankorkuisessa vedessä syöden rantakasvillisuutta. Hiehot ja emolehmät soveltuvat parhaiten erityyppisille laidunalueille ja ovat tehokkaita syömään monipuolista kasvustoa, lypsylehmille taas luonnonlaitumet eivät tuota välttämättä tarpeeksi ravintoa. Lampaat ovat helppohoitoisimpia ja sopivat myös useimmille laidunalueille. Parhain tulos saadaan sekalaidunnuksella, joskin sitä on usein vaikea järjestää. Laiduneläinten hoidossa tulee muistaa myös eläinsuojelulain vaatimukset mm. eläinsuojista ja aitamateriaaleista.

7.2.1. Laidunpankki apuna hoidon järjestämisessä

Laidunpankki on internetissä toimiva palvelusivusto, joka auttaa maisemanhoidosta kiinnostuneita nautojen, lampaiden ja hevosten omistajia sekä laidunmaan omistajia kohtaamaan toisensa. Sivuilta löytyy tietoa maisemalaiduntamisesta ja sen toteuttamisesta käytännössä.

Laidunpankin hakupalveluun voi jättää oman ilmoituksen, jolla voi tarjota alueita laidunnettavaksi tai eläimiä maisemahoitajiksi. Hakupalvelun kautta voi myös etsiä eläimiä ja laidunalueita paikkakunnittain. Laidunpankki löytyy internetistä osoitteesta www.laidunpankki.fi.

7.3. Niitto

Niittäminen on laidunnuksen lisäksi toinen tehokas luonnonhoitoalueiden hoitotoimi, jolla vähennetään ravinteita alueelta ja saadaan monipuolinen kukkiva niitylajisto. Paras aika niitolle on loppukesä, heinä-elokuu, kun niittykasvien siemenet ovat ehtineet kypsyä. Harvinaisia kasvilajeja voidaan säästää ja auttaa lisääntymään alueella, jättämällä kasviesiintymät niittämättä jonain vuonna. Rehevempien alueiden hoidossa aluetta voidaan niittää kaksi kertaa vuodessa, jolloin saadaan ravinteisen maan valtalajeja kuten nokkosta, voikukkaa ja hierakkaa pidettyä kurissa helpommin. Tällöin ensimmäinen niitto toteutetaan alkukesästä. Myös laidunalueita tarvitsee joskus niittää niiltä osin kuin laiduneläimet jättävät syömättä paljon rehevää kasvillisuutta. Lisäksi aidanalusia niitetään säännöllisesti.

Niittykasvit tulee niittää leikkaavalla terällä, kuten viikatteella tai traktoriin kiinnitettävällä niitokoneella, jotta kasvitaudit eivät pääse leviämään ja kasvit kuivumaan. Murskaavaa terää, kuten siima-leikkuria, voidaan käyttää kuitenkin ongelmakasvien niitossa etenkin peruskunnostusvaiheessa. Niitoksen annetaan kuivua maassa muutaman päivän, jolloin myös niittykasvien siemenet ehtivät varista maahan. Tämän jälkeen niitos tulee aina kerätä pois alueelta, jottei se rehevöitä maaperää.

7.4. Kulotus

Kulotus on hyvä keino poistaa rehevää kuivunutta kasvustoa, havupuun taimia sekä tiheää rantaruovikkoa niityiltä ja laitumilta. Polttaminen vapauttaa ravinteita, etenkin fosforia, maahan ja tekee tilaa uudelle kasvustolle. Kulotettuja alueita tulisikin laiduntaa, jotta ravinteisuus vähenisi niitykasveille sopivaksi.

Kulotuksen paras ajankohta on keväällä maan ollessa vielä hieman roudassa, jolloin kuumuus ei pääse vahingoittamaan kasvin maanalaisia osia, vaan keskittyy tuhoamaan maanpinnalla olevan kasvuston. Kulotusalue tulee rajata hyvin, ettei tuli pääse leviämään hallitsemattomasti. Luonnolliset rajat kuten ojat, tiet tai kosteat painanteet ovat tehokkaimpia kulon rajaamisessa. Rajaus voidaan tehdä myös kaivamalla maahan matalia ojia ja raivaamalla suoja-alueita, joita kastellaan. Maaston korkeuserot ja tuuliolosuhteet kannattaa myös ottaa huomioon kulotuksessa.

Kulotuksesta on ilmoitettava etukäteen pelastuslaitokselle. Kulotuksessa on hyvä olla myös runsaasti väkeä mukana tulen hallinnassa.

PERINNEBIOTOOPIT

Perinnebiotoopit ovat perinteisen maatalouden, niiton ja laidunnuksen myötä syntyneitä luontotyyppisiä, joiden kasvillisuus on pitkän ajan saatossa kehittynyt vähäravinteiseen maaperään sopeutuneeksi. Perinnebiotooppeja ovat kedot, niityt, hakamaat ja metsälaitumet, joissa on merkkejä laidunnuksesta tai niitosta.

Perinnebiotooppeja on inventoitu vuodesta 1992 alueellisten ympäristökeskusten, sittemmin ELY-keskusten työnä. Nykyisin ELY-keskus ylläpitää tietokantaa inventoitujen perinnebiotooppien tilasta ja tekee alueilla päivitysinventointeja. Inventoidut perinnebiotoopit on arvotettu paikallisesti arvokkaiksi (P), maakunnallisesti arvokkaiksi (M) tai valtakunnallisesti arvokkaiksi (V), tai ei perinnebiotooppiarvoja omaaviksi (E). Arvajanreitillä on neljä inventoitua perinnebiotooppia, joista enää yksi on laidunnuksessa.

Uusia perinnebiotooppeja syntyy, kun metsäalueita tai luonnonniittyjä otetaan uudelleen laidunnukseen tai niitettäväksi ja niiden kasvillisuus muuttuu vuosien aikana ravinteiden vähenemisen myötä niitylajivaltaiseksi.

7.5. Maisemaraivaus

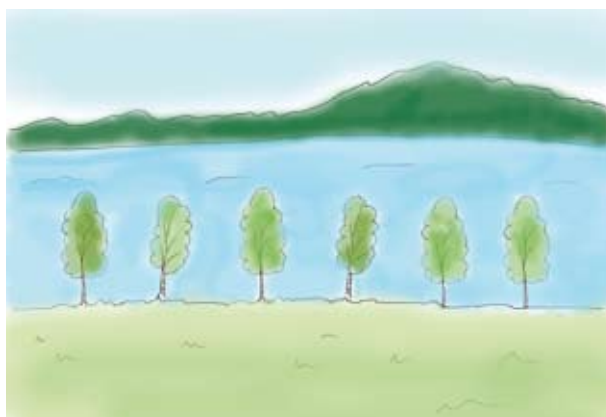
Tässä luvussa maisemaraivauskohteet on jaoteltu tiemaisemiin ja rantamaisemiin. Maisemaraivauksilla avataan kauniita ja arvokkaita näkymiä esim. teiltä vesistöön ja pelloille tai piha-alueiden läheisyydestä. Maisemaraivaukset kohdistuvat yleensä kapeille metsäalueille, jotka toimivat usein myös kahden erilaisen elinympäristön reunavyöhykkeinä. Maisemaraivauksissa noudatetaan siis pitkälti samoja periaatteita kuin reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeidenkin hoidossa (ks. s. 20).

Rantametsä ennen maisemaraivausta.

Rantametsä maisemaraivauksen jälkeen.

Maisemaraivauksessa kannattaa välttää tasavälein harvennusta, ellei tavoitteena ole puistomainen näkymä tai tienvieren puukujanne.

Maisemaraivauksessa näkymiä avataan sektoreittain, pieniä aukkokohtia muodostaen, välttäen tasavälein harvennusta. Etenkin kauniita puuyksilöitä tuodaan esiin ja erilaiset kulttuurihistorialliset rakenteet, kuten kiviaidat raivataan näkyviin. Puusto on hyvä säilyttää monilajisena ja puuston ikärakenne monipuolisena. Etenkin nuoret kuuset peittävät maisemaa ja varjostavat maaperää runsaasti ja niitä poistamalla saadaan jo paljon lisää näkyvyyttä maisemaan. Harmaaleppä ja pajut ovat maisemaa nopeasti umpeuttavia lajeja ja vaativat jatkuvaa raivaamista muutaman vuoden välein. Raivaukset kannattaa toteuttaa pienissä osissa ja mieluummin liian vähän kuin liikaa –periaatteella, sillä valoisuuden ja tilan lisääntyessä nopeasti vesakko kasvaa myös nopeammin takaisin.

Haapoja ja leppiä voi estää vesomasta kaulaamalla n. 1/3 tai puolet kasvustosta ensimmäisenä vuonna ja seuraavana vuonna loput tai jälleen 1/3. Kaulaus kannattaa tehdä ainakin voimakkaimmille puuyksilöille, loput voi kaataa reiluun tappikantoon. Tappikannosta on helppo katkaista siitä kasvavat uudet vesat. Kaulaaminen tappaa koko puun juuria myöten ravinteiden ja vedenkuljetuksen estyessä, joten

kaulatusta puusta ei enää pitäisi syntyä uusia juurivesoja. Työ suoritetaan veistämällä rinnankorkeudelta esim. kuorintaroudalla kuori pois rungon ympäri nilan alta vähintään 30 cm matkalta. Puu on valmis kaadettavaksi, kun kuori alkaa irrota.

7.5.1. Tienvarsimaisemat

Tiet kulkevat Arvajanreitillä monin paikoin aivan vesistöjen reunoilla ja peltojen keskellä. Tielle pilkistävä vesi, vastarannan kumpuilevat metsänreunat ja peltoaukeat ovat alueen ominaispiirteitä. Näiden näkymien säilyminen avoimena on tärkeää alueen maisemallisen kokonaiskuvan kannalta.

Arvajanreitintien, Hassintie, Puukkoistentien ja Juuvantien teille on tehty kiinteistötoimitus muutamia vuosia sitten, jonka myötä Suomen Valtio/ELY-keskus hallinnoi maapohjaa, mutta puut kuuluvat kiinteistönomistajille. ELY-keskus vastaa tienvarsien hoidosta ja teettää hoidon urakoitsijalla. Tienvarret niitetään kerran kesässä kahden metrin leveydeltä ajoradan reunasta. Vesaikkoa raivataan koneellisesti kolmen vuoden välein 6 metrin etäisyydeltä tai puuston rajaan asti. Käytännössä raivattavan alan leveys on suurimmalla osalla aluetta kapeampi, sillä puusto kasvaa pääsääntöisesti hyvin lähelle tietä. Vesaikkoa ei pystytä myöskään raivaamaan koneella puiden välistä. Isompien puiden poistaminen on maanomistajien vastuulla. ELY-keskus voi kuitenkin poistattaa yksittäisiä puita, jos niistä on vaaraa liikenteelle tai ne haittaavat tien hoitoa.

Tämän Arvajanreitän maisemanhoitosuunnitelman pohjalta Metsäkeskus on valmistelemassa maanteiden varsien puuston maisemaraivausta ja harvennusta Arvajanreitän alueella (Arvajanreitintie ja Puukkoistentie) luonnonhoitohankkeena.

7.5.2. Rantamaisemat

Rantoja voidaan hoitaa maisemaraivausohjeiden mukaisesti (ks. s. 24) Maisemanäkökohtien lisäksi rantaraivauksissa tulee huomioida myös luonnon monimuotoisuustekijät. Rantametsät ovat suurimaksi osaksi Arvajanreitillä lehtoja, joiden kasvilisuus on rehevää ja monipuolista. Rantametsät toimivat usein tärkeinä elinympäristöinä monille lajeille. Tästä syystä rantametsien käsittelyssä tulisi noudattaa erityistä varovaisuutta ja tehdä mahdolliset hoitotoimenpiteet suunnitellusti. Arvajanreitän rannoilla on lukuisia suojelualueita, joiden hoidossa on omat rajoituksensa (ks. s. 26).

Arvajanreitän vesistö on järvitäinen merkittävä lisääntymisalue ja reitille on tehty kalataloudellinen kunnostus. Rantametsillä on merkitystä myös kalojen elinolosuhteisiin, sillä rannan puusto varjostaa jokea ja koskiosuuksia estäen lämpötilan nousemasta liian korkeaksi vesistöissä. (Havumäki 2003).

Ranta-alueita koskevat metsänhoitosuositukset

YKSITYISMETSÄN YLEISIIN METSÄNHOITOSUOSITUKSIIN LIITTYEN RANTAMETSÄN KÄSITTELYSSÄ OTETAAN HUOMIOON ERITYISESTI SEURAAVIA PERIAATTEITA:

- MAISEMALLISESTI MERKITTÄVIEN RANTAMETSÄN KÄSITTELYSSÄ NOUDATETAAN ERITYISTÄ HARKINTAA
- RANTAMETSÄSSÄ KÄSITTELYKUVIOT SUOSITELLAAN RAJATTAVAKSI SOPIVIA MAASTONMUUTOJA NOUDATELLEN. HAKKUIDEN SUUNNITELUSSA TULISI KÄYTTÄÄ MAASTON TARJOAMIA MAHDOLLISUUKSIA, JOTTA MAISEMA SÄILYISI YHTENÄISENÄ. RANTAVYÖHYKKEEN LEVEYS SUOSITELLAAN JÄTETTÄVÄKSI NIIN SUUREKSI, ETTÄ SIITÄ MUODOSTUU SELKEÄ KÄSITTELYYKSIKKÖ.
- RANTAVYÖHYKKEELLE PYRITÄÄN JÄTTÄMÄÄN LEHTIPUUSTOA MAHDOLLISIMMAN PALJON. MAISEMALLE JA MONILLE ELÄIN- JA KASVILAJEILLE TÄRKEIDEN LEHTIPUIDEN JA ALIKASVUSTON TURHAA RAIVAUSTA ON SYYTÄ VÄLTÄÄ.
- UUDISTAMINEN PYRITÄÄN TEKEMÄÄN LUONTAISESTI TIHEÄÄ SIEMEN- JA SUOJAPUUSTOASENTOA KÄYTTÄEN AINA, KUN SIIHEN ON EDELLYTYKSIÄ. RANTAMETSÄN LAJOJA AVOHAKKUISTA EI SUOSITELLA. UUDISALOILLE SUOSITELLAAN JÄTETTÄVÄKSI MAISEMAPUITA.
- MAISEMANHOIDOLLISISTA SYISTÄ KIERTOAJAN JATKAMINEN JA UUDISKYPSÄN METSÄKÖN HARVENTAMINEN VOI OLLA PERUSTELTUA.
- LUONNONSUOJELULLISESTI TAI MAISEMALLISESTI ERITYISEN MERKITTÄVILLÄ ALUEILLA VOIDAAN MUUTEN VAJAATUOTTOISTA METSÄKÖÄ PITÄÄ KEHITETTÄVÄKSI KELVOLLISENA.
- PIENIÄ SAARIA JA NIEMIÄ EI TULISI KÄSITTELLÄ AVOHAKKUILLA. PIENIMMÄT SAARET SUOSITELLAAN MIELUUMMIN JÄTETTÄVÄKSI KOKONAAN HAKKAAMATTA.
- ERITYISTÄ HUOMIOTA KIINNITETÄÄN RANTAKALLIOIDEN JA HIEKKARANTOJEN YMPÄRISTÖIHIN. KITUMAIDEN KALLIOMETSIKÖILLE SUOSITELLAAN ERITYISEN VAROVAISTA KÄSITTELYÄ TAI NIIDEN JÄTTÄMISTÄ LUONNONTILAISIKSI. NORMAALISTA METSÄKUVASTA POIKEAVAT MAISEMALLISESTI ARVOKKAAT PUUYKSILÖT SUOSITELLAAN SÄILYTETTÄVÄKSI.
- LANNOITUSTA, KEMIAALLISTA VESAKONTORJUNTAA TAI VOIMAKASTA MAANMUOKKAUSTA TULISI VÄLTÄÄ.

Päijänteen rantayleiskaavan (Kuhmoinen) ranta-alueita koskevat metsänhoidon suositukset.

Peltojen reuna-alueiden metsät pidättävät ravinteita, joten peltojen rannanpuoleisia reunavyöhykkeitä ei kannata raivata täysin avoimiksi. Rantaraivauksissa on hyvä aina säästää jonkin verran pensaikkoa ja puustoa myös linnuille suojaksi ja pesäpaikoiksi.

7.6. Suojellut ranta-alueet

Arvajanreitän ranta-alueet kuuluvat useilta kohdilta valtakunnalliseen rantojensuojeluohjelmaan (ks. s. 8). Rantojensuojeluohjelman päätavoitteena on säilyttää ranta-alueet rakentamattomina ja luonnontilaisina.

Rantojensuojeluohjelmaa on Arvajanreitillä toteutettu sekä kaavamääräyksin että perustamalla luonnonsuojelualueita. Kuhmoisten sisäjärvien rantayleiskaavassa rantojensuojeluohjelman kohteilla on kaavamääräys **RSO**, joka on jaettu osa-alueisiin tunnuksin **r** ja **m**. **r**-osa-alueiden suojeleminen on toteutettu luonnonsuojelualueina ja **m**-osa-alueiden suojeleminen on toteutettu kaavalla. Jämsän puolella Arvajanreitillä ei ole voimassa olevia kaavoja, mutta ne rantojensuojeluohjelman alueet, jotka on ollut tarkoituksenmukaista perustaa luonnonsuojelualueiksi, on jo perustettu.

RSO	ALUE, JOKA KUULUU VALTAKUNNALLISEEN RANTOJENSUOJELUOHJELMAAN Alue on jaettu osa-alueisiin tunnuksilla r ja m.
r	Valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman osa-alue. Osa-alueen toteuttaminen edellyttää luonnonsuojelulain tarkoitetun luonnonsuojelualueen perustamista. MRL 41.2 §:n nojalla määrätään, että rakennusten ja rakennelmien rakentaminen osa-alueella on kielletty. Osa-alueella oleva rakennusoikeus on tilakohtaisesti joko siirretty rantojensuojeluohjelma-alueen ulkopuolelle rakentamisen sallivalle alueelle tai merkitty rantojensuojeluohjelma-alueelle rakennettavaksi RA-alueella tai korvattavaksi. Rakennusoikeus, jota ei ole voitu siirtää eikä toteuttaa, on merkitty yleiskaavassa erityismerkinnällä -ra korvattavaksi maanomistajalle rantojensuojeluohjelman toteuttamisperiaatteiden mukaisesti. Rakentamiskielto on voimassa enintään 5 vuotta tämän yleiskaavan lainvoimaisesta hyväksymisestä. Kiellon mahdollisen päättymisen jälkeen rakennusoikeuksia käsitellään MRL 133.3 §:ssä ja MRA 60.1 §:ssä säädetyllä tavalla rantojensuojeluohjelman periaatteiden mukaisesti. MRL 41.2 §:n nojalla määrätään, että alueella ovat kiellettyjä maankamaran kaivaminen, louhiminen ja täyttäminen, puiden kaataminen ja muutkin luonnontilaa muuttavat toimenpiteet ilman MRL 128 §:n mukaista lupaa, kunnes alue on muodostettu luonnonsuojelulain mukaiseksi luonnonsuojelualueeksi.
m	Valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman osa-alue. Kaavamerkintä toteuttaa rantojensuojeluohjelman suojelutavoitteet seuraavasti: Osa-alueella oleva rakennusoikeus on tilakohtaisesti joko siirretty rantojensuojeluohjelma-alueen ulkopuolelle rakentamisen sallivalle alueelle tai merkitty rantojensuojeluohjelma-alueelle rakennettavaksi RA-alueella. Osa-alueen metsiä saadaan hoitaa ja käsitellä rantojensuojeluohjelman mukaisesti noudattamalla metsälain periaatteita ja kulloinkin voimassa olevia valtakunnallisia rantametsien käsittelysuosituksia. Osa-alueella sijaitsevien peltojen viljely on sallittua ja pellot suositellaan säilytettäväksi myös jatkossa viljelykäytössä.

Kuhmoisten sisäjärvien rantayleiskaavan merkinnät rantojensuojeluohjelma-alueiden osalta.

Rantojensuojeluohjelman **yksityisillä luonnonsuojelualueilla** suojelumääräykset vaihtelevat eri alueiden välillä. Tarkat määräykset löytyvät kunkin suojelualueen perustamispäätöksestä. Osalla luonnonsuojelualueista on myös tiukemmin suojeltuja osa-alueita ja osa-alueita, joilla lähinnä rakentaminen on kielletty, mutta metsätaloutta voidaan tietyin edellytyksin harjoittaa (1- ja 2-osa-alueet). Joskus myös tiukemmin suojellun alueen määräyksistä (esim. puiden kaataminen on lähtökohtaisesti kielletty) voidaan poiketa, jos se katsotaan maanomistajan ja ELY-keskuksen välisissä neuvotteluissa alueen luonnonhoidon kannalta perustelluksi. Kussakin luonnonsuojelualueen perustamispäätöksessä on määritelty, miten päätöksestä voidaan poiketa, jos se on mahdollista.

Kuhmoisten rantaosayleiskaavassa kaavamääräyksellä m merkittyy metsiä voidaan hoitaa ja käsitellä rantojensuojeluohjelman mukaisesti noudattamalla metsälain periaatteita ja kulloinkin voimassa olevia valtakunnallisia rantametsien käsittelysuosituksia. Tästä suunnitelmasta löydät ranta-alueiden hoito-ohjeet sivulta 25. **m**-alueen pellot suositellaan säilytettävän viljelykäytössä. **Kaavamääräyksellä r** merkityt metsät on suojeltu perustamalla niistä yksityisiä luonnonsuojelualueita.

7.7. Puukujan uudistaminen

Puukujanteita on Arvajanreitillä useiden tilojen sisääntuloteiden varrella sekä joidenkin peltojen keskellä olevien teiden varrella. Puukujanteet ovat maisemassa kauniisti erottuva elementti, ja ne sitovat maiseman menneeseen aikaan. Perinteisesti kujien puut ovat koivuja, mutta myös mäntykujanteita näkee Arvajanreitillä. Puut antavat suojaa tuulelta ja toimivat monien lajien elinympäristönä, etenkin lahopuusta riippuvalle lajistolle.

Ajan myötä puukujanteet kaipaavat kunnostusta, kun yksittäisten puiden kunto huononee tai puut kaatuvat. Isoimpia oksia voidaan tarvittaessa tukea. Katkenneiden oksien tynkiä voi suojata haava-suoja-aineilla tai hiiltää ne nestekaasupolttimen avulla. Kun puiden hoitaminen ei enää riitä, voidaan yksittäisiä puita korvata uusilla. Paras tulos saadaan kuitenkin uusimalla isompia osia kujanteesta kerralla, jolloin isojen puiden välissä kasvavat nuoret puut eivät kärsi valon ja veden puutteesta.

Kujaa uudistettaessa vanhat puut kaadetaan aikaisin keväällä ja kannot poistetaan. Uudet taimet istutetaan sen jälkeen sulan maan aikana hieman eri kohtaan kuin missä aiempi puu sijaitsi. Koivuille hyvä istutustiheys on viidestä kymmeneen metriin. Taimet on hyvä tukea kahdella tukiseipäällä, jotka sidotaan vähintään kahdesta kohtaa puun runkoon muovinauhalla. Tukiseipäät ja narut poistetaan puun juurruttua n. kahden vuoden kuluttua. Puita tulee muistaa alussa kastella runsaasti.

Uusia puukujanteita perustettaessa kannattaa ottaa huomioon, että puut istutetaan tarpeeksi kauas tien reunasta, jotta tiellä liikennöinti ja tien hoito sujuu puiden isoksi kasvettuakin myös isoilla ajoneuvoilla.

7.8. Vieraslajiesiintymät

Vieraslajit ovat lajeja, jotka eivät kuulu alkuperäisesti Suomen luontoon ja ovat levittäytyneet tänne ihmisen mukana joko tahattomasti tai tarkoituksella. Monet vieraslajit on alun perin tuotu puutarhakasveiksi ja ne ovat sieltä päässeet leviämään luontoon. Haitallisiksi vieraslajit katsotaan, jos ne levittäytyvät erittäin tehokkaasti ja aiheuttavat jonkinlaista haittaa ympäristölleen. Haitalliset vieraslajit voivat mm. vaikuttaa kotoperäisten lajien levinneisyyteen ja runsauteen. Lupiini esimerkiksi valtaa alaa useiden teiden varsilla estäen kotoperäisiä kasveja kasvamasta. Osa vieraslajeista voi olla myös vaa-

rallisia ihmiselle. Tällainen on jättiputki, jonka kasvineste aiheuttaa iholle joutuessaan auringonvalon vaikutuksesta pahoja palohaavoja.

Haitallisia vieraskasvilajeja esiintyy Suomessa 24 eri lajia. Näistä eniten haittaa aiheuttaneita ja laajimmin levinneitä ovat komealupiini (*Lupinus polyphyllus*), jättipalsami (*Impatiens glandulifer*), jättiputket (*Heracleum persicum*, *H. mantegazzianum*, *H. sosnowskyi*) sekä kurturuusu (*Rosa rugosa*).

Vieraslajeja saa kasvattaa omassa puutarhassa, mutta niiden levittäytyminen luontoon on estettävä. Etenkin tienpientareille ja reheviin metsiin levitessään vieraslajit saattavat muodostaa tiheitä esiintymiä, joita voi olla vaikea hävittää. Vieraslajeja voi poistaa parhaiten kaivamalla ne juurineen maasta ja polttamalla kasvin osat. Niittäminen heikentää ainakin jossain määrin myös kasvustojen levittäytymistä. Esim. jättiputkesta voi niittää tai katkaista kukinnot pois ennen kuin ne ehtivät muodostaa siemeniä. Monet vieraslajit ovat kuitenkin hyvin sinnikkäitä kasvattamaan uusia kukintoja, jopa juurineen maasta kiskottunakin.

Vieraslajeja ei saa laittaa kompostiin, vaan jätteet kannattaa toimittaa kaatopaikalle niille osoitetulle paikalle. Lisätietoja saa alueelliselta jätteenkäsittelylaitokselta. Ympäristö.fi -sivuilta löytyy kattava tietopaketti vieraslajeista ja niiden hoidosta <http://www.ymparisto.fi/vikuri#Vieraslajit%20uhkaavat%20luonnon%20monimuotoisuutta>.

7.9. Rakennusperintö ja sen hoito

Arvajanreitillä rakennettua maisemaa hallitsevat isot kantatilojen talonpoikaiset päärakennukset ja niiden läheisyyteen rakennetut torpat. Monet kantatilojen vanhoista 1800-1900-luvuilla rakennetuista päärakennuksista ovat vielä hyvässä kunnossa. Osa vanhoista pienemmistä päärakennuksista on korvattu uusilla pääosin 1970-90-luvuilla. Joitain vanhoja rakennuksia on kunnostettu kesäasunnoiksi. Alueella korostuvat myös monet aktiiviseen seuralämään liittyvät rakennukset kuten maamiestalot, työväentalo, seurantalo ja rukoushuone, joilla on erityinen merkitys alueen omaleimaisuudelle ja paikallisidentiteetille. Käyttökunnossa pidetyt yhteiset rakennukset mahdollistavat yhteisön elinvoimai-

Perinteisiä aittarakennuksia Arvajanreitillä varrella.

Vellikelloja Arvajanreitillä varrella.

Maitolaitureita Arvanreitillä.

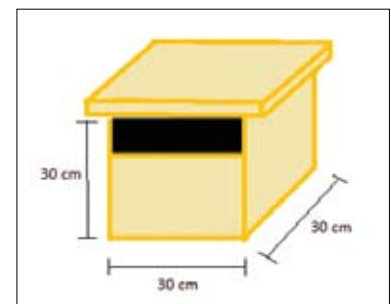
suuden jatkossakin, kun ihmisillä on paikkoja, missä kokoontua ja harrastaa yhdessä. Uutena lisänä maisemassa ovat 1900-luvun loppupuolella rakennetut pienet kesämökit Pälämän, Riihijärven, Kaijanjärven sekä Koekeskisen rannoilla, jotka pilkistävät rantateiden varsien kapeista reunametsistä.

Myös monet piharakennukset ovat maisemassa näkyvällä paikalla, aivan maantien vieressä, sillä vanhat kylätiet ovat usein kulkeneet pihapiirien läpi. Pihapiireissä on monen ikäisiä, erilaisiin käyttötarkoituksiin rakennettuja rakennuksia ja muita rakenteita. Arvanreitillä usean tilan pihasta löytyy vanha riviaitta, jonka kruunaa yksilöllinen vellikello. Kulttuurimaisemaa elävöittävät myös tienvarsien kunnostetut maitolaiturit ja kylätien varren mokkien piha-aidat. Eheillä pihapiireillä persoonallisine yksityiskohtineen on suuri merkitys kulttuurimaisemassa.

Avoimilla peltoalueilla sijaitsevat ladot ovat myös eliöstön turvapaikkoja, joten niillä on oma tärkeä merkityksensä luonnon monimuotoisuudelle. Latojen päätyihin voi kiinnittää linnunpönttöjä tuulihaukoille, jotka viihtyvät alueen peltoaukeilla.

Lato Puukkoisten pellolla.

Tuulihaukan pöntön rakennusohjeet.

Tilojen rakennuskannan monipuolisuus alkaa vähetä, kun rakennuksia jää pois hoidosta maatalous-toiminnan tai käytön muuten loppuessa. Hoito ja kunnossapito sekä oikeaan aikaan ja oikein menetel-min ja materiaalein tehdyt korjaukset ovat rakennusten ja niiden arvon säilymisen perusedellytyksiä. Hoitotoimenpiteiden oikealla ajoituksella voidaan vaikuttaa asumiskustannuksiin ja estää korjaus-tarpeiden kasaantumista liian suuriksi. Paitsi rakennuksia, myös asuinpihan kuuluvia monia raken-teellisiä pieniä yksityiskohtia, rakenteita ja kalusteita on huollettava ja kunnostettava säännöllisesti, että ne säilyttäisivät arvonsa. Perinteisesti hoidetuissa pihapiireissä on myös perinteisiä maatiaislajeja. Asumattomalla pihalla perennatkin saattavat olla rehevyyden kätköissä. Usein piankin hoitotoimien tuloksena ja valon palatessa pihapiiriin alkavat aarteet paljastua.

Rakennusten kunnostusta varten kannattaa laatia hyvät suunnitelmat asiantuntijalla, sillä vanhat rakennukset vaativat perinteiset materiaalinsa ja työtapansa, jotta kunnostamisella ei aiheuteta vahin-koa rakennukselle. Suunnitelmia vaaditaan myös kunnostustukihakemusten liitteiksi. Ennen kun-nostusten aloittamista on hyvä olla yhteydessä myös kunnan rakennusvalvontaan.

Rakennuksen viereen kasvaneet puut ja pensaat kannattaa poistaa, jottei rakennus pääse vaurioitumaan eikä jää kasvillisuuden piiloon. Nyrkkisääntönä voi pitää, että kasvillisuus pidetään vähintään puolen metrin etäisyydellä rakennuksista.

7.10. Muinaisjännökset ja niiden hoito

Muinaismuistolain mukaan kiinteät muinaisjännökset ovat suoraan lailla suojeltuja. Kaivamisen ja muun vahingoittamisen lisäksi myös muinaisjännökseen peittäminen on kiellettyä. Myös esihistorial-lista aikaa nuoremmat historiallisen ajan muinaisjännökset ovat lain suojaamia.

Muinaismuistoalueiden hoidosta vastaa aina Museovirasto. Museovirasto voi hakemuksesta luovuttaa muinaismuistoalueen hoidon toiselle taholle. Hoitoon vaaditaan aina myös maanomistajan lupa. Mui-naismuistoalueiden hoitoon voi myös hakea rahallista avustusta museovirastolta.

Muinaisjäännösten hoito edistää niiden suojelua ja perustuu kulttuurihistoriallisten elementtien esiin tuomiseen ja säilyttämiseen. Hoidon suunnittelussa tärkeää on maiseman eri osien luonteen ja merkityksen arviointi, luonnonolosuhteiden huomioiminen sekä maankäytön historian selvittäminen. Hoidettavalle muinaisjäännösalueelle on tehtävä hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka mukaan hoitotyötä toteutetaan pitkäjänteisesti. Pitkään hoitamatta olleilla kohteilla hoito voi alkaa perusraivauksella, jolla poistetaan kasvustot, jotka saattavat vaurioittaa muinaisjäännöksen rakenteita. Lisäksi voidaan muinaisjäännösten rakenteita sekä parantaa kulkuyhteyksiä muinaisjäännökselle. Alkutoimenpiteiden jälkeen ylläpitotyöt vaativat vähemmän resursseja. Ylläpitotyöt sisältävät yleensä alueen niittämistä tai laiduntamista sekä rakenteiden kunnossa pitoa (Museovirasto).

Uudet löydöt ovat aina rikkaus, eikä muinaisjäännösten suojelu suinkaan merkitse sitä, että kaikki liikkuminen tai maatöiden tekeminen olisi muinaisjäännösalueella kielletty. Peltoa tai puutarhaa, jolta on löydetty merkkejä muinaisjäännöksestä, voi viljellä tavalliseen tapaan, ainoastaan ojien kaivaminen tai muu kynnessyvyden alle ulottuva maanmuokkaus on kielletty. Maanomistaja voi usein myös osallistua muinaisjäännösten hoitoon mm. laiduntamalla muinaismuistoalueita.

Hyvin hoidetut muinaisjäännökset ovat monipuolisia käyntikohteita, joita voidaan hyödyntää niin virkistyskäytössä, opetuksessa kuin matkailussakin. Hoidetut muinaisjäännökset kasvattavat väestön tietoisuutta oman alueensa menneisyydestä ja vahvistavat arvostusta ja paikallista identiteettiä.

Suunnittelualueen kaikki muinaisjäännökset sijaitsevat Arvajanlahden ympäristössä. Arvajanlahti ja Sapalanmäki sijaitsevat Arvajanlahden itärannalla ja Suo-Kauppila Arvajanlahden ja Pirttijärven eteläosien välisellä Suo-Kauppilan tilalla Kapalokosken eteläpuolella. Suunnittelualueen ulkopuolelle jäävät Säviänsalmi ja Säviänniemi Arvajanlahden pohjoispuolelle sekä alueen eteläpuolelle Kuhmisiin Päijälän linnavuori (lue lisää s. 98).

SAPALANMÄKI sijaitsee Edesniemen kylätien eteläpuolella, metsärinteessä. Muinaisjäännöksen muodostaa erikokoiset sammaloituneet rökkiöt. Rökkiöitä ei ole ajoitettu, mutta niiden arvellaan olevan toistasataa vuotta vanhoja.

ARVAJANLAHTI on täysin ehjänä säilynyt kivikautinen asuinpaikka, josta on löydetty mm. kampakeramiiikka, kvartsi-iskoksia ja palanutta luuta. Arvajanlahden kivikautinen asuinpaikka sijaitsee kapealla tasanteella noin 50 metriä rannasta. Tasanne on Karhilan talosta 400 metriä länsi-lounaaseen ja pohjoisemmalle mökille menevän mökkitien länsipuolella mökin takana.

SUO-KAUPPILAN kivikautiset asuinpaikat sijaitsevat Suo-Kauppilan hiekkaisessa peltorinteessä noin 250 metrin päässä talosta.

SÄVIÄNNIEMEN Pitkänomainen rökkiö on kooltaan 5 x 4 metriä ja sen suurin korkeus noin 1 metri. Se on sammaloitunut ja keskeltä kuopalla. Reunakiveys ulottuu verraten laajalle sammalen alla. Vuoden 2005 inventoinnissa paikalla ei havaittu tuoreita kajoamisen jälkiä. Maastokartan muinaisjäännösmerkki on väärässä kohdassa maastossa olevan luontaisen kivikon kohdalla oikeasta rökkiöstä noin 120 metriä etelään.

SÄVIÄNSALMI sijaitsee Säviänsalmen suun pohjoispuolella, noin 70 metrin päässä rannasta, hiekkamoreenisella tasanteella, mökkitien länsipuolella. Asuinpaikka on täysin ehjä. Vuoden 2005 inventoinnissa löydettiin koekuopista saviastianpaloja (tyypillistä kampakeramiiikkaa).

8 MAISEMA-ANALYYSI

Maisemanhoitosuunnitelman pohjaksi on toteutettu maisema-analyysi suunnittelualueen maisemarakenteesta ja maiseman keskeisistä osa-alueista. Maisema-analyysissä on käytetty pohjana kartta-aineistojen korkeuskäyriä. Maisema-analyysin taustalla ovat myös teitä ja näköalapaikoilta maastokäynneillä tehdyt tarkastelut alueen maisematekijöistä.

Maisema-analyysissä on määritelty kauko- ja lähimaisemassa tärkeitä maiseman osa-alueita. Sellaisia ovat maisemaa rajaavat metsäiset mäet, teitä ja rantoja reunustavat maisemallisesti tärkeät metsänreunat ja lähimaisemassa tärkeät metsäalueet. Viljelyalueiden osalta pellot on luokiteltu maisemallisesti tärkeiksi ja maisemassa paikallisesti tärkeiksi. Lisäksi analyysissä on tarkasteltu eri kohdista avautuvia näkymiä, maisemassa tärkeitä rakennuksia ja maisemahäiriökohtia.

Suurvoimalinja aiheuttaa Arvajantien varrella maisemahäiriön muuten eheään kulttuurimaisemaan.

Kaukomaisemana pidetään yli 100 metrin päässä olevaa maisemaa, jonka yksityiskohtia ei pysty enää havaitsemaan tarkasti, mutta joka näkyy kerroksellisina hahmoina ja väreinä. Maisema-analyysissä kaukomaisemassa näkyvät ensisijaisesti korkeat metsäiset mäet, jotka reunustavat maisema-alueita (ks. s. 34-35). Lähimaisemaksi katsotaan alle 100 metrin etäisyydellä olevat alueet, joista erotetaan kaukomaisemaa tarkemmin yksityiskohtia ja värien vaihteluita. Lähimaisemaa ovat mm. lähimetsät, jotka vaikuttavat esim. tienvarren maisemaan, mutta jotka jäävät kaukomaisemassa piiloon tai sulautuvat siihen.

8.1. Maisemassa tärkeät peltoaukeat

Viljelyalueet hallitsevat maisemaa etenkin Hassin ja Puukkoisten kyläkeskusten ympärillä. Näiden peltoalueiden säilyminen avoimina ja viljelyksessä vaikuttaa paljon alueen kulttuurihistorialliseen arvoon ja maisemalliseen ilmeeseen. Osa pelloista on ollut viljelyksessä jopa 500 vuotta. Monet isot peltoaukeat ja rantapellot toimivat myös lintujen ruokailu-, pesintä- ja levähdyspaikkoina.

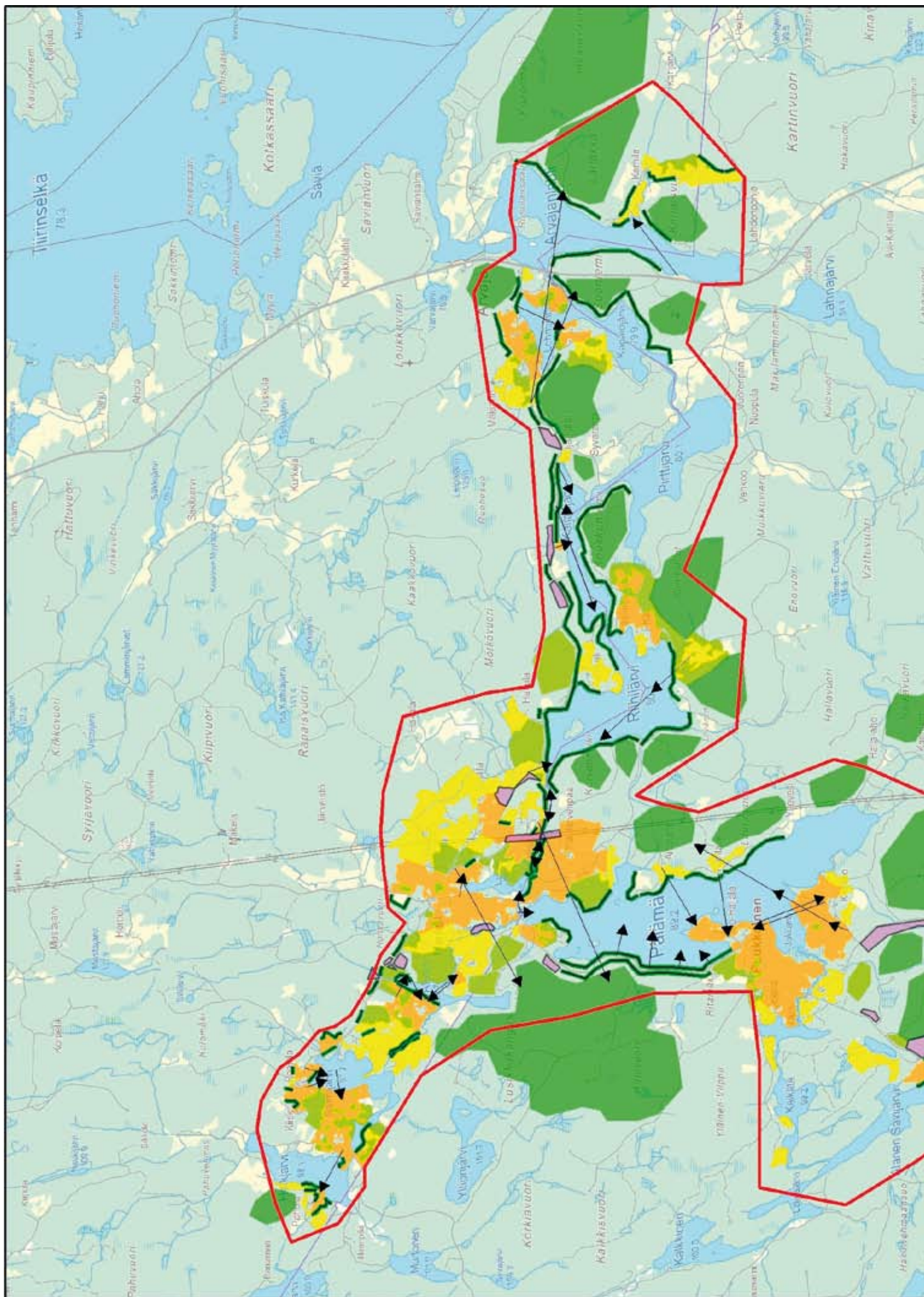
8.2. Maisemassa tärkeät metsäalueet

Korkeiden mäkien metsäiset laet reunustavat havaittavaa maisematilaa. Nämä alueet myös näkyvät hyvin kauas ja vaikuttavat maiseman kokonaiskuvaan. Ranta-alueiden reunametsät yhdistyvät näihin kaukomaiseman mäkiin ja ovat etenkin tiemaisemissa suuressa merkityksessä näkyessään vesistöjen yli vastarannoille. Maisemassa tärkeiden metsäalueiden käsittelyssä tulisikin noudattaa erityistä varovaisuutta, sillä vaikutukset saattavat olla laajempia, mitä läheltä tarkasteltuna saattaisi ajatella. Maisemahäiriöitä syntyy kohtiin, joissa avohakkuuta on tehty näkyville paikoille, myrsky on kaatanut puita tai suurvoimalinjat halkovat maisemaa.

Maisemassa tärkeiden laki- ja rinnemetsien käsittelyssä kannattaa välttää avohakkuuta ja suunnitella tarkkaan mahdollisten metsätaloudellisten toimien toteuttaminen. Metsätaloudellisia toimenpiteitä voidaan tehdä, kun kuviot suunnitellaan ja rajataan huolella maisemanäkökohta huomioiden. Tästä käytetään nimitystä maisemapainotteinen metsäsuunnittelu.

Kaukomaisema Arvajanreitintieltä Edesniemeen päin.

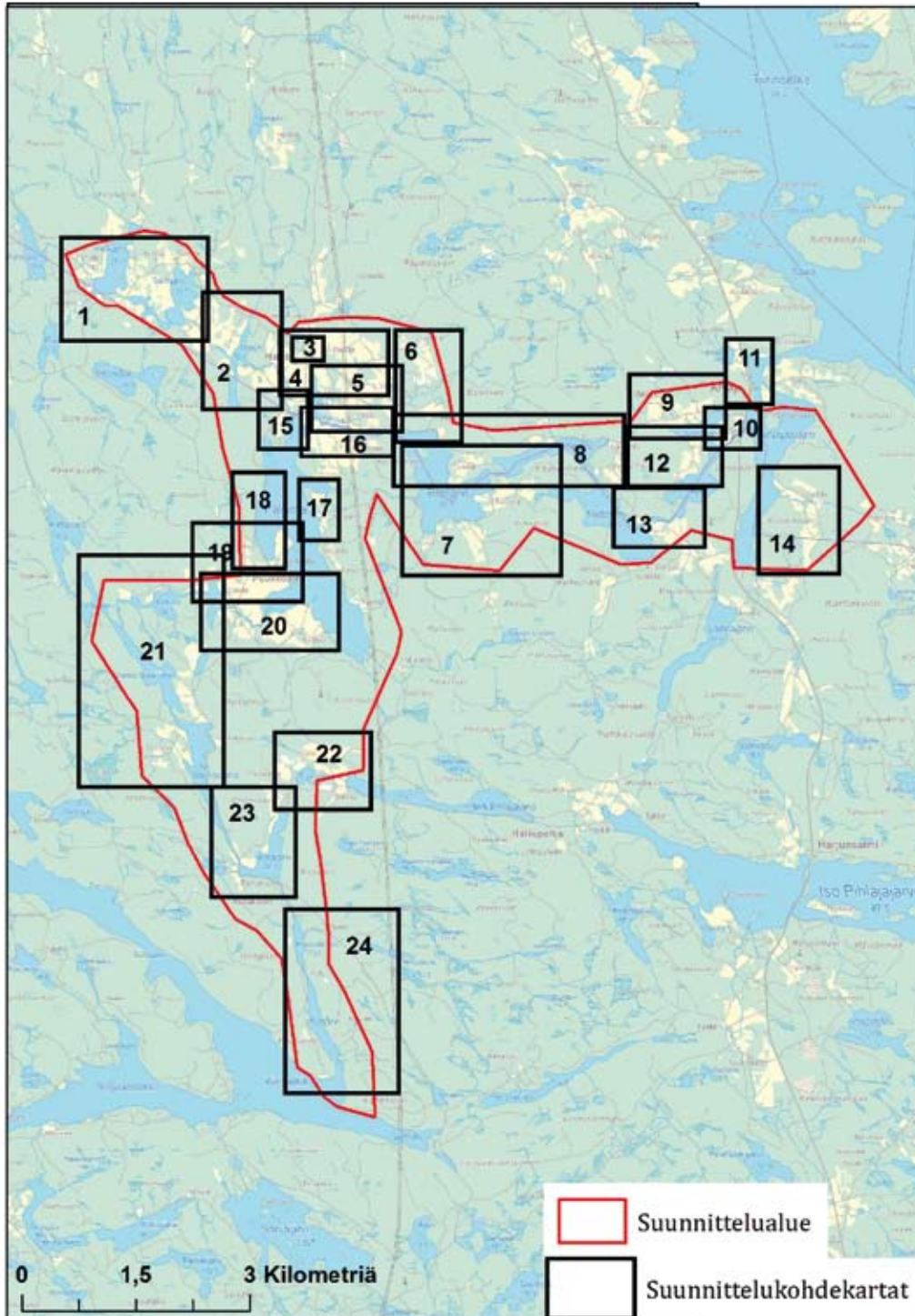

Maisema-analyyttikartta Arvajanreitin alueesta.

9 SUUNNITTELUKOHTEET HOITO-OHJEINEEN

Tähän osioon on koottu suunnittelualan hoitokohteet tarkempine tietoineen ja hoito-ohjeineen. Yleiset hoito-ohjeet eri tyyppikohteille löytyvät kappaleesta 7. Niihin on hyvä tutustua omien kohteiden hoito-ohjeiden lisäksi.

I Pahulan reunavyöhykkeet ja rantamaisema

Pahulan tila sijaitsee Heikjärven länsirannalla ja tilan pelloille on näkymä Juuvantieltä järven ja Heikniemen peltojen yli. Tilan pellot ovat viljelyksessä. Peltoja ympäröivät reunametsät ja metsäsaarekkeet luovat kauniin pienipiirteisen ja monimuotoisen näköisen maiseman. Tasaisen kumpuilevassa maisemassa erottuu keskellä hieman häiritsevästi kaksi siemenpuuksi jätettyä orvon näköistä mäntyä.

Peltoja ympäröiviä lehtipuuvaltaisia reunavyöhykkeitä ja metsäsaarekkeita voi hoitaa ympäristökorvaussopimuksella raivaamalla niitä monimuotoisuusalueiden raivausohjeita noudattaen (s. 20). Ympäristökorvaussopimus vaatii kuitenkin tarkemman erillisen suunnitelman. Rannan puustoa ja pensaikkoa kannattaa raivata säännöllisesti niin, että maisema rannan pellolle säilyy kuten nyt. Raivaukset kannattaa tehdä kuitenkin niin, että rantaan jää myös pensaita ja puita monipuolistamaan maisemaa ja antamaan suojaa ja pesäpaikkoja linnuille.

Pahulan pellot Heikjärven länsirannalla.

2 Heikniemen metsäsaarekkeet ja reunavyöhykkeet

Heikniemen pellot sijaitsevat Hassin kylän luoteisreunalla Kinnasjärven ja Heikjärven rannoilla. Peltoaukealla on useita metsäsaarekkeita, jotka luovat monimuotoisen ja kerroksellisen maiseman. Kinnasjärven rannan reunavyöhyke on kuusivaltainen ja tiheähkö. Pienemmät saarekkeet peltojen keskellä ja Heikjärven rannan reunavyöhykkeet ovat koivu ja haapavaltaisia. Heikjärven ranta on osin avoin niin, että tieltä näkee suoraan järven yli Pahulan rantapelloille. Tieltä on avoin näkymä myös Kinnasjärvelle. Ranta-alueita on hyvä jatkossakin pitää puoliavoimina.

Heikjärven ja Kinnasjärven välisen ojan reunoilta voisi raivata harmaaleppää ja pajupensaikkoa avaten näkymää ojan yli, kuitenkin jättäen osan harmaalepistä ja haavat kasvamaan.

Heikniemen rantametsää Heikjärven itärannalla.

Heikniemen peltojen keskellä olevia pienempiä sekapuustoisia metsäsaarekkeita voi hoitaa ympäristökorvaussopimuksella monimuotoisuusalueiden raivausohjeita noudattaen (s. 20) säilyttäen niiden puuston monilajisuus ja lisäten hieman valoisuutta alueille. Ympäristökorvaussopimus vaatii kuitenkin tarkemman erillisen suunnitelman. Isoimmat kuusivaltaiset metsäsaarekkeet sopisivat kokonsa puolesta hyvin laidunnukseen, mutta niitä ei pelkästään raivaamalla pysty hoitamaan ympäristökorvaussopimuksen tukiehtojen mukaisesti. Metsäsaarekkeita on hyvä laiduntaa erillään pelloista. Tilan pihatien reunalla on myös laidunnukseen sopiva niittymäinen alue. Tätä aluetta voisi vaihtoehtoisesti hoitaa niittämällä, jolloin siitä voisi kehittyä monimuotoinen niitty.

3 Kiiskilän aitta ja maitolaituri

Kiiskilän tilan pihan reunalla on vanha aittarakennus, joka pilkistää hieman tielle ison kuusiaidan välistä. Pihatien kulmalla on myös siisti maitolaituri piristämässä kyläraitin maisemaa. Pihaa tienviereissä reunustava kuusiaita on kasvanut todella korkeaksi ja se peittää pihan kauniita vanhoja rakennuksia. Kuusiaidan voisi korvata uudella matalammalla aidalla, jolloin rakennukset pääsisivät oikeuksiinsa ja tienvarren kulttuurimaisema laajenisi.

Kiiskilän tilan pihapiiri jää suureksi kasvaneen kuusiaidan taakse piiloon.

4 Pohjolan reunavyöhykkeet

Pohjolan tilan pellot sijaitsevat pääosin Salmijärven länsi- ja pohjoisrannalla. Tilan lehmät laiduntavat tien viereisiä peltoja ja osalla pelloista kasvatetaan viljaa. Peltoaukea on rannan maisemassa tärkeä elementti ja sen säilyminen avoimena on tärkeää. Peltoja reunustavia metsänreunoja on hoidettu jo pitkään ympäristötuen erityistuella laiduntamalla niitä yhdessä nurmilaitumien kanssa. Laiduntaminen on estänyt rantamaisemaa pusikoitumasta umpeen. Reunavyöhykkeitä voi hoitaa myös raivaamalla niitä muutaman vuoden välein, jos laiduntaminen loppuu. Raivaus kannattaa tehdä osissa ja rantaan kannattaa jättää muutamia pensaikoita linnustolle suojaksi ja monipuolistamaan maisemaa. Peltojen eteläreunassa, Salmijärven ja Kinnasjärven välisessä niemekkeessä laiduntavat tilan hiehot perinnebio-tooppia (kohde 5).

Pohjolan tilan peltoja on myös Salmelan vieressä Salmijärven kaakkoispuolella. Peltoa reunustaa Salmijärvestä Alasimeen laskeva oja, jonka rannoilla kasvaa harvahiin isoja mäntyjä, haapoja ja koivuja sekä niiden alla joitain nuoria kuusia. Muilta osin peltoa ympäröi lehtipuuvaltainen harva reunus, jonka takana kasvaa tiheämpi kuusimetsä. Puustoreunustoja voi hoitaa raivaamalla niitä monimuotoisuusalueiden raivausohjeita noudattaen (s. 20).

Pohjolan tilan lehmät nurmilaitumella.

Pohjolan tilan laitumet rajautuvat järveen.

Monimuotoisia reunavyöhykkeitä Salmijärven kaakkoispuolella.

5 Pohjolan laidun (inventoitu perinnebiotooppi)

Pohjolan luonnonlaitumet sijaitsevat niemellä Salmijärven ja Kinnasjärven välissä. Alue rajautuu lännessä tilarajaan, pohjoisessa ja idässä peltoon ja idässä ja etelässä järveen. Alue alkaa pohjoisessa kivisenä katajaisena koivuhakana, jatkuen pienen kosteikon kautta hakattuna metsälaitumena nimen kärkeen saakka. Niemen kärki sekä ranta on jätetty hakkaamatta ja mäelle niemen keskelle maisemämäntyjä. Hakatun osan kenttäkerros oli kastikkavaltainen. Hakatun alueen paahteisella etelärinteellä on ketomaisia laikkuja. Laidunnuksen pitkistä kestoista koko niemellä kertovat paikoittainen kenttäkerroksen niittylajivaltaisuus sekä huomionarvoiset lajit (nurmitatar, jäkki, kissankäpäle). Alue on ollut erityistuksessa vuodesta 2000 alkaen. (*Maija Mussaari ja Kaisa Raatikainen, Perinnemaisemien inventointi 2005*).

Perinnebiotooppia laidunsivat kesällä 2013 hiehot. Laidunnuksen jatkuminen olisi ehdottoman tärkeää perinnebiotoopin säilymisen kannalta. Niittämällä ja raivaamalla pystytään korvaamaan laidunnusta jossain määrin, mutta niiden avulla ei pystytä hoitamaan koko aluetta.

Hiehoja laiduntamassa Pohjolan perinnebiotooppia.

6 Kiiskilän laidunnukseen sopiva alue

Pohjolan perinnebiotoopin (kohde 5) länsipuolella, Kinnasjärven ja Salmijärven välisen niemessä on Kiiskilän tilan peltojen reunalla metsäinen alue ja vanhaa peltoa, joka sopisi hyvin laidunnukseen. Alue on ollut aiemmin laidunnuksessa, mutta jäänyt pois käytöstä vuonna 1998. Alueeseen kuuluu pohjois-osassa suurruohovaltainen niitty, vanha vähäisessä käytössä ollut peltoalue, vanhaa metsälaidunta sekä rannassa olevaa niittyä. Vuoden 2007 inventoinnissa alueelta on löytynyt huomionarvoisia lajeja kuten nurmitatar, ketoneilikka, ketonoidanlukko ja purtojuuri (*Minna Harju 2007*). Aluetta olisi helppo laiduntaa yhdessä Pohjolan perinnebiotoopin kanssa. Tällöin tulisi kuitenkin pitää laidunpaine tarpeeksi suurena, ettei Pohjolan perinnebiotooppi kärsi rehevöitymisestä laidunalueen laajentumissa. Toinen hoitomahdollisuus on avoimimpien osien niittäminen.

7 Rongon metsäsaarekkeet ja reunavyöhykkeet

Rongon tilan edustalla, Juuvantien vieressä on pieni peltoaukea, jonka ilmettä monipuolistaa muutamia kauniita ja monilajiset metsäsaarekkeet. Pellon keskellä kulkee tiensuuntaisesti oja, jonka reunoilla kasvaa pajua ja koivuja. Pellon taustaa reunustava metsä on kuusi ja koivuvaltainen. Reunavyöhykettä ja metsäsaarekkeita voisi hoitaa ympäristökorvaussopimuksella raivaamalla niitä puoliavoimeksi suosimalla koivua ja muuta lehtipuustoa (ks. s. 20). Metsäsaarekkeet on jatkossakin hyvä pitää monilajisina. Metsäsaarekkeista voi raivata vielä hieman pensaikkoa ja nuoria kuusia umpeenkasvun estämiseksi. Ympäristökorvaussopimus vaatii kuitenkin tarkemman erillisen suunnitelman. Pelto-ojan reunoja kannattaa raivata säännöllisesti niin, että näkymä ojan yli takapellolle säilyy. Muutamia pensaita ja koivuja kannattaa kuitenkin jättää ojan reunalle linnustolle suojaksi ja maisemaa monipuolistamaan.

Rongon peltojen keskellä on kauniita metsäsaarekkeita.

8 Koskelan reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet

Vanha-Koskelan viereiset pellot kuuluvat Virtalan tilalle, ja ne ovat luonnonhoitopeltoina. Peltoja niitetään vuosittain. Koskelan oma rantapello pihassa on nurmella ja sitä hoidetaan myös niittämällä. Pellon keskellä olevilla metsäsaarekkeilla ja pellon reunavyöhykkeillä kasvaa pääosin koivua, haapaa ja harmaaleppää, myös muutamia mäntyjä ja kuusia esiintyy alueilla. Reunavyöhykkeitä ja metsäsa-

rekkeita voisi hoitaa ympäristökorvaussopimuksella raivaamalla niitä puoliavoimiksi niin, että säilytetään kuitenkin alueelle ominainen puuston monilajisuus ja eri-ikäisyys (ks. s.20). Etenkin nuorta harmaaleppää ja pajua kasvaa nopeasti peittämään saarekkeitä. Ympäristökorvaussopimus vaatii kuitenkin tarkemman erillisen suunnitelman. Isoimman pellon ja järven välisen saarekkeen reunalla on niittymäinen alue (kohde 9.), jolla on kivinen ja epätasainen pohja. Niityllä kasvaa pääosin rehevää vuohen- ja koiranputkea, alue sopisi hyvin niitettäväksi tai laidunnettavaksi yhdessä metsäsaarekkeen kanssa.

Lehtipuuvaltainen metsäsaareke Koskelan pelloilla.

9 Niittyalue Koskelan viereisen metsäsaarekkeen reunalla

Virtalan Koskelan puoleisten peltöjen keskellä on iso metsäsaareke, jossa kasvaa pääosin nuorehkoa koivua harvassa. Koivujen alla on myös joitain katajia. Metsäsaarekkeen pohjoisreunalla on avoin niittyalue, jossa kasvaa yksi pihlaja. Niittyalan kasvillisuus on rehevähköä vuohen- ja koiranputkivaltaista tuoretta niittykasvillisuutta. Koko saareke sopisi erinomaisesti laidunnukseen, jolloin metsäosio pysyisi avoimena pensaikosta ja niittyalueen kasvillisuus kehittyisi monilajisemmaksi ravinteiden vähentyessä. Niittyalaa voi myös vaihtoehtoisesti niittää loppukesästä ja niitokset kerätä pois.

Koskelan metsäsaarekkeen reunalla on niittymäinen alue.

Koskelan monimuotoinen metsäsaareke.

10 Vanha-Koskelan rantamaisemaraivaus

Vanha-Koskelan tilan rannassa kasvaa kapea monilajinen puustoreunus, jota hoidetaan raivaamalla. Näkymä järvelle on hyvä säilyttää, mutta rantaa ei kannata raivata aivan avoimeksi vaan säästää puustoryhmiä ja muutamia pensaita maisemaa elävöittämään, kuten nyt on tehty. Raivauksessa kannattaa välttää liian kaavamaista tasavälein harvennusta. Salmijärven ja Alasimen välisen ojan nopeasti vesa-koituvat koivuvaltaiset reunat tarvitsevat raivausta noin kolmen vuoden välein.

Vanha-Koskela näkyy kauas komeassa rantamaisemassa.

11 Hassin vanha kansakoulu ja rantamaisema

Hyvässä kunnossa pidetty vanha kansakoulu on nykyisin yksityisomistuksessa. Talon yläikkunat ovat persoonallisen pyöreät ja kuuleman mukaan kuvastavat maapalloa. Koulutoiminnan loputtua talo on toiminut Kareliaseuran leirikeskuksena, jonka aikana pihaan on rakennettu useita pieniä mökkejä. Tapaninpäivän myrsky 2011 kaatoi pihatien vierisestä reunasta useita suuria puita ja muutti maisemaa merkittävästi. Tontin rannasta näkyy kulttuurimaisema Alasin-järven yli Koskelan tilalle.

Hassin vanha kansakoulu.

12 Virtalanojan reunat

Virtalan tilan pellot avautuvat Virtalanojan, Alasimen ja metsän rajaamalle alueelle aivan Hassin keskustan lähellä. Pellot eivät näy maantielle, mutta Alasimen toiselta rannalta Koskelasta näkee siivun Virtalan peltomaisemaa. Virtalanoja laskee Alasimesta Pälämälle Virtalan ja Hintan tilan peltujen keskellä. Ojan reunoilla kasvaa kapea heinäkasvillisuuden ja pensaikon sekä koivujen muodostama reunus. Reunuksen jälkeen peltoon on jätetty kolmen metrin suojakaista. Osin rannan puustoa on harvennettu, jotta näkymä ojan yli säilyy. Vesaikkoa on hyvä raivata jatkossakin säännöllisesti. Joitain pensaita ja puita voi jättää ojan reunalle sitomaan ravinteita ja linnuille suoja- ja pesäpaikaksi. Myös töyhtöhyppien pesät on merkattu pelloille ja kierretty viljeltäessä, kuten tulisikin tehdä, jotta töyhtöhyppän pesintärauha turvataan.

Tilan pohjoisreunalla rannassa on kapea puustokaistale, jota on hoidettu raivaamalla ja harventamalla. Tätä puustokaistaletta on hyvä jatkossakin hoitaa, jotta maisema järvelle säilyy puoliuukeana.

Tilalla on aiemmin harjoitettu sikataloutta. Nyt pellolla laiduntaa kesähevosiä. Jos hevosten määrää lisätään jossain vaiheessa, voi myös metsän reunavyöhykettä, valtaojan suojakaistaa ja luontaista puustoreunusta hoitaa laiduntamalla niitä yhdessä nurmilaitumen kanssa.

Virtalanojan reunalla on suojakaista.

13 Hassin työväentalo

Hassin työväentalo on inventoitu, maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen rakennus ja yksi vanhimmista Keski-Suomessa säilyneistä työväentaloista. Talo on rakennettu vuonna 1911 vierisestä uittoväylästä nostetuista uppotukeista Nestori Hintalta vuokratulle tontille. Kattoa on korjattu n. 20 vuotta sitten. Rakennus on päässyt nyt melko huonoon kuntoon ja tarvitsisi kiireesti kunnostusta.

Hassin työväentalo.

14 Hintan vanhat piharakennukset

Hintan tilan pihapiirin reunalla Juuvan tien varrella on vanhoja piha-aittoja, jotka näkyvät myös Puukkoistentielle. Rakennukset muistuttavat alueen perinnemaisemasta. Rakennukset ovat säilyneet melko hyvässä kunnossa. Juuvantien varren puustoreuna on hyvä pitää sen verran avoimena, että rakennukset näkyvät tielle. Tien risteyksessä rakennusten lähellä kasvaa muutamia lupiineja, jotka olisi hyvä kitkeä pois ennen kuin ne valtaavat alaa ja peittävät tienpielen luonnollista niittyajistoa.

Lupiinia Hintan tilan reunalla.

Hintan tilan vanhat piharakennukset näkyvät Juuvantielle.

15 Hintan honka

Hintan tilan kulmalla sijaitseva 400-vuotias honka on rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla luonnonmuistomerkiksi. Honka kaatui valitettavasti Sylvin päivän myrskyssä 8.8.2010.

Luonnonsuojelulain mukaan luonnonmuistomerkin vahingoittaminen tai turmeleminen on kielletty. Vaikka Hintan mänty on kaatunut, koskee sitä edelleen luonnonsuojelulain mukainen rauhoitusmääräys, jonka mukaan luonnonmuistomerkin vahingoittaminen tai turmeleminen on kielletty. Luonnonsuojelulain mukaan, jos luonnonmuistomerkin rauhoitus halutaan lakkauttaa: ”Kunta voi omistajan hakemuksesta tai elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen esityksestä lakkauttaa 26 §:ssä tarkoitetun luonnonmuistomerkin rauhoituksen, jos rauhoitukselle ei ole enää perusteita tai jos rauhoitus estää yleisen edun kannalta merkittävän hankkeen tai suunnitelman toteuttamisen. Hakemuksesta on hankittava elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen lausunto. Jos asia on tullut vireille elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen esityksestä, alueen omistajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.”

Hassin kyläkirjan (*Jokinen 2011*) mukaan Hintan vanha isäntä on tokaissut: ”Rauhoitetuksi honka jää, vaikka on kaatunut, sitä ei viedä minnekään, ei edes oksia”. Mänty on kaatumisestaan huolimatta yksi kylän maamerkeistä ja muistuttaa isojen honkien merkityksestä kylän kulttuurihistoriaan. Onhan Hassin maamiesseurantalonkin nimetty Mäntyläksi.

16 Hassin maamiesseurantalo Mäntylä

Hassin maamiesseurantalo seisoo aivan Hassin kyläkeskuksen ytimessä neljän tien risteyksessä. Nimensä mukaisesti taloa ympäröivät järeät vanhat männyt. Aivan maamiesseurantalokulmalla kasvaa kaksi suurta mäntyä selkeästi näkyvänä maamerkkinä.

Talo on rakennettu 1800-1900-lukujen vaihteessa, tarkkaa tietoa ei ole. Talossa on toiminut mm. Emil Latosen sekatavarakauppa 1900-luvun lopulla. Nykyisin rakennus on Hassin maamiesseuran omistuksessa ja käytössä. Hassin maamiesseura on kunnostanut rakennusta viime vuosina. Kesällä 2013 valmistui maamiesseurantalokulmalla keittiön ja eteisaulan kunnostus. Talon julkisivu on myös jo hyvässä kunnossa.

Hassin maamiesseurantalo Mäntylä sijaitsee Hassin kylän ytimessä neljän tien risteyksessä.

17 Lamminrannan riihi

Riihi sijaitsee Hassin kylän keskustassa näkyvällä paikalla pellon keskellä. Riihi toimii nykyään kuivurina. Rakennus tarvitsisi kunnostusta, etenkin katon osalta. Lisäksi lahokorjaukset, kengittäminen ja nurkkakiville nostaminen ryhdistäisivät rakennusta entisestään.

Lamminrannan riihi.

18 Latosen pihapiiri

Latosen pihapiiri on maakunnallisesti arvokas rakennettu ympäristö, jossa näkyy vauraan talonpoikaistilan menneisyys. Ennen lähes aukealla sijainnut pihapiiri jää nyt tienvierien reunametsän ja pihaa reunustavan vanhan kuusiaidan sisään ja pihaan astuessa tuntuu kuin olisi hypännyt ajassa taaksepäin.

Tila on erotettu torpaksi 1810-luvulla. Pihapiiriin kuuluu ilmeisesti 1810-luvulla rakennetun päärakennuksen lisäksi kievarirakennus, kaiteellinen riviaitta, 1900-luvun alun hirsinen navetta ja kokkitalli. Päärakennus on muutamia vuosia sitten saanut uudet omistajat ja rakennuksia on tarkoitettu kunnostaa. Osa rakennuksista on päässyt hieman huonoon kuntoon. Ensiapuna rakennusten säilymiselle olisi mm. rakennusten nostaminen takaisin nurkkakiville tai perustuksille ja alapohjan tuuletuksen parantaminen.

Latosen päärakennus.

Latosen riviaitta.

Kasvillisuutta kannattaa poistaa aivan rakennusten vierestä, jotta ne eivät vaurioita rakennuksia. Runkas kasvillisuus hirsitalojen vieressä on riski kosteus- ja lahovaurioiden synnylle. Kokkitalli on jäänyt isoksi kasvaneen kuusiaidan taakse melko piiloon. Kuusiaidasta voisi poistaa muutaman reuinimmaisesta puusta, jotta rakennus näkyisi kauniisti Hassintielle ja puut eivät vahingoittaisi rakennusta.

Latosen kokkitalli.

Latosen kievarirakennus.

Latosen navetta.

19 Latosen pihapiirin laidunnukseen sopiva alue

Latosen pihapiirissä (kohde 18) on koivuvaltaista sekametsää vanhan pellon pohjalla, joka soveltuisi hyvin lampaiden laidunnukseen. Metsässä kasvaa joitain niittylajeja, kuten pukinjuurta, kissankelloja päivänkakkaraa. Samoin pihatien ja piharakennusten väliin jäävä pieni niittyalue sopisi laitumeksi. Niityllä kasvaa lupiinia, mutta se on saatu niittämällä ja kitkemällä vähenemään. Laidunnus pitäisi hyvin lupiinin kurissa. Lupiinia on levinnyt myös Hassintien varteen pihan reunalla.

Latosen pihatien vieressä on niittyalue.

Latosen pihan takanurkalla kulkee vanhan Hassintien pätkä ai- van piharakennusten takaa. Vanhan tien ja rakennusten välillä on ennen ollut valkoinen puuaita. Nyt paikalle on rakennettu pätkä riukuaitaa. Rakennusten vierelle levinneitä syreenejä ja lehtipuu- vesaikkoa voisi hieman raivata, jotta polulta säilyisi näkymä pi- hapiiriin. Riukuaitaa tai uutta lankkuaitaa voisi rakentaa talojen taakse kohtaan, jossa vanha aita on kulkenut.

Latosen pihan reunalla kulkee vanha kärrytie.

20 Hassintien mäntyreunus

Hassintien varrella tien ja pellon välillä on mäntyreunusta, jota hoidetaan puukujannemaisesti. Tien varrella kasvoi ennen isoja koivuja, mutta niiden tultua liian huonokuntoisiksi, on reunus uudistettu männyllä. Nyt männyt ovat jo melko kookkaita. Reunusta voi kehittää myös monilajisemmaksi reu- navyöhykkeeksi, josta kuitenkin näkisi läpi viereiselle pellolle ja metsäsaarekkeelle.

Hassintien varren mäntyreunus.

21 Hintan koivukujanne

Hintan tilan Puukkoistentien puoleisen pihatien varrella kasvaa tuuhea koivukujanne. Koivut ovat hyvässä kunnossa ja siistin näköisiä. Koivukujan siistiin ilmeeseen vaikuttaa myös se, että koivut ovat suhteellisen saman ikäisiä. Kujanne luo katseen kiinnittävän elementin muutoin aukeaan peltomaisemaan. Kesän 2013 lopulla Hassin kylällä tehtiin maakaapelointi ja koivukujanteen ohi kulkeva ilmasähkolinja poistettiin. Kujannetta voidaan kunnostaa ja uudistaa tarvittaessa sivun 27 ohjeiden mukaan.

Hintan koivukujanne.

22 Hassin kyläkeskuksen peltoaukeat

Hassin kylän keskuksen peltoaukeat ovat suunnittelualueen laajimmat ja määrittävät pitkälti kylän maiseman luonteen. Pellot jakautuvat useamman viljelijän kesken ja ovat pääosin viljelyksessä.

Peltoihin rajautuvien metsien reunavyöhykkeitä on etenkin Latosen pohjoispuolella ja Pököhaan kohdalla sekä Arvajanreitintien varrella. Peltojen keskellä on joitain metsäsaarekkeita, joissa kasvaa pääosin koivua, harmaaleppää ja paikoin haapaa. Näitä reunavyöhykkeitä ja metsäsaarekkeita voisi hoitaa ympäristökorvaussopimuksella raivaamalla niitä enemmän puoliavoimmiksi säilyttäen puusto monilajisena (ks. s. 20). Lammin ranta-alueiden osalta katso kohde 25. ja rantojensuojeluohjelma-alueiden hoito-ohjeet s. 26. Ympäristökorvaussopimus tarvitsee kuitenkin erillisen tarkemman suunnitelman.

Hassin kyläkeskuksen pellot.

23 Lamminrannan koivukujanne

Puukkoistentien varrella Lamminrannan tilan vieressä on koivukujanne, joka jatkuu joitain kymmeniä metrejä toispuoleisena Hassin kyläkeskukselle päin. Koivukujanne antaa viihtyisän ilmeen hiekanmäkiselle ja mutkaiselle tielle. Yleisen maantien reunalla olevat puukujanteet ovat kuitenkin ongelmallisia teiden hoidon kannalta. Tienvarren maanpohjaa hallinnoi ELY-keskus, mutta puut ovat maanomistajan omaisuutta. ELY-keskus voi kuitenkin poistaa yksittäisiä puita, jos niistä on vaaraa liikenteelle tai ne haittaavat tienhoitoa. ELY-keskus vastaa tienvarsien raivaamisesta, mutta raivaus voidaan toteuttaa vain puuston rajaan asti, joten puiden välit jäävät silloin raivaamatta. Kujanteessa on nyt vaihtelevan kuntoisia ja eriikäisiä puita, joten sitä kannattaa hoitaa säännöllisesti, jos se halutaan säilyttää siistinä. Kujanteiden hoidosta ja uudistamisesta on tarkempia ohjeita sivulla 27.

Lamminrannan koivukujanne Puukkoistentien varrella.

24 Kosteikolle sopiva paikka

Mahdollinen kosteikon perustamispaikka on Lammin pohjoispäädyssä, peltojen ja järven väliin jääväällä alavalla alueella, jolla sijaitsee luontainen kosteikkoalue. Kohde kasvaa pääasiassa pajuja. Kosteikolle mahdollista aluetta ovat luontaisen kosteikkoalueen lisäksi kosteudesta kärsivät pohjoinen peltolohko sekä lännen puoleisen pellon reuna-alue. Vesiensuojelullisesti tarpeeksi isolle kosteikolle olisi tilaa alueella.

Kosteikon voisi perustaa patoamalla ja kaivamalla. Padon ja pengerryksen avulla vesi voidaan nostaa kosteikossa halutulle tasolle. Veden tulouomaan alueen pohjoispäättyyn voisi kaivaa laskeuttavan allasosan. Kaivuunmassoja voitaisiin mahdollisesti levittää viereisille pelloille, jonka avulla niiden pintaa voitaisiin nostaa. Alueen puusto tulisi poistaa ennen kosteikon perustamista.

Kosteikon rakentaminen tulee suunnitella niin, että se ei haittaa lähialueen peltojen kuivatusta. Kuluneella tukikaudella (2007-2013) on kosteikon perustamiseen voinut saada ei-tuotannollista investointitukea. Kohde täyttää erityistuen kriteerit, mutta kosteikon perustaminen vaatii tarkemman perustamissuunnitelman, jonka tulee sisältää esimerkiksi maaston korkeusmittaukset. Perustamista suunniteltaessa tulee neuvotella kaikkien kosteikon mahdollisen vaikutusalueen maanomistajien kanssa. (Kohteen arvioinnin on tehnyt projektisuunnittelija Ilo-na Helle Tarkka! -hankkeessa kesällä 2013)

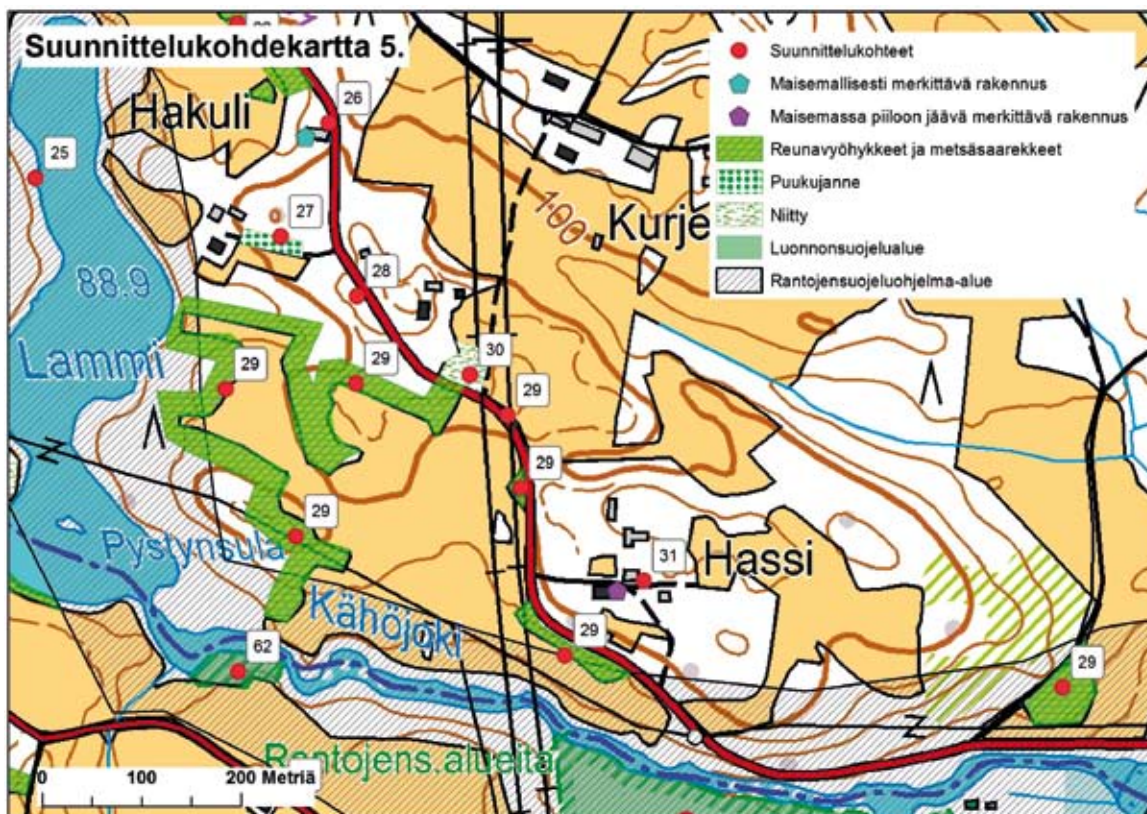
Lammin pohjoispuolella on luontainen kosteikkoalue.

25 Lammin ja Kähöjoen ranta-alueiden rantojensuojeluohjelma-alue

Hassin kyläkeskuksen peltojen keskelle jäävän Lammin rannat kuuluvat rantojensuojeluohjelmaan, mutta ohjelmaa ei ole toteutettu suojelualueena tai kaavalla. Tällöin aluetta saa hoitaa harkitusti noudattamalla valtakunnallisia rantametsien hoitosuosituksia. Rantojensuojeluohjelma-alueiden yleiset hoito-ohjeet löytyvät myös sivulta 26.

Lammin ranta on melko pensoittunut ja ranta-alue peittää Hassin kyläkeskuksen peltoaukean näky-mää. Pensaikkoa voidaan raivata varovasti paikoin puiden välistä niin, että maisema pellolta vesistöön ja vastarannan pelloille aukenee hieman. Isompaa lehtipuustoa ei tulisi harventaa. Lisäksi osa pensais-ta tulee jättää etenkin Lammin pohjoisrannan tiheikköön varpuslintuja varten. Rantojensuojeluohjelma-alueen ulkopuolinen Lammin pohjoispää (kohde 24) soveltuisi hyvin kosteikon perustamiseen, ja siltä osin puustoa ja pensaikkoa voi poistaa enemmänkin.

Hassinkoskille on tehty kalataloudellinen kunnostus 1990-luvulla ja sen tavoitteita edesauttaa Kähöjoen rantojen metsien jättäminen luonnontilaiseksi.

26 Hakulin riihi eli Maahovi

Arvajanreitintien varrella sijaitsee Hakulin riihi, joka tunnetaan myös vanhalla nimellä Maahovi. Maahovissa järjestettiin vanhaan aikaan tansseja riihen yllisillä. Nyt riihi on kunnostettu ja se on ollut taas kunnostuksen jälkeen aktiivisessa käytössä kylälaisten järjestämissä juhlissa. Kunnostukseen on saatu hieman rahoitusta ELY-keskukselta.

Lamminrannan riihi
Arvajanreitintien varrella.

27 Hakulin koivukujanne

Arvajanreitintielle näkyy Hakulin pihatien siisti ja tasainen koivukujanne. Koivukujanne luo nätin jatkumon pihan reunan puistomaiselle koivumetsälle. Koivut ovat vielä melko nuoria ja suhteellisen lähellä toisiaan. Puiden kasvaessa voidaan yksittäisiä puita poistaa välistä. Yleisiä ohjeita koivukujanteiden hoitoon ja uudistamiseen löytyy sivulta 27.

Hakulin pihatien koivukujanne.

28 Hakulin vanha kärrypolku

Arvajanreitintieltä lähtee Hakulin pihaan kapea metsän reunustama polku, joka on ennen ollut vanha kärrypolku Hassiin. Polkua on paikoin rinnekohtissa pengerrytetty kivillä. Kärrypolun varrella näkee vaihtelevaa metsämaisemaa ja pilkahduksen pellosta metsän takana. Polku sopii hyvin hoidetuksi luontopoluksi muistuttamaan alueen historiasta. Hakulin pihaan johtavan kärrypolun loppupäässä on kota. Polun vartta olisi hyvä hoitaa raivaamalla niin, että polun pengerrykset ja rakenne säilyvät nähtävissä, mutta kuitenkin niin, että ympäristön luonto pysyy monipuolisena.

Vanha kärrypolku kulkee Arvajanreitintieltä Hakulin pihaan.

Hakulin kota.

29 Kurjennoron ja Hassin tilan peltoaukeat reunavyöhykkeineen

Kurjennoron ja Hassin pellot aukeavat Arvajanreitintien varressa tien mutkakohdassa jatkuen alas Kähöjoelle asti. Vallitsevana elementtinä maisemassa on peltoaukean myötäisesti kulkeva suurvoimalinja. Vaikka voimalinja tuo maisemahäiriön idylliseen kylämaisemaan, sitä lieventävät Kurjennoron lehmät, jotka laiduntavat peltoja.

Lehmät laiduntavat Kurjennoron peltoja voimalinjan alla.

Mäntyvaltainen reunavyöhyke Arvajanreitintien varrella.

Arvajanreitintien varressa on Hassin tilaa vastapäätä tiheä mäntyvaltainen reunavyöhyke, jota myös voi hoitaa monimuotoisuusalueiden raivausohjeita noudattaen (s. 20).

Kähöjoen ranta-alue kuuluu rantojensuojeluohjelmaan, mutta sen suojelua ei ole toteutettu luonnonsuojelualueena eikä kaavalla. Alueen hoidossa tulee noudattaa valtakunnallisia rantametsien hoitosuosituksia. Yleiset rantojensuojeluohjelma-alueiden hoito-ohjeet löytyvät sivulta 26. Hassinkoskille on tehty kalataloudellinen kunnostus 1990-luvulla ja sen tavoitteita edesauttaa Kähöjoen pohjoisrantojen metsien jättäminen luonnontilaiseksi.

Hassin tilaa reunustaa idän puolelta myös muutama pienempi erillinen peltoalue, joiden tien läheisillä reunoilla on kauniita monimuotoisia metsäsaarekkeitä. Näitä alueita olisi hyvä raivata myös hieman valoisammiksi säilyttäen kuitenkin niiden monipuolinen lehtipuuvaltainen rakenne.

30 Kurjennoron ja Lepistön niitty

Kurjennoron ja Lepistön yhteishoidossa on tien ja peltotien reunaniitty. Niitty kasvaa luonnontilaisena ja siihen on ajettu ruohonleikkurilla mönkijälle ajolenkki. Niityn ajouran ulkopuolista kasvustoa voisi niittää niin, että se ei rehevöidy liikaa ja lajisto monipuolistuisi. Tällöin niitetty heinä olisi hyvä kerätä pois alueelta. Tienvieressä niityn laidalla kasvaa mm. ketoneilikkaa, joka viihtyy vähäravinteisessa ketomaisessa ympäristössä. Ketoneilikkaa ja muuta niitylajistoa uhkaa tienvierren lupiiniesiintymä, jonka torjuntaan myös niittäminen auttaisi.

Niitty Kurjennoron peltotien reunalla.

31 Hassin tilan pihapiiri

Hassin tila on nimensä mukaisesti Hassin kylän kantatiloja. Tilan historia juontaa keskiajalle asti n. 500 vuoden päähän. Nykyinen päärakennus on rakennettu vuonna 1914. Tila on edelleen Hassin suvun omistuksessa. Tilan pellot ovat vuokralla ja viljelyksessä. Pihapiirin rakennusperinnön hoitosuunnittelun voisi aloittaa pyytämällä Keski-Suomen museolta katselmusta ja lausuntoa säilyttämisen arvoisista pihapiirin rakennuksista. Säilytettävien rakennusten kunnostuksessa voidaan hyödyntää rakennusperinnön hoidon avustusta.

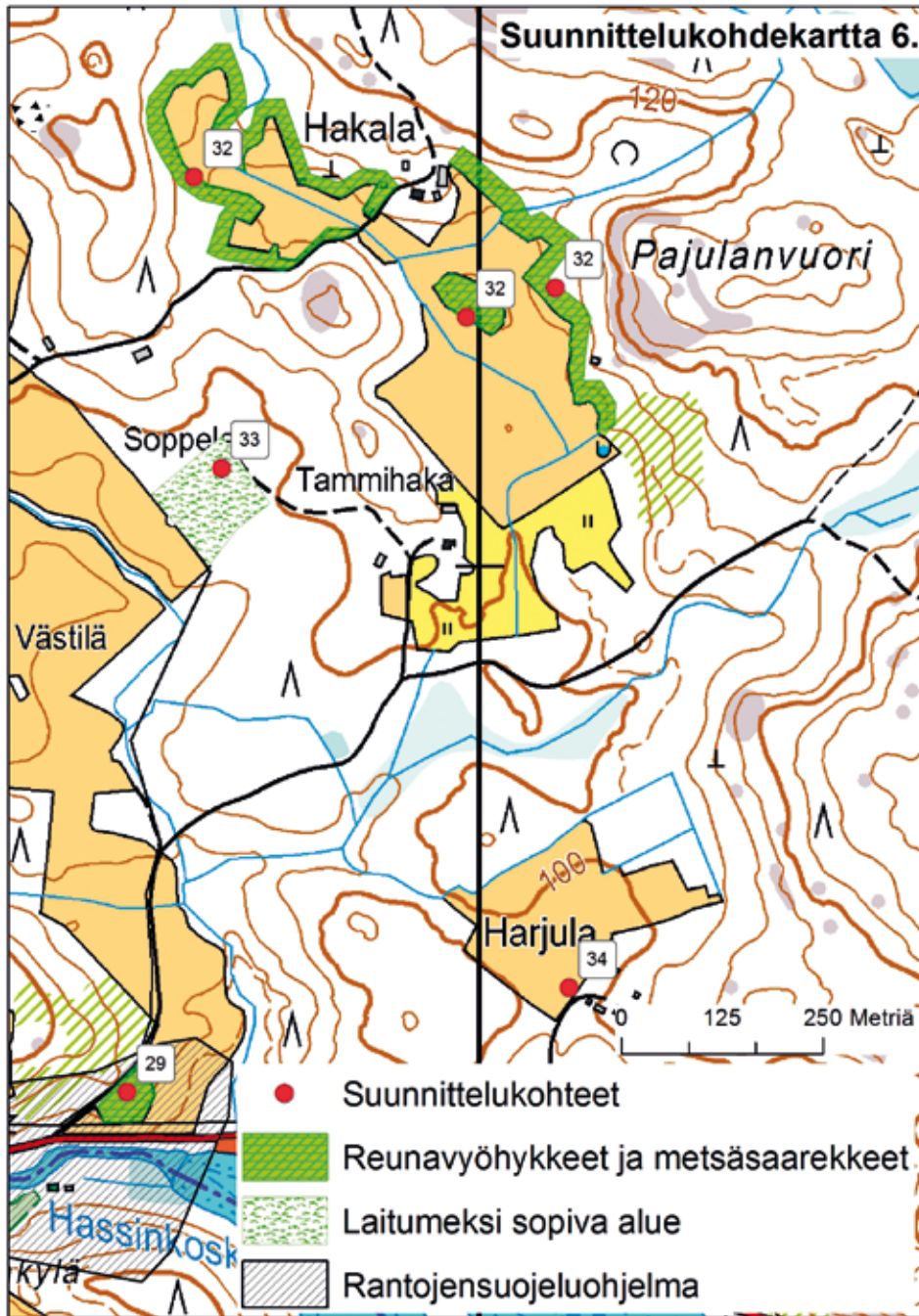
Puutarhaa reunustavat siperianhernepensaat ovat päässeet leviämään voimakkaasti tienpielessä niin, että näkymä tielle on umpeutunut. Pensaat voi leikata kokonaan alas ja antaa osan niistä kasvaa uusiksi pensaksi niin, että pensaiden välistä näkee pihapiiriin. Uusia pensaita ei kuitenkaan kannata kasvattaa tasavälein vain muodostaa pieniä rykelmiä ja jättää niiden väliin isompia aukkoja.

Hassin tila Arvajantien tieltä katsottuna.

Siperianhernepensas on levinnyt voimakkaasti Hassin tilan reunalla.

32 Hakalan metsäsaareke ja reunavyöhykkeet

Hakalan tila sijaitsee metsän keskellä Hassin kyläkeskuksen koillispuolella. Hakalan pihatieltä avautuu kapea peltomaisema tien kummallekin puolelle. Pellot ovat vuokralla ja viljelyksessä. Eteläpuolisen pellon keskellä on yksi iso metsäsaareke, jonka monilajinen puusto jakautuu kahteen selkeään ikäluokkaan. Puustoa voisi raivata varovasti puoliavoimmaksi niin, että monilajisuus säilyisi ja

puuston ikärakenne monipuolistuiksi. Samoin peltoa ympäröiviä reunavyöhykkeitä voisi raivata suosien lehtipuita. Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeen hoidossa tulisi noudattaa monimuotoisuusalueiden raivausohjeita (s. 20). Metsäsaarekkeiden ja reunavyöhykkeiden hoitoon voi hakea ympäristökorvaussopimusta. Ympäristökorvaussopimus vatii kuitenkin erillisen tarkemman hoitosuunnitelman.

Hakalan pellot metsäsaarekkeineen.

33 Soppelan vanha pihapiiri ja niitty/laidun

Soppela sijaitsee Tammihaan, Hakalan ja Västälän tilojen välissä metsän keskellä. Talo on ollut jo pitkään asumattomana ja päässyt huonoon kuntoon. Pihapiiriä ympäröivä vanha peltoalue on säilynyt edelleen avoimena, joskin muutamia pajupensaat ja puutarhakarkulaiset alkavat vallata alaa. Aivan talon vieressä kuivalla kallioisella kohdalla kasvaa muutamia ketoneilikoita. Alue sopisi erinomaisesti laidunalueeksi mm. lehmille tai lampaille. Niittäminen ja niitoksen poiskeruu sopisi vaihtoehtoisesti hoitomuodoksi. Alueelle on kehittynyt hyvä luontainen niittylajisto, jota ei kannata tuhota ottamalla aluetta viljelykseen.

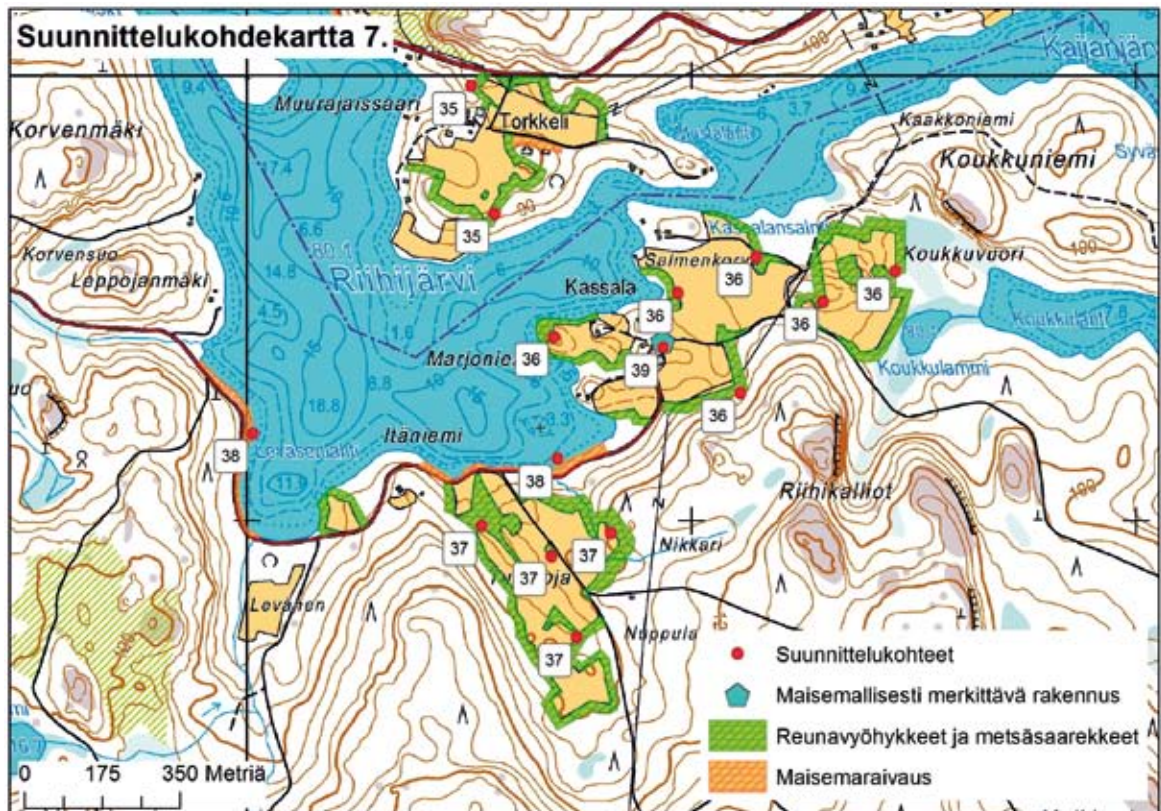
Soppelan niitty.

34 Harjulan pihapelto

Harjulan tilan pihan viereinen pelto oli jo kasvamassa umpeen viljelyksen loputtua, mutta pelto otettiin uudelleen viljelykseen n. 11 vuotta sitten. Pelto on nyt vuokralla. Pellon raivaamista jatketaan vielä koillisnurkasta. Pellon ovat aikoinaan suvun esi-isät raivanneet kuokalla kovalla työllä ja sen säilyttäminen avoimena on maisemallisten syiden lisäksi paikan historiaa kunnioittavaa.

Harjulan pihapelto.

35 Torkkelin peltoaukea

Torkkeli on nykyään vapaa-ajan asuntona, mutta pellot ovat vuokralla ja pysyneet viljelyksessä. Tilan pellot avautuvat kauniina pihatien ympärille, jääden maantieltä piiloon tienvarren puuston taakse. Pihatietä reunustaa toiselta puolelta koivurivistö. Vanhat maatalan ulkorakennukset ovat jääneet hieman piiloon pellon reunan metsään. Pellot reunavyöhykkeitä voisi raivata hieman niin, että ne tulisivat puoliavoimemmiksi ja rakennukset enemmän näkyville. Rannan puoleinen pelto pilkistää hieman peltojen välisen metsänreunan takaa. Tätä reunaa on hyvä myös säilyttää puoliavoimena.

Torkkelin pellot avautuvat kauniina pihatien ympärille.

36 Kassalan reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet

Kassalan tilan ympärillä olevat pellot on pidetty viljeltyinä maiseman säilyttämiseksi, vaikkei tilalla harjoiteta enää itse maanviljelyä. Peltojen keskellä sijaitsee muutamia koivu- ja haapavaltaisia metsäsaarekkeita, joita voisi hoitaa raivaamalla. Pellot rajautuvat pääosin metsään ja niiden reunavyöhykkeitä voisi hoitaa raivaamalla puoliavoimemmiksi, suosien lehtipuustoa ja monilajisuutta, noudattaen monimuotoisuusalueiden raivausohjeita (s. 20).

Kassalan lievästi kumpuilevaa peltoaukeaa lehtipuuvaltaisine reunavyöhykkeineen.

37 Tuomojan peltoaukea ja kaukomaisema

Kassalan tilaan kuuluva Tuomojan peltoaukea sijaitsee rinnemaastossa rajautuen pohjoispuolelta Riihijärven rannassa kulkevaan tiehen. Peltoaukean läpi kulkee tie ylös rinteeseen. Tieltä tarkasteltuna pelto on pienipiirteinen pilkahdus kulttuurimaisemaa metsän keskellä. Rantaan päin peltotieltä on kauniit näkymät Riihilahden yli Korvenmäkeen asti. Pellon kuusivaltaisia reunametsiä ja muutamaa koivu- ja haapavaltaista metsäsaarekettä voisi hoitaa raivaamalla puoliavoimemmiksi, suosien lehtipuustoa ja monilajisuutta noudattaen monimuotoisuusalueiden raivausohjeita (s. 20). Yksittäiset isot puut pellon keskellä olevan ojan varrella kannattaa säilyttää maisemapuina.

Tuomojan pellot.

38 Kassalan tilan maisemaraivaukset rannassa

Kassalan tilalle vievän tien varressa on tien ja rannan välissä kapeita monilajisia puustoreunuksia, joita on hoidettu raivaamalla. Paikoin reunuksia voisi raivata ja harventaa lisää niin, että järvelle näkyisi tieltä paremmin. Etenkin harmaaleppä ja paju peittävät nopeasti alaa. Maisemaraivaukset toteutetaan s. 20 ohjeiden mukaan. Aivan tilakeskuksen peltojen eteläpuolella tienvarren puustoreunus levenee ja muuttuu lehtomaiseksi. Tätä monimuotoista lehtomaista aluetta ei kannata harventaa, vaan jättää se mielellään luonnontilaan.

Kassalan tilalle vievän tien varressa on tien ja rannan välissä kapeita monilajisia puustoreunuksia.

39 Kassalan tilan vanha aitta

Peltojen ympäröimä Kassalan tila sijaitsee Puukkoisten kylässä lähellä Riihijärven rantaa. Entisestä Riihijärven torpasta tuli Kassalan talo vuonna 1800. Alkuperäinen päärakennus paloi vuonna 1875, jonka jälkeen pystytettiin edelleenkin käytössä oleva kartanotyylinen päärakennus, jonka ulkoasussa on muutoksien myötä lähinnä 1920-luvun vaikutteita. Muita pihan rakennuksia ovat mm. vanha aitta pihatien risteyksessä. Aittarakennus lienee peräisin vanhan päärakennuksen ajoilta ja on suhteellisen hyvässä kunnossa. Kassala on osoitettu Keski-Suomen maakuntakaavassa maakunnallisesti arvokkaana rakennetun kulttuuriympäristön kohteena.

Kassalan tilan pihapiirissä sijaitsee vanha aittarakennus vellikelloineen.

40 Arvajanreitintien rantamaiseman raivaus

Arvajanreitintie kulkee lähes koko matkaltaan järvien ja jokien rantoja myötäillen. Rannan ja tien välissä kasvaa kapea metsäreunus, joka on lehtipuuvaltainen. Paikoin kasvaa joitain mäntyjä ja kuusiakin. Järvi pilkistää paikoin puuston välistä, mutta puustoa voisi harventaa lisää, jotta näkymä järvelle avautuisi paremmin. Reunuksen pensaikkoo ja vesaa olisi hyvä raivata säännöllisesti myös puiden välistä. Lehmijärven ja Kaijanjärven kohdilla tien ja rannan välissä kasvaa tiheitä tervalepikkoja. Tervaleppiä voi varovasti harventaa niin, että puut saavat tilaa kasvaa isommiksi ja niiden välistä näkee järvelle. Isoja maisemapuina kauniita tervaleppiä ei tulisi kaataa. ELY-keskus vastaa tienvarsien raivaamisesta puuston rajaan asti. Puuston hoito on maanomistajan vastuulla.

Arvajanreitintien tienvarren puustoa.

41 Mäkiahon mansikkamaat ja koiravaljakkomaisemat

Mäkiahon peltöjen ja metsien hoitoa ohjaa monipuolinen yrittäjäyys. Osa pelloista on edelleen viljan viljelyksessä ja osa on mansikkamaana. Lisäksi mansikoita kasvatetaan myös kasvutunneleissa. Sisääntuloväylän viereiselle nurmelle on laitettu muutamia mansikkapenkkejä maisemalliseksi mainosmerkiksi. Koiravaljakoita varten on metsään raivattu rekireittejä ja kulkevatpa reitit paikoin myös pellon yli. Koiravaljakoja saapuu talvisin ajamaan turisteja pääosin Himoksen suunnalta. Koko Arvanreitintien länsipään maisemilla on etenkin talvimatkailun kannalta merkitystä.

42 Petäjämäen reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet

Petäjämäen tilalla on ollut ennen lehmiä laiduntamassa pihan viereistä mäntyvaltaista metsäsaarekettä ja metsälaidunperinnebiotooppia (kohde 43). Lehmistä on sittemmin luovuttu. Pellot ovat edelleen osittain viljelyksessä. Mäntyvaltaisia puoliavoimia metsäsaarekkeitä, joilla on kivinen ja kuiva maaperä olisi hyvä hoitaa laiduntamalla. Vaihtoehtoisesti metsäsaarekkeitä voi hoitaa raivaamalla ja niittämällä noudattaen monimuotoisuusalueiden raivausohjeita (s. 20). Mäntyvaltaiset kuivat metsäsaarekkeet ovat hyviä ketokasvien elinympäristöjä, jos ne eivät pääse kasvamaan umpeen.

Petäjämäen mäntysaareke.

43 Petäjämäen haka

Haka (1,4 ha) sijaitsee Arvajanreitlin varrella Petäjämäen tilan reunalla. Alue jakautuu kahteen osaan Mäkiahontien kahdelle puolelle. Haka on ollut laidunalueena ainakin 1950-luvulta alkaen, mutta 2000-luvun alussa karja on laitettu pois. Haka on nykyisin laiduntamaton ja osittain melko metsäinen. Alueen pohjoisosassa on jyrkkä rinne.

Puusto on mäntyvaltaista. Lajistollisesti parhain osa haasta on hiekkatien länsipuolen pohjoinen reuna, jossa on paljasta kalliota, maakiviä ja katajia. Hiekkatien itäpuolinen osa on puustorakenteeltaan vielä melko hyvä, mutta kenttäkerroksessa on jo runsaasti metsälajeja. Koko alueella esiintyy kuitenkin edelleen niittyajistoa, vaikkakin alueen umpeenkasvu on alkamassa.

Perinnebiotoopin arvoluokka on vuoden 1994 inventoinneissa ollut P+, nykyisin P (paikallisesti arvokas) (*Perinnebiotooppien päivitysinventoinnit 2013, Elina Lehtinen ja Emma-Liina Marjakangas*).

Petäjämäen haassa esiintyy vielä silmällä pidettävää (NT) ketoneilikkaa. Oikeanpuoleiset kuvat: Elina Lehtinen.

44 Lehmälän reunavyöhykkeet, metsäsaarekkeet ja nurmilaidun

Lehmälän tilalla on viljelty jo usean sukupolven ajan. Myös naapurin hevoset laiduntavat peltoja jo useampaa vuotta. Hevoset näkyvät maisemaa piristävästi Arvajanreitintielle.

Hevoset laiduntavat Lehmälän pellolla.

Peltoja reunustaa pohjoispuolelta kuusivaltainen metsä, jonka reunassa on paikoin sekapuustoisia vyöhykkeitä. Rantapeltujen reunustat kasvavat harvaan raivattua koivuvaltaista lehtipuustoa. Reunavyöhykkeitä voi jatkossakin hoitaa raivaamalla niistä vesakkoa ja pitämällä puusto harvahkona. Hoitotöissä tulee suosia moni-ikäistä ja -lajista lehtipuustoa ja välttää kaavamaista puuston harvennusta. Etenkin nuoria kuusentaimia ja harmaaleppävessaa kannattaa poistaa (s. 20). Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon voi hakea ympäristökorvaussopimusta. Sopimus vaatii kuitenkin erillisen tarkemman suunnitelma. Lehmälän tilan peltoja on myös Arvajanlahden itäpuolella (kohde 56).

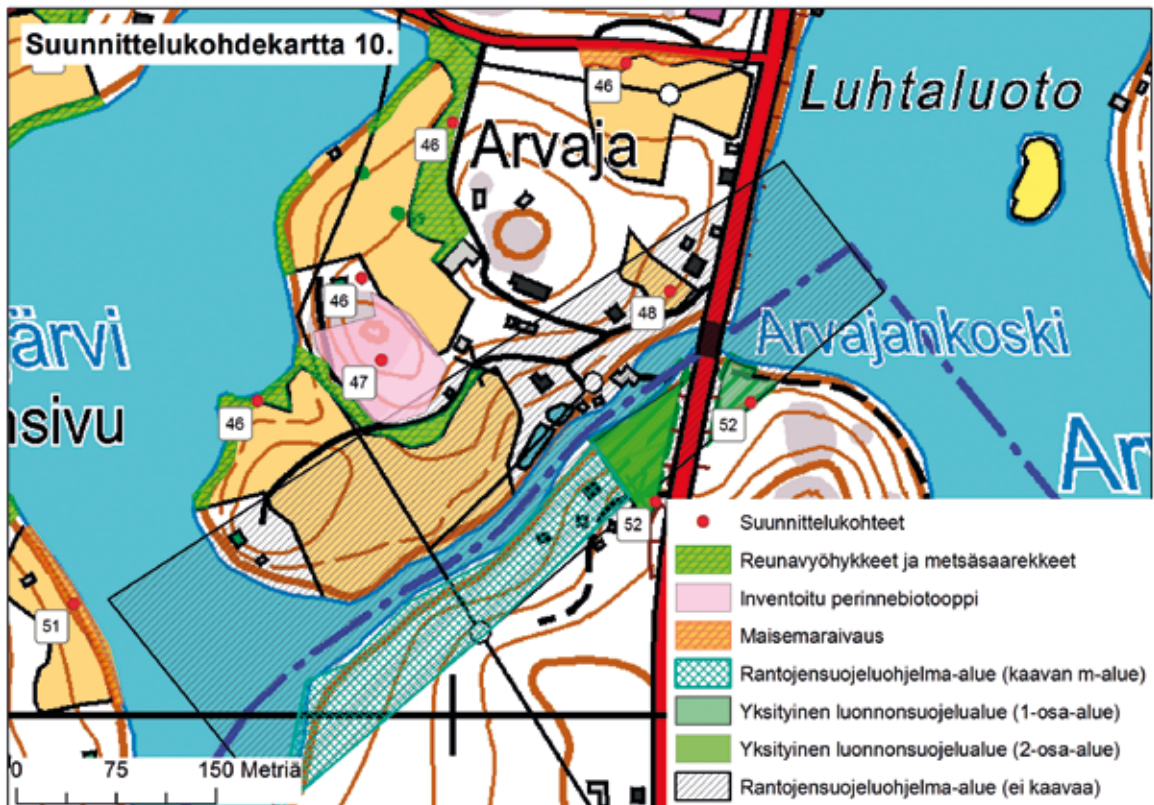
Lehmälän rantapuustoa.

45 Lehmälän aitta

Reunavyöhykkeellä (kohde 44) sijaitsevan vanhan aitan edusta on hyvä pitää raivattuna, jotta puusto ei vaurioita sen rakenteita ja aitta näkyisi tielle.

Lehmälän aitta.

46 Arvajan tilan reunavyöhykkeet

Arvajan tila sijaitsee Arvajan kylän sydämessä Arvajanreitintien ja Lahdentien välisellä niemikkeellä Arvajankosken vieressä. Tilan pellot ovat nykyisin vuokralla. Tilan vieressä Arvajankosken rannalla sijaitsee UPM:n vedenottamo. Niemessä on myös muutamia mökkitontteja.

Peltojen reunoilla on monimuotoisia reunavyöhykkeitä, joita vuokralainen voisi hoitaa ympäristökorvaussopimuksella. Etenkin Arvajanreitintieltä nousevan pihatien ja pellon välinen metsäreunus on niin tiheä, että pellon yli ei näy juurikaan järvelle. Puusto on reunuksessa monilajista: mm. koivua, mäntyä ja haapoja on runsaasti ja ne ovat eri-ikäisiä. Nuorta harmaaleppä ja koivuvesaikkoa voisi raivata isompien puiden alta, jotta reunus ei pusikoituisi umpeen ja näkymä järvelle avartuisi hieman. Reunuksessa ja tien idän puoleisessa metsikössä kasvaa monia suuria ja kauniita mäntyjä, jotka kannattaa säästää. Tien toisella puolella Arvajanreitintien varrella ja pienen pellon reunalla kasvaa runsaasti nuorta tiheää harmaalepikkoa. Pellon reunasta tätä lepikkoa voisi hieman raivata, mutta metsänreunaan kannattaa jättää tiheämpi lepikkoalue, sillä se toimii pyiden suoja- ja ruokailupaikkana.

Tilan peltojen välisellä metsäalueella on ennen ollut laidunnusta ja alue on inventoitu 1992 perinne- maisemainventoinneissa paikallisesti arvokkaaksi perinnebiotoopiksi. Nyt perinnebiotooppi on taantunut ja se kaipaisi laidunnusta esim. lampailla säilyttääkseen arvonsa (kohde 47).

47 Arvajen metsälaidun (inventoitu perinnebiotooppi)

Metsälaidun (0,6 ha) sijaitsee Arvajen tilan eteläosan peltojen reunalla, jolla on paljon kallioita, katajia ja suurehkoja koivuja. Laidun rajautuu pääasiallisesti peltoihin ja teihin, lännessä Lehmäjärveen. Alue on ollut laidunnuksessa vuoteen 1989 asti, mutta on nykyisin laiduntamatta. Hakamaa on hitaasti kasvamassa umpeen. Eteläreunassa on parempi kohta, jossa kasvaa niittylajistoa, muualla on melko paljon metsälajistoa. Puuston rakenne on pääosin hakamainen, muttei kaikilta osin selkeä. Länsiosassa on jyrkkä kalliorinne.

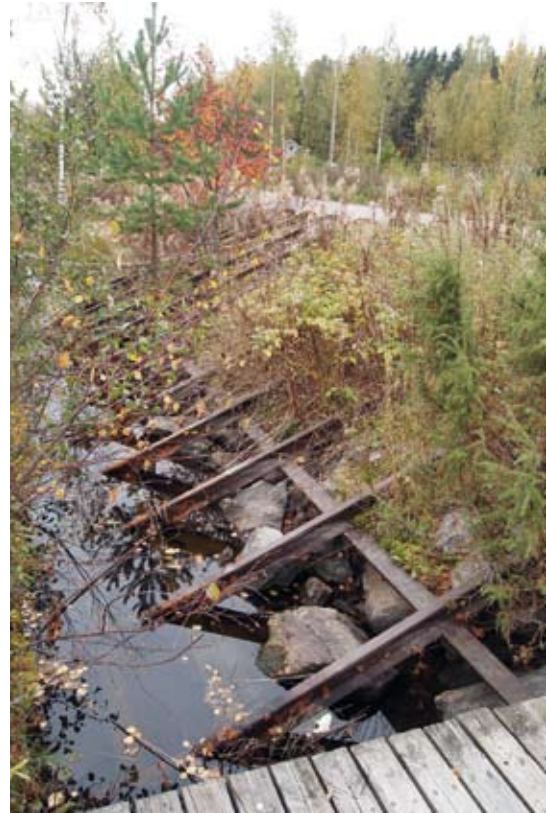
Arvoluokka vuoden 1994 inventoinnissa P+, nykyisin P-. (*Perinnebiotooppien päivitysinventoinnit 2013, Elina Lehtinen ja Emma-Liina Marjakangas*).

48 Arvajen tilan laitumeksi sopiva pelto

Arvajen tilan itäreunalla, Arvaja-tien varrella vanhan kaupan vieressä on pieni pelto rinteessä. Pellolla kasvaa nyt pääasiassa mesiangervoa ja koiranputkea. Pelto sopisi hyvin laidunalueeksi esim. lampaille tai hoidettavaksi niittämällä kahdesti kesässä. Pelto näkyy hieman myös nelostielle ja sen hoidolla olisi maisemallista merkitystä.

Vanha pelto, joka soveltuisi laitumeksi. Elina Lehtinen.

Arvajen satamassa on jätteitä tukkien kuljetuksesta vesiteitse.

49 Arvajen venesatama

Arvajen venesatama sijaitsee Lahdentien varrella Edesniemen vastarannalla. Sataman kohdalta on ennen pudotettu tukkeja Päijänteeseen, mistä on jäljellä metalliset rakenteet sataman laiturin reunalla. Tukkeja kuljetettiin vielä 1900-luvun loppupuolellakin kuorma-autoilla Ouninpohjasta ja kauempainkin Arvajalle, josta ne uitettiin Päijännettä pitkin mm. Heinolaan asti. Jäljelle jääneet tukkienpudotuspaikan rakenteet ovat osa alueen kulttuurihistoriaa ja ne on hyvä säilyttää paikallaan.

Sataman laiturilta aukeaa näkymä Edesniemen ja Säviäsalmen rantapelloille ja metsäisille rinteille. Elina Lehtinen.

Sataman rantaa reunustavaa lehtipuultaista puustoa ja pensaikkoa voisi raivata aina Edesniementielle asti, jotta järvimaisema näkyisi paremmin tielle ja sataman ilme avartuisi. Elina Lehtinen.

50 Järvensivun reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet

Järvensivun tila sijaitsee Kapalojärven ja Lehmijärven välisellä niemellä. Tilan viljelyksessä olevat pellot ulottuvat kummankin järven rantaan asti ja niitä reunustavat sekapuustoiset tiheät reunavyöhykkeet. Pelloilla on myös muutamia pieniä metsäsaarekkeita sekä yksittäisiä maisemapuita ja pensaita pelto-ojan reunoilla. Ojanreunan puut kannattaa säilyttää, sillä ne lisäävät monimuotoisuutta ja antavat nättin lisän maisemaan. Reunavyöhykkeitä ja metsäsaarekkeita voisi raivata hieman avoimemmiksi kuitenkin niin, että säilytetään niiden monipuolinen lajisto ja puuston monipuolinen ikärakenne (ks s. 20). Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon voi hakea ympäristökorvaussopimusta. Sopimus vaatii kuitenkin erillisen tarkemman suunnitelma.

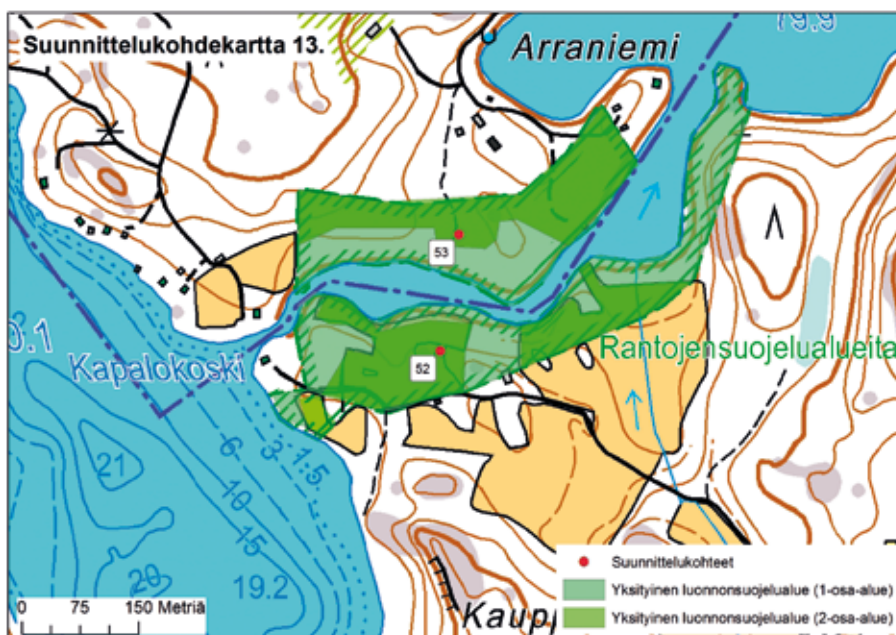
Järvensivun pellot.

51 Lehmijärven rantapello

Lehmijärven ja Kapalojärven välisen niemen rannassa on pieni vanha pelto, joka nykyisin on omakotitalon pihamaana. Pello on toiminut aiemmin hevoslaitumena, mutta nykyisin laidunnus on loppunut ja peltoa hoidetaan niittämällä. Pellon reunan rantapuustossa kasvaa pääasiassa koivuja, joiden välistä pilkistää Lehmijärvi. Rantapuustoa voi hoitaa raivamalla ajoittain pajua ja nuorempaa vesaikkoa koivujen välistä. Puusto toisaalta antaa myös hieman suojaa pihapiiriin, sillä talolle on varsin suora näkymä Arvajanreitintieltä ja Arvajan niemen kärjestä.

Pihapellon reunapuustoa Lehmijärven rannalla.

52 Linkinniityn luonnonsuojelualue

Suojelualue koostuu kolmesta osasta, joista yksi on Kapalokosken etelärannalla ja kaksi Arvajankosken etelärannalla. Alueilla on mosaiikkimaisesti 1-osa-alueita ja 2-osa-alueita. 1-osa-alueilla on kielletty kaikki metsätaloudelliset toimenpiteet sekä rakentaminen. 2-osa-alueilla on ainoastaan rakentamisrajoitus, mutta metsätaloutta voi harjoittaa noudattaen metsälakia ja rantametsien käsittelysuosituksia (ks. s. 25). Linkinniityn luonnonsuojelualueella 2-osa-alueet tosin ovat pelkästään peltoalueita.

53 Paronin puisto, luonnonsuojelualue

Suojelualue sijaitsee Kapalokosken pohjoisrannalla. Alueeseen kuuluu 1-osa-alue, joka on lähempänä rantaa ja sen takana 2-osa-alue. 1-osa-alueilla on kielletty kaikki metsätaloudelliset toimenpiteet sekä rakentaminen. 2-osa-alueilla on ainoastaan rakentamisrajoitus, mutta metsätaloutta voi harjoittaa noudattaen metsälakia ja rantametsien käsittelysuosituksia (ks. s. 25).

54 Karhilan tilan reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet

Karhilan tila sijaitsee Arvajanlahden itärannalla Lallakan ja Kiiliäisvuoren välillä. Tila toimi sikatilana vuoteen 1998. Ravihevoseet tulivat tilalle vuonna 2007 talliksi kunnostettuun sikalaan. Kesäisin pelloilla laiduntaa 5 hevosta, talviksi tilalle niistä jää vain kolme. Tilan pihapiirissä on useita kauniita vanhoja piharakennuksia ja venetalas rannassa (kohde 55). Tilan pellot ovat vuoroin laitumina ja vuoroin viljelyksessä. Lallakan ja Kiiliäisvuoren ympäristöä hallitsee järeä mänty- ja kuusimetsä. Havupuumetsä ulottuu monin paikoin aivan peltojen reunaan asti, joskin myös paikoin koivua ja muuta lehtipuuta esiintyy reunavyöhykkeissä. Tilan päärakennuksen viereisen puron varressa kasvaa rehevää lehtoa. Lehdon lajisto on monipuolinen, ja se sitoo samalla pelloilta valuvia ravinteita ennen vesistöä. Lehto tulisi säilyttää luonnontilaisena.

Laidunpeltojen reunavyöhykkeitä voisi laiduntaa pellon yhteydessä n. 20 m leveydeltä metsän puolelle. Tällöin vesaikkoja tulisi hieman raivata, jotta hevoset pääsevät metsän puolelle. Reunavyöhykkeitä ei kuitenkaan tule raivata täysin avoimeksi vaan jättää muutamia pensasryhmiä ja eri-ikäistä lehtipuustoa jäljelle (ks. s.21). Niitä reunavyöhykkeitä, jotka halutaan pitää pelkästään metsätalouksikäytössä, ei kannata laiduntaa, nämä alueet eivät myöskään sovellu erityistukeen. Osa reunavyöhykkeistä on kallioisia ja jyrkkiä rinteitä, jolloin niiden hoitaminen onnistuu ainoastaan raivaamalla. Tällaisia rinteitä on esimerkiksi rannassa ja ojan varressa. Rinnemetsien raivaaminen on suoritettava harkiten sillä rinteen kasvillisuus estää eroosiota ja alueet näkyvät kauas. Rinnemetsiä kannattaa mieluummin raivata liian vähän kuin liikaa.

Hevoset laiduntavat Karhilan tilan peltoja.

55 Karhilan venetalas

Rannassa on 1940-luvulta peräisin oleva venetalas, joka on säilynyt ulkoapäin suhteellisen hyvässä kunnossa. Rakennukseen on laitettu uusi pärekatto 1970-luvulla ja sitä on maalattu aika ajoin. Rakennus kaipaisi nyt kuitenkin hieman taas kunnostusta, sillä se alkaa vajoamaan veteen ja osa sisärakenteista on kärsinyt. Myös kate pitäisi uusua. Kunnostuksissa talaan rakennustyyppille luonteenomaiset ominaispiirteet ja rakennusperinne olisi hyvä säilyttää.

Karhilan venetalas.

56 Lehmälän metsäsaarekkeet ja puustoreunus Karhilan viereisillä pelloilla

Lehmälän tilan (kohde 44) peltoja on myös kaukana tilakeskuksesta Karhilan tilan peltojen eteläpuolella Kalliomäen vieressä. Peltojen keskellä on muutamia pieniä tiheitä sekapuusaarekkeitä ja tien vieressä kapea sekapuustoinen reunus komeine maisemamäntyineen. Metsäsaarekkeitä voisi raivata hieman avoimemmiksi niin, että monilajisuus ja puuston monipuolinen ikärakenne säilyy. Nuoria kuusia ja harmaaleppävesaa voi poistaa runsaammin. Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon voi hakea ympäristökorvaussopimusta. Sopimus vaatii kuitenkin erillisen tarkemman suunnitelman. Tienvierren puustoreuna kannattaa pitää pääosin entisellään, kuitenkin tarvittaessa raivaten liikaa vesaikkoja ja poistaen mahdollisia nuoria kuusia (ks. s. 20).

Puut muodostavat kapean kujanteen Lehmälän peltojen reunalla.

57 Hassin rukoushuone ja piha-aitta

Hassin rukoushuone pilkistää metsän takaa Hassin kyläkeskuksen eteläreunalla pienen mäen päällä. Rakennus on siirretty Norolasta 1934 Hintan lahjoittamalle tontille. Talo vihittiin Hassin Nuorten Kristillisen yhdistyksen käyttöön 1936. Rukoushuone on nykyisin Jämsän seurakunnan omistuksessa. Rukoushuonetta ympäröi tuore mäntykangas. Osa puustosta on kaatunut muutaman vuoden takaisessa trombissa. Trombin takia rukoushuone näkyy nyt Puukkoistentielle juuri sopivasti puiden välistä.

Hassin rukoushuone.

Rukoushuoneen pihalla on pieni perinteinen aitta. Aitta on saanut Talonpoikaiskulttuuri-säätiön kunnialkilven tunnustuksena esi-isäin kauniin rakennustavan tallettamisesta.

Rukoushuoneen pihalle on päässyt levittäytymään lupiinia hyvin laajalle alueelle ja se peittää pihan perinteisiä perennakasveja. Lupiini olisi hyvä saada hävitettyä alueelta mahdollisimman pian, ettei se pääse levittäytymään pihatienviertä pitkin Puukkoistentien reunoille. Lupiinit olisi hyvä kitkeä juurineen alueelta ja polttaa. Kasvustoa voidaan myös niittää toistuvasti, jotta kukinnot eivät ehtisi siementää lisää. Maaperässä on todennäköisesti kuitenkin niin paljon lupiinin siemeniä, että torjuntatyö vie useamman vuoden.

Piha-alueen laiduntaminen lampailla edesauttaisi lupiinin hävittämisessä ja pitäisi pihan avoimena. Laitumia etsiviä laiduntajia voi etsiä laidunpankki.fi -sivuston kautta. Laiduneläinten omistaja voi saada erityistukea, jos hän vuokraa alueen itsellensä. Vaihtoehtoisesti laiduneläimet voidaan vuokrata esim. kyläyhdistykselle, jolloin yhdistys pystyy hakemaan erityistukea laidunnukseen.

Lupiini on levittäytynyt voimakkaasti rukoushuoneen pihalle.

58 Kähönniemen niitty

Hassin kylän eteläreunassa, aivan Kähöjoen ja Lammin rannassa, on vanha pelto, johon on kehittynyt monilajinen niitty. Niittyä hoidetaan niittämällä kerran kesässä ja raivaamalla ajoittain. Aivan rannassa koivut muodostavat tiheähkön reunuksen pellon ja veden väliin. Rannan metsäreunus kuuluu rantojensuojeluohjelmaan ja sen hoidossa tulisi noudattaa valtakunnallisia rantametsien hoitosuosituksia. Rantojensuojeluohjelma-alueiden yleiset hoito-ohjeet löytyvät myös sivulta 25. Lammin rannan rantojensuojelualueen hoidosta lisää kohteen 25 kohdalla. Metsäinen reuna muodostaa myös kapean kivisen saarekkeen niityn keskelle. Metsäsaarekettä voi raivata ajoittain niin, että se pysyy puoliavoimena ja monilajisena (ks. s. 20).

Niittämisen jatkaminen on hyväksi alueelle, mutta alue sopisi hyvin myös laidunnettavaksi esim. lampailla. Niityn vieressä Puukkoistentien varressa kasvaa muutamia lupiineja, jotka olisi hyvä kitkeä ennen kuin ne pääsevät levittäytymään enemmän tien varteen.

Kähönniemen niitty.

59 Tienvarren maisemaraivaus Pälämän rannassa

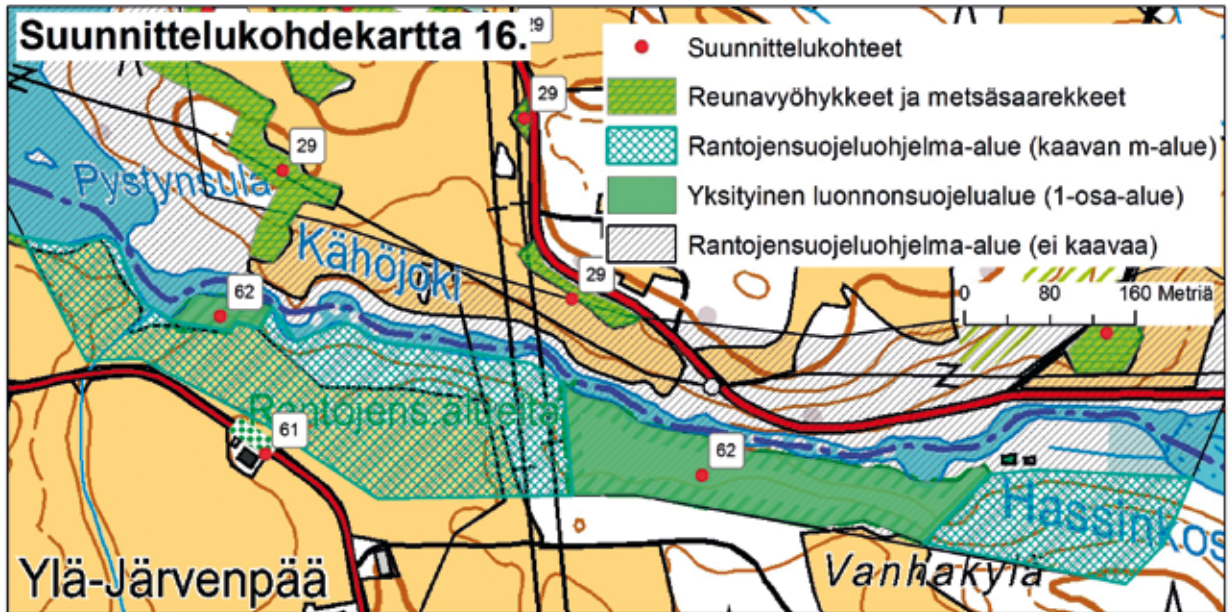
Puukkoistentienvarrella, Rukoushuoneen risteyksen kohdalla, on rannassa kapea koivuvaltainen puustoreunus, jonka läpi pilkistää hieman Pälämänlahti. Puustoa voisi hieman harventaa lehtipuustoa suosien niin, että tieltä näkisi paremmin järvelle (ks. s. 25). ELY-keskus vastaa tienvarsien raivaamisesta puuston rajaan asti. Puuston hoito on maanomistajan vastuulla.

Tienvarren puustoa rukoushuoneen vieressä.

60 Puukkoisen pohjoisreunan pellot

Puukkoisten pohjoisreunalla, Lahnasillan vieressä, sijaitsee niemessä ja tien vieressä Iso-Haljalan ja Virtalan tilan pellot. Pellot kuuluvat maisemallisesti Hassin kyläkeskukseen keskittyvien laajojen peltoalueiden jatkumoon. Iso-Haljalan pelloilla viljellään heinää. Niemessä olevalla pelloilla on monipuolinen reunavyöhyke ja pieniä metsäsaarekkeita. Näitä alueita voi hoitaa raivaamalla niitä puoliavoimmiksi noudattaen monimuotoisuusalueiden raivausohjeita (s. 20). Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon voi hakea ympäristökorvaussopimusta. Sopimus vaatii kuitenkin erillisen tarkemman suunnitelman.

61 Ylä-Järvenpään mäntykujanne

Ylä-Järvenpään peltojen keskellä kulkevan tien varrella, pienen mökin vieressä kasvaa jyrkää mäntykujanne. Männyt ovat kasvaneet niin isoiksi, että kujanne on jäänyt hyvin kapeaksi. Kujanteen puut ovat kuitenkin suhteellisen hyvässä kunnossa, eikä sen uusimiselle ole tarvetta lähiaikoina. Jos kujanne päätetään joskus uusiksi, kannattaa uudet puut istuttaa kauemmas tien reunasta. Nyt kapea kujanne on piristävä pienipiirteinen elementti aukean peltomaiseman keskellä. Yleisohjeet puukujanteiden hoitoon ja kunnostukseen löytyvät sivulta 27.

Ylä-Järvenpään peltojen keskellä on mäntykujanne.

62 Pälämän Jokilahden ja Hassinkosken luonnonsuojelualue

Suojelualue muodostuu kolmesta osasta, joista yksi sijaitsee Puukkoisissa Jokelankosken pohjoisrannalla, Jokilahden suulla ja kaksi Hassissa Hassinkoskien etelärannoilla. Kaikki suojelualueen osat ovat 1-osa-alueita, eli niillä on kielletty kaikki metsätaloudelliset toimenpiteet sekä rakentaminen. Alueen hoitamisesta voidaan sopia yhdessä ELY-keskuksen kanssa, ja hoitaminen vaatii tarkempia suunnitelmia.

63 Aittolahden ja Ranniston reunavyöhykkeet

Pälämän itärannalla Aittovuoren kupeessa sijaitsee Aittolahden tila, joka on nykyisin vapaa-ajan asuntona. Tilan peltoja viljellään kuitenkin edelleen. Pellot sijaitsevat Aittovuoren ja rannan välisessä notkelmassa ja niiden yli avautuu näkymä Pälämälle. Tilan päärakennuksen vieressä mäellä on useita vanhoja piharakennuksia, jotka näkyvät kauas mäeltä (kohde 64).

Aittolahden pihasta näkyy Pälämälle.

Rantapuustoa Riihilahdessa.

Rannassa kasvaa paikoin lehtipuustoa ja pajukkoa. Rantapuustoa voi jatkossakin raivata jotta näkyvä Pälämälle säilyy, mutta kuitenkin niin, että rantaan jää myös pensaita ja puita monipuolistamaan maisemaa ja antamaan suojaa ja pesäpaikkoja linnuille. Peltaja ympäröiviä metsän reunavyöhykkeitä hoidetaan raivaamalla niitä puoliavoimiksi ja monilajisiksi (s.20). Ranniston eteläpuolelta pellon ja järven välistä mäntyvaltaiseen metsäreunukseen voisi varovasti harventaa muutamia näkymiä järvelle päin (s. 25).

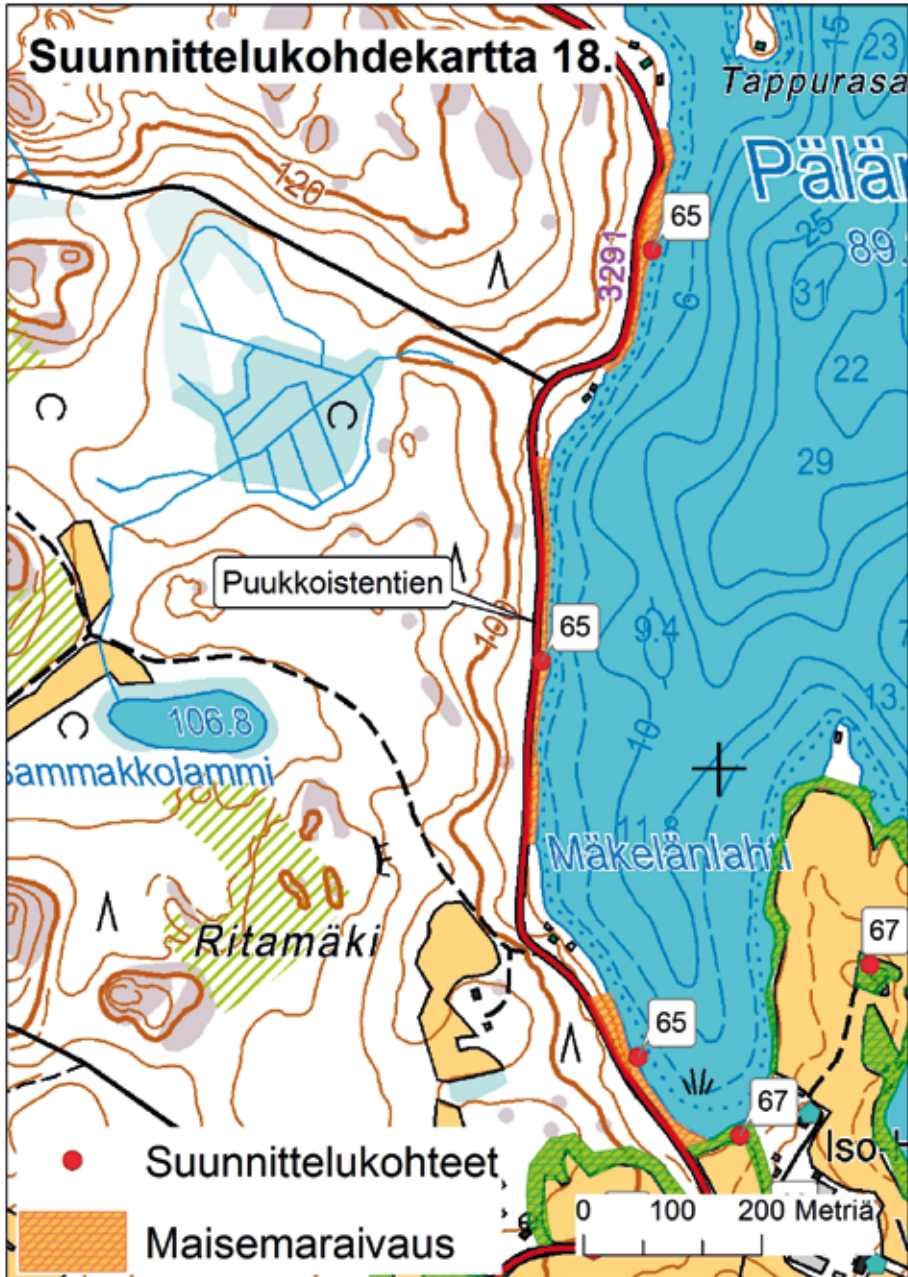
Riihilahden rantaan ulottuvan peltolohkon reunalla olevalla metsäsaarekkeella on vanha lato, joka on jäänyt hieman piiloon tien reunan puuston taakse. Tien reunan puustoa voisi avata hieman, jotta peltotilkku ja lato saisivat näkyvyyttä.

64 Aittolahden aitat

Aittolahden pihassa on nimensäkin mukaisesti useita erilaisia aittoja, jotka näkyvät rinteestä kauniisti peltojen läpi kulkevalle tielle. Rakennukset ovat pääosin hyvässä kunnossa. Kattaminen ja hirsirakennusten nostaminen kunnolla nurkkakiville tai kivijaloille lisää niiden säilymistä. Avustus rakennusperinnön hoitoon soveltuu hyvin tällaisille maisemakohteille.

Aittolahden aittoja.

65 Puukkoistentien rantametsänreunat

Puukkoistentie kulkee Hassin ja Puukkoisen kylien välillä aivan Pälämän rantaviivaa noudatellen. Muutamien metrien levyinen sekapuustoreunus erottaa tien järvestä. Järvi pilkistää paikoin puuston välistä, mutta puustoa voi harventaa lisää, jotta näkymä järvelle avautuisi paremmin. Reunuksen pensaikkoa ja vesakkoa olisi hyvä raivata säännöllisesti myös puiden välistä. ELY-keskus vastaa tienvarsien raivaamisesta puuston rajaan asti. Puuston hoito on maanomistajan vastuulla.

66 Puukkoisten peltoaukea

Aivan Puukkoisten kyläkeskuksen pohjoispuolella sijaitsevat Puukkoisten laajimmat peltoaukeat. Pelot ovat pääosin Vähä-Haljalan ja Iso-Haljalan omistuksessa ja ne ovat viljelyssä. Haljalan tila on toinen Puukkoisten vanhoista kantatiloista, tila on ollut olemassa jo ennen Hämeen ensimmäisen maakirjan laadintaa 1539. Tila on jaettu Vähä-Haljalaan ja Iso-Haljalaan vuonna 1758. Pelot ovat olleet siis pitkään viljeltynä, ja niiden säilyttäminen avoimena on kulttuurihistoriallisesti merkittävää.

Puukkoistentieltä näkee peltojen yli Pälämän toiselle puolelle asti Laurinvuoreen ja Kaakon tilan pelloille. Rantaa reunustaa kapea lehtipuustoreunus, joka pääosin kuuluu rantojen suojeleluohjelma-alueeseen. Jokilahden suulla on myös luonnonsuojelualue rannassa. Rantojen suojeleluohjelmaan kuuluvilla reunavyöhykkeillä ja suojeleluoheella on otettava huomioon suojelemääräykset ja noudatettava rantojen suojeleluohjelma-alueiden hoito-ohjeita (s. 26). Kuitenkin koska Jokelankoskelle on tehty kalataloudellinen kunnostus 1990-luvulla, Jokelankosken rantojen metsien jättäminen luonnontilaiseksi on suositeltavaa. Muutamat pienet metsäsaarekkeet sijaitsevat aivan Puukkoistentien vieressä. Metsäsaarekkeita ja peltojen pohjoisreunan reunavyöhykkeitä voi hoitaa noudattaen monimuotoisuusalueiden raivausohjeita (s. 20). Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon voi hakea ympäristökorvaus-sopimusta. Sopimus vaatii kuitenkin erillisen tarkemman suunnitelman.

Puukkoisten peltoaukea Vähä-Haljalan pihalta katsottuna. Kuvankäsittely Marko Toivakka.

67 Iso-Haljalan niemen pellot ja reunavyöhykkeet

Iso-Haljalan pellot ovat Pälämän niemessä, jota ympäröi rannassa lehtipuuvaltainen reunavyöhyke. Puustoa on paikoin raivattu niin, että Itäpuolen rannalta näkyy Pälämän toiselle rannalle Laurinvuoreen ja Aittolahteen asti. Iso-Haljalan keltainen päärakennus näkyy kauniisti kauas vastarannalle. Muutama koivu ja haapavaltainen metsäsaareke sijaitsevat itäpuolen tontin reunalla. Niitä ja rannan koivikkoa on hoidettu raivaamalla ne puoliavoimeksi. Rannan reunavyöhykettä on hyvä jatkossakin raivata säännöllisin välein niin, että näkymä järven yli säilyy (ks. s. 25).

Peltoja on aikoinaan laidunnettu lehmillä, mutta nykyisin niitä hoidetaan niittämällä. Rantaniittyjä ja reunavyöhykkeitä voisi laiduntaa myös vaikka vuokralampailla.

Iso-Haljalan niemen rantapeltoa.

68 Vähä-Haljalan koivukujanne

Vähä-Haljalan pihatien komea koivukujanne johdattaa kulkijan suuren peltoaukean laidalla tilan pihapiiriin. Kujanteen puut ovat melko hyvässä kunnossa. Pellonpuoleiset puut ovat varsin tasaikäisiä ja siistin näköisiä. Ajan myötä kujannetta voidaan kunnostaa ja uudistaa tarvittaessa sivun 27 ohjeiden mukaan.

Vähä-Haljalan koivukujanne.

69 Puukkoisten maamiespirtti

Puukkoisten maamiespirtti sijaitsee Puukkoisten kyläkeskuksen pohjoispuolella Haljalan mailla. Rakennus on tehty Isojärven rannalta siirretyistä vanhoista rakennuksista ja Puukkoisten isäntien omista metsistä saaduista hirsistä vuonna 1926. Talon toisessa päässä toimi pitkään myös Kähönkosken Osuuskassa. Vuonna 1934 rakennuksen omistus siirtyi meijeriyhtiölle ja sen jälkeen Maamiespirttiyhitymälle. Maamiespirttiyhitymä luovutti sen 1991 maamiesseuralle.

Maamiesseura on kunnostanut rakennuksen 1992 opetusministeriön ja Kuhmoisten kunnan avustuksella. Pirtti on ollut kyläläisten aktiivisessa käytössä pitkään ja nykyisin siellä järjestää tilaisuuksia Puukkoisten kyläyhdistys r.y. Rakennus kaipaisi taas hieman kunnostusta. Ulkomaali on alkanut haalistua ja murentua pinnasta ja paljastaa altaan vanhan kellertävän maalin. Maalauksessa huolellinen vanhan maalin poisto, uuden maalin koostumuksen soveltuvuus vanhaan hirsirakennukseen ja perinteiset maalausmenetelmät on tärkeää rakennuksen säilymiseksi. Myös pihapuustoa aivan seurantalons ympäriltä olisi hyvä hiukan karsia.

Puukkoisten maamiespirtti.

70 Ounin pihapellot

Ounin tila on nykyään kesäasuntona ja pellot on vuokrattu viljeltäväksi. Pienet pellot vaikuttavat vahvasti tilan pihan maisemaan, ja ne kannattaa säilyttää viljeltyinä, jos mahdollista. Peltojen umpeutuminen kadottaisi yhden osan Puukkoisten kyläkeskuksen kulttuurihistoriasta ja perinteisestä maisemasta sekä vähentäisi luonnon monimuotoisuutta, joka hyötyy pellon reunavyöhykkeistä. Tilan rannat kuuluvat rantojensuojeluohjelmaan ja niiden hoitamisessa tulee noudattaa rantojensuojeluohjelma-alueiden hoito-ohjeita (ks. s. 26).

71 Jokelankoski ja rantojensuojeluohjelma-alue

Rantojensuojeluohjelmaan kuuluvilla reunavyöhykkeillä ja suojelualueella on otettava huomioon mahdollisten luonnonsuojelualueiden määräykset ja noudatettava rantojensuojeluohjelma-alueiden hoito-ohjeita (ks. s. 26). Kuitenkin koska Jokelankoskelle on tehty kalataloudellinen kunnostus 1990-luvulla, Jokelankosken rantojen metsien jättäminen luonnontilaiseksi on suositeltavaa.

Jokelankoski.

72 Kaakon peltoaukea ja kaukomaisema

Kaakko, joka toisella nimellä tunnetaan Kimolana, on toinen Puukkoisten vanhoista kantatiloista. Tilan pellot rajautuvat Pälämän rantaan ja Jokilahteen. Peltojen yli aukeaa monikerroksellinen maisema järven yli Vähä-Haljalaan ja Aittovuorelle. Maiseman säilyttäminen avoimena on kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin tärkeää. Ympäristökorvaussitoumuksella peltoja voisi hoitaa myös luonnonhoitopeltoina.

Rannan reuna-alueet kuuluvat pääosin rantojen-suojeluohjelmaan. Rannassa on myös muutama erillinen suojelualue (kohde 73). Rantojen-suojeluohjelmaan kuuluvilla reunavyöhykkeillä ja suojelualueilla on otettava huomioon luonnonsuojelueiden määräykset ja noudatettava rantojen-suojeluohjelma-alueiden hoito-ohjeita (ks. s. 26). Kuitenkin koska Jokelankoskelle on tehty kalataloudellinen kunnostus 1990-luvulla, Jokelankosken rantojen metsien jättäminen luonnontilaiseksi on suositeltavaa. Koska niin moni reuna-alueista on suojelussa ja metsäsaarekkeita on vähän, ei alueita kannata hoitaa ympäristökorvaussopimuksella.

Honkaportti on Kaakon vanhin torppa, joka on perustettu 1806.

73 Kaakon luonnonsuojelualue

Suojelualue muodostuu kolmesta osasta Pälämän Jokilahden etelärannalla ja Jokelankosken suulla. Jokelankosken suulla oleva alue on 1-alue, jolla ei saa harjoittaa metsätaloutta. Kaksi muuta osaa niemen kärjessä ovat 2-alueita, joilla on sallittu rinnankorkeudelta alle 10 cm puiden poistaminen. Kaikilla alueilla rakentaminen on kielletty.

74 Jokelan luonnonsuojelualue

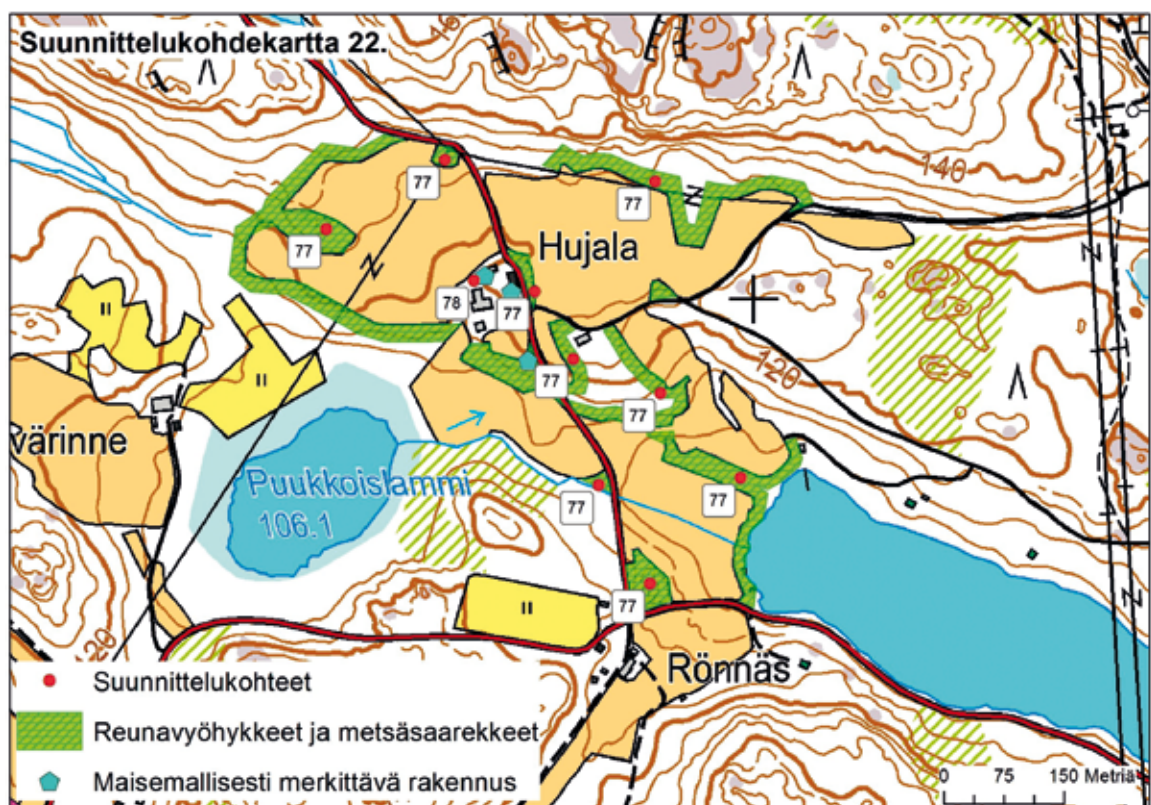
Suojelualue koostuu kolmesta osasta, jotka sijaitsevat Kelkätteen ja Kukkolammin pohjoisrannalla sekä Kukkostenjoen länsirannalla. Kaikki osat ovat 2-osa-alueita, eli niillä on ainoastaan rakentamisrajoitus, mutta metsätaloutta voi harjoittaa noudattaen metsälakia ja rantametsien käsittelysuosituksia (ks. s. 26).

75 Sivulahden luonnonsuojelualue

Suojelualue muodostuu neljästä osasta, jotka sijaitsevat Alaisen Savijärven etelä- ja koillisrannoilla sekä Kelkärteen etelärannalla. Alueilla on sekä 1-, että 2-alueita, joista 1-alueet ovat kokonaan suojeltu ja näillä alueilla ei saa harjoittaa metsätaloutta. 2-alueilla voi tehdä metsätaloudellisia toimenpiteitä noudattaen metsälakia ja rantametsien käsittelysuosituksia. Rakentaminen on kielletty kaikilla alueilla.

76 Alanen, luonnonsuojelualue

Suojelualue koostuu kolmesta alueesta Alaisen Savijärven lounaisrannalla. Kaikki osat ovat 1-osa-alueita, eli niillä on kielletty metsähakkuut. Kiellosta voidaan poiketa, jos alueen hoidosta toteutetaan erillinen suunnitelma ELY-keskuksen ja maanomistajan kesken.

77 Hujalan reunavyöhykkeet

Hujala toimii luomutilana ja sen pelloilla viljellään juureksia. Pellot ovat pääosin keskittyneet tilan ympärille. Peltöjen välisiä metsäsaarekkeita ja pellon reunavyöhykkeitä voisi hoitaa ympäristökorvaussopimuksella raivaamalla niitä puoliavoimmiksi noudattaen monimuotoisuusalueiden raivausohjeita (s. 20). Ympäristökorvaussopimus vaatii kuitenkin tarkemman erillisen suunnitelman Pihassa on myös vanha aittarakennus (kohde 78).

Hujalan pellot.

Hujalan hunajakukkapelto.

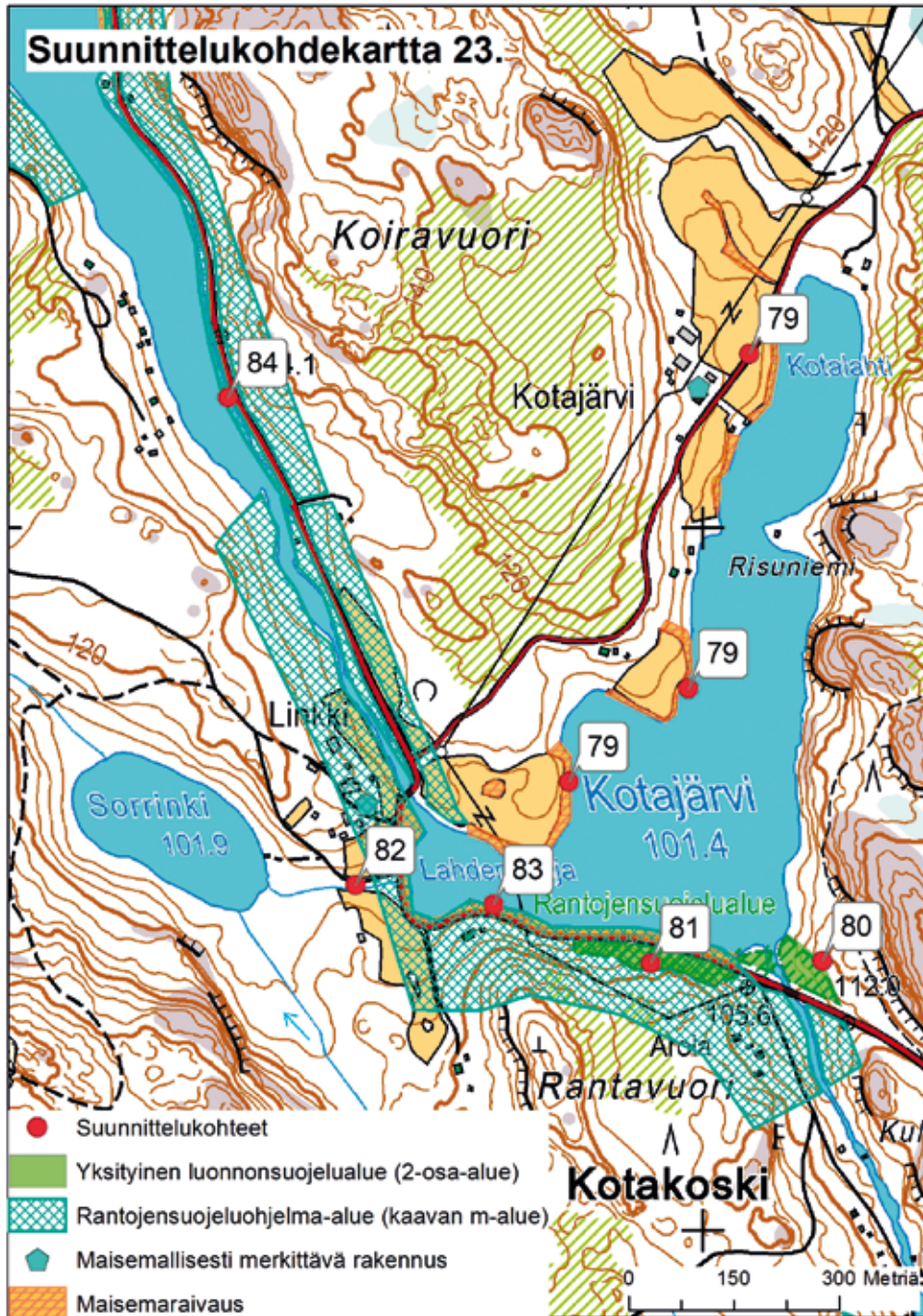
78 Hujalan piha-aitta

Hujalan tilan pihalla on iso vanha luhtiaitta. Pihan koristepensaikkoa kannattaa poistaa reippaasti rakennuksen ympäriltä, jotta hirsirakennus voisi paremmin. Lahokorjaukset ja erityisesti alimpien hirsien kengitystarve on hyvä selvittää ja lisätä alapohjan tuuletusta katon kunnostuksen lisäksi. Vesi-en johtamisessa rakennuksen vieriltä kannattaa myös olla tarkkana. Vellikellon tuenta päädyssä pitää myös tarkistaa ja tarvittaessa antaa lisätukea följarilla.

Hujalan aitan päädyssä on perinteinen vellikello.

79 Kotajärven rantapellot/rantaraivaus

Kotajärven tilan maat on jaettu kolmeen eri osaan. Vanha päärakennus toimii nykyään kesäasuntona. Tilaa ympäröivät pellot sijaitsevat suurimmaksi osaksi aivan Kotajärven rannassa. Tilakeskusta ympäröivät pellot ovat kesannolla ja niitä hoidetaan niittämällä. Tilakeskuksen peltojen ulkopuoliset pellot ovat viljelyksessä.

Suurimmalla osalla peltoja rannanpuoleisilla reunoilla kasvaa harvassa haapoja, koivuja ja harmaaleppiä. Näitä alueita kannattaa jatkossakin hoitaa niin, että maisema ei pääse umpeutumaan ja puuston lajisuhde säilyy monipuolisena. Kotajärven keskiosan kohdalla olevan pienen pellon reunalla pajukko on päässyt kasvamaan tiheäksi ja sitä olisi hyvä raivata hieman avoimemmaksi. Osa pajuista kannattaa kuitenkin jättää lintuja varten.

Niitylle on pystytetty maisemallisista syistä muutamia heinäseipäitä, jotka näkyvät kauniisti tielle ja pihaan.

80 Kotakosken luonnonsuojelualue

Suojelualue koostuu kahdesta osasta, joista toinen on 1- ja toinen 2-alueita. 1-alue sijaitsee Koekeskisen rannalla ja 2-alue Kotajärven rannalla. 1-alue on suojeltu kokonaan metsätaloudellisilta toimilta, mutta 2-alueella saa tehdä metsätaloudellisia toimenpiteitä. 2-alue, joka sijaitsee Kotakosken suulla Kotakosken sillan pohjoispuolella, on lehtipuuvaltainen. Isot lehtipuut on hyvä säilyttää alueella, mutta nuorta harmaalepikköä ja muuta vesaikköä voi tarvittaessa raivata, ettei ranta pusikoidu umpeen.

81 Sulasalmenvuori 1, luonnonsuojelualue

Alue koostuu useasta osasta, joista kaksi on Kotajärven lähellä. Pienempi osa on Kotakosken suulla, Kotakosken luonnonsuojelualueen vastarannalla, ja toinen isompi alue on Kotakosken eteläpuolella Puukkoistentien eteläreunalla. Alueet ovat 2-osa-alueita, eli niillä on ainoastaan rakentamisrajoitus, mutta metsätaloutta voi harjoittaa noudattaen metsälakia ja rantametsien käsittelysuosituksia (ks. s. 26).

82 Linkin maisemapellot

Linkin tilalla on luovuttu jo varsinaisesta viljelystä, mutta tilakeskuksen ja tien viereisiä peltoja hoidetaan edelleen niittämällä maisemallisista syistä. Tila peltoineen näkyy kauniisti tielle Kotajärven ja Iso-Savijärven välisessä mutkassa. Toisella puolella tietä loistaa Kotajärven Lahdenpohja. Järven vastarannalla pilkistävät puiden läpi tielle myös Kotajärven pellot. Peltojen säilyminen hoidettuna vaikuttaa merkittävästi paikalliseen kulttuurimaisemaan.

Linkin pellot.

83 Linkin rantojensuojelualueen tienvieren reunapuusto

Kotajärven eteläranta kuuluu rantojensuojeluohjelma-alueeseen. Alue on suojeltu kuitenkin kaavalla m-merkinnällä, jolloin alueella on sallittu metsätaloudelliset toimenpiteet. ELY-keskus omistaa tiealueen maanpohjan, mutta puusto kuuluu maanomistajille. ELY-keskus vastaa alueen raivaamisesta puuston rajaan asti. Rannan puusto on hyvin lähellä tietä, joten alueen raivaaminen vaatisi isompien puiden poistoa alueelta. Tienvieren rantapuustoa voisi harventaa hieman niin, että säilytetään kuitenkin yksittäisiä koivuja ja isoja tervaleppiä. Vesakkoa ja pensaita voidaan myös raivata alueelta, jotta näkymä tieltä järvelle säilyy avoimena.

Linkin tienvarren puustoa.

84 Ison Savijärven tienvarsimetsät

Puukkoistentie kulkee Ison Savijärven itärantaa noudatellen. Tien ja rannan väliin jää kapea puustoreunus, jossa kasvaa pääasiassa koivua ja mäntyä. Lehtipuuvesakkoa ja pajua on kasvanut isompien puiden väliin melko tiheästi. Ranta-alue kuuluu rantojensuojeluohjelma-alueeseen, ja se on suojeltu kaavalla m-merkinnällä (ks. suojelualueiden väliset erot s. 26), jolloin alueella on sallittu metsätaloudelliset toimenpiteet. Rantametsäreunan vesakkoa voisi raivata ja joitain isommista puista poistaa niin, että maisema tieltä järvelle säilyisi puoliavoimena. Isot maisemapuumännyt, lahopuut ja tervalepät tulisi säilyttää.

Ison Savijärven rantapuusto.

85 Järvensivun luonnonsuojelualue

Suojelualue sijaitsee Koekeskisen länsirannalla suoraan yhteydessä Kivijärven -Koekeskisen luonnonsuojelualueen pohjoisreunaan. Alue on 1-alue, jolla metsätaloudelliset toimenpiteet on kielletty. Liikenneturvallisuuksi uhkaavat puut saa kuitenkin poistaa. Aluetta voidaan hoitaa ELY-keskuksen ja maanomistajan yhteisellä suunnitelmalla.

86 ja 87 Pekka Halosen kesäpaikka ja Kivikosken myllärin torpan pihapiiri

Kivikosken rannalla sijaitsee kulttuurihistoriallisesti arvokas pihapiiri. Pihapiirin reunalla on torppa, jossa taidemaalari Pekka Halonen vietti kesiään vuosina 1916-1933. Torppa ja sen viereinen riviaitta on rakennettu 1870-luvulla. Saman pihapiirin toisella puolella on myllärin torppa, vilja-aitta 1850-luvulta

sekä navetta ja savusauna 1930-luvulta. Halosen suku rakensi 1960-luvulla oman saunan kauemmas pihasta Kivijärven rantaan. Aivan Kivikosken rannassa on vanha mylly vuodelta 1919 ja saha vuodelta 1938. Myllyrakennus on sijainnut ennen ylempänä, mutta se on myöhemmin siirretty lähemmäs rantaan. Sahaan on rakennettu peltikatto 1970-luvulla. Mylläriin torpan rakennuksia on alettu viimeaikoina korjata: mm. vilja-aitta sai uuden pärekaton keväällä 2013.

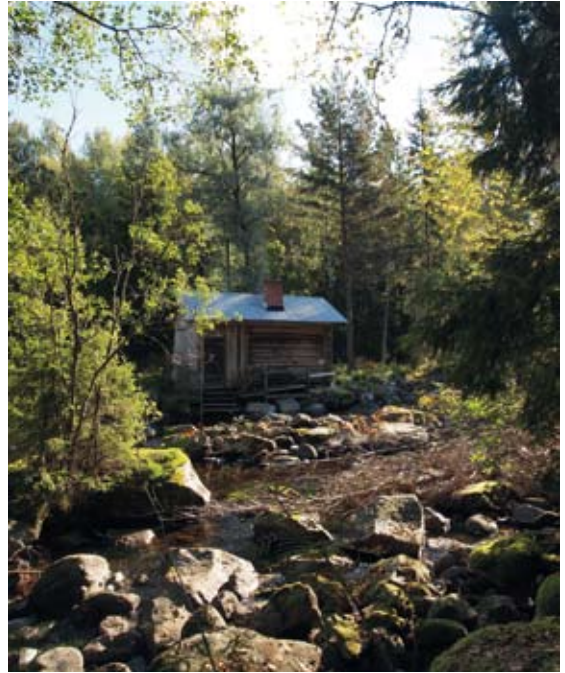
Halosen suvun riviaitta. Ville Salonen

Kivikosken mylly. Ville Salonen

Kivikosken saha ja mylläriin torppa.

Kivikosken mylläriin sauna.

Kivikosken rannalta on kaatunut muutaman vuoden takaisessa trombissa joitain puita, mikä tekee pihan sisääntuloväylän hieman karun näköiseksi. Pihapiiriä ympäröivät metsät on suojeltu (kohde 88). Kohde vaatisikin oman tarkemman suunnitelmansa, jos suojelualuetta halutaan hoitaa.

88 Kivijärven -Koekeskisen luonnonsuojelualue

Suojelualan kolme osaa sijaitsee Kivijärven ja osin Koekeskisen rannoilla ja reunustaa Kivikosken mylläriin torpan sekä Pekka Halosen kesäpaikan pihapiiriä. Yksi osa suojelualueesta on Isojärven rannalla. Kivijärven rannoilla olevilla alueilla on kielletty metsätaloudelliset toimenpiteet, mutta erillisen suunnitelman mukaiset poikkeukset ovat sallittuja.

Muutaman vuoden takainen trombi on kaatanut Kivikosken suulta muutamia koivuja ja kuusia juuri-neen niin, että ne ovat kaatuneet osin kosken yläjuoksun päälle. Myllärin torpan pihan takana olevan suojelualueen laidalla kasvaa kaksi hyvin korkeaa kuusta, jotka kaatuessaan saattaisivat aiheuttaa pahaa vahinkoa arvokkaalle navettarakennukselle.

Kivikosken navetta.

Trombi on kaatanut puita Kivikosken rannoilta.

89 Kiviniemen luonnonsuojelualue

Kivikosken rannassa sijaitseva suojelualue on kokonaan 2-alueetta, jolloin alueella saa harjoittaa metsätaloutta noudattaen metsälakia ja rantametsien käsittelysuosituksia, mutta rakentaminen on kielletty. Alueella kasvaa vanhaa kuusimetsää, jonka kenttäkerros on sammalvaltainen ja kivikkoisen. Alue olisi suositeltava jättää luonnontilaiseksi. Alue reunustaa Kivijärveä ja vaikuttaa vahvasti kivijärven maisemaan, joka on ilmeeltään kansallisromanttisen erämainen.

10 TUKIMUOTOJA MAISEMAN- JA LUONNONHOITOON

10.1. Maatalouden ympäristökorvaussopimukset

Maaseutumaiseman ja -luonnonhoitoon oli mahdollisuus edellisellä Manner-Suomen maaseudun kehittämishjelmakaudella (2007-2013) saada ympäristötuen erityistukia. Erityistukia olivat: luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen, perinnebiotooppien hoito, suojavyöhykkeen perustaminen ja hoito, monivaikutteisen kosteikon hoito sekä pohjavesialueiden peltoviljely. Tulevalla ohjelmakaudella 2014-2020 ympäristötukijärjestelmä muuttuu ympäristökorvaussopimukseksi ja entiset erityistuet tulevat olemaan ympäristökorvaussopimuksia. Jatkossa perinnebiotooppien hoidon tuki ja luonnon- ja maiseman monimuotoisuuden tuki yhdistyvät yhdeksi ympäristökorvaussopimukseksi. Kosteikkojen hoito säilyy jatkossakin ympäristökorvaussopimuksissa. Tukien tarkempi sisältö ja vaatimukset eivät ole vielä tarkentuneet.

Rekisteröidyt yhdistykset voivat myös jatkossa saada ympäristökorvausta luonnon ja maiseman monimuotoisuuden hoitoon Leader-toimintaryhmien kautta.

Uuden maaseudun kehittämishjelman etenemistä voi seurata sivuilta www.maaseutu.fi -> *maaseudun kehittämishjelmät -> tuleva ohjelmakausi*.

10.2. Kestävän metsätalouden tuki (KEMERA)

Metsäkeskuksen kautta voi hakea KEMERA-tukea (Kestävän metsätalouden tuki) luontokohteiden säilyttämiseen (ympäristötuki) tai metsäluonnon hoitoon.

Ympäristötukea metsäluonnon säilyttämiseen voi saada Metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen sekä muiden arvokkaiden elinympäristöjen säilyttämiseen. Ensisijaisia kohteita ovat rehevät lehto- ja korpikohteet sekä pienvesien lähiympäristöt. Metsälain mukaan erityisen tärkeiden elinympäristöjen ominaispiirteet tulee säilyttää. Ympäristötuella voidaan korvata metsänomistajalle metsän biologisen monimuotoisuuden tai erityisen tärkeän elinympäristön säilyttämisestä tai muusta luonnonhoidosta aiheutuvia lisäkustannuksia tai tulonmenetyksiä.

Metsäkeskus voi myöntää ympäristötukea käytettävissä olevien määrärahojen mukaan myös muihin kohteisiin. Muita metsäluonnon arvokkaita elinympäristöjä ovat metsälaissa luetellut elinympäristöt, jotka eivät täytä ominaispiirteiltään lain vaatimuksia, sekä vanhat luonnonsuojelullisesti arvokkaat metsiköt, harjujen paisterinteet, supat, ruohoiset suot, perinnemaisemien hakamaat ja metsäniityt. Tuesta ja alueen käytöstä tehdään 10 vuoden määräaikainen sopimus Metsäkeskuksen ja metsänomistajan välillä.

Metsäluonnon hoidon rahoitusta voivat saada alueellisesti merkittävät, usean tilan alueelle ulottuvat hoito- ja kunnostustyöt, jotka liittyvät esim. maisemanhoitoon, vesistöhaittojen estämiseen, arvokkaiden elinympäristöjen hoitoon tai ennallistamiseen. Metsäluonnonhoitohankkeet suunnitellaan ja toteutetaan Metsäkeskuksen toimesta tai sen valvonnassa. Rahoitus määräytyy hankekohtaisesti.

10.2.1 METSO-ohjelma ja luonnonhoito

Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelman (METSO) tavoitteena on auttaa maanomistajia suojelemaan metsien monimuotoisuutta. METSO:n yhtenä toimenpidevaihtoehtona on metsäluonnonhoito. Talousmetsien METSO-kohteissa aktiivinen luonnonhoito suunnitellaan ja toteutetaan luonnonhoitohankkeena. Luonnonhoitohankkeen kohteena voi olla esim. sellainen puustoinen perinnebiotooppi, jolle ei ole mahdollista hakea maatalouden ympäristötuen erityistukea. Muita mahdollisia luonnonhoitohankkeiden kohteita ovat mm. erilaiset lehdot tai ojitetut korvet. Hoitohankkeet toteutetaan **KEMERA-tuella**.

II AVUSTUKSET RAKENNUSPERINNÖN HOITOOON

II.1. Rakennusperinnön hoitoavustukset

ELY-keskuksen ympäristö ja luonnonvarat -vastuualue myöntää vuosittain harkinnanvaraisia avustuksia rakennusperinnön hoitoon kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaiden rakennusten säilyttäviin kunnostuksiin perinteisin menetelmin ja materiaalein. Avustusta voi hakea myös rakennusten välittömän lähiympäristön säilyttäviin kunnostustoimiin ja säilyttävän kunnostuksen edellyttämiin suunnitelmiin tai selvityksiin. Lisätietoja saa ELY-keskuksesta.

II.2. Entistämisavustukset

Museovirasto jakaa vuosittain entistämisavustuksia valtakunnallisesti merkittävien, kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten restaurointiin ja konservointiin. Museoviraston avustuksia myönnetään ensisijaisesti rakennussuojelulailla suojeltuihin kohteisiin tai kohteisiin, joiden kunnostus edellyttää antikvaarista asiantuntemusta. Lisätietoja saa Keski-Suomen museosta sekä Museovirastosta.

II.3. Seurantaloavustus

Suomen Kotiseutuliiton kautta on mahdollista saada tukea seurojentalojen kulttuurihistoriallista arvoa, kuntoa ja toimivuutta parantaviin kunnostustoimiin. Lisätietoja saa Suomen Kotiseutuliitosta.

12 TUKI MUINAISJÄÄNNÖSALUEIDEN HOITOOON

Museovirasto myöntää vuosittain yksityishenkilöille ja yhteisöille tukea muinaisjäännösalueiden hoitoon. Tukea voi saada muinaismuistolain (295/1963) mukaisten kiinteiden muinaisjäännösten hoitoon. Hoidon on perustuttava suunnitelmaan ja Museovirasto valvoo ja ohjeistaa hoitoa.

Tukea voidaan myöntää muinaisjäännöksen säilymistä parantaviin toimenpiteisiin, saavutettavuuden parantamiseen sekä hoidon suunnitteluun liittyviin toimenpiteisiin. Tällaisia toimenpiteitä voivat olla mm. erilaiset maisemanhoidolliset toimenpiteet, alueen kulumisen ehkäisy, suoja- ja tukirakenteiden rakentaminen, kävijäinfrastruktuurin rakentaminen sekä hoitotoimiin liittyvä tutkimus. Hoitotoimista tulee pitää hoitopäiväkirjaa. Lisätietoja saa Museovirastosta.

13 MAISEMA-ALUEEN (MAISEMANHOITOALUEEN) PERUSTAMINEN

Arvokkaiden maisema-alueiden asukkaiden aloitteesta voidaan luonnonsuojelulain 32§ mukaan perustaa maisema-alueita luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Maisemanhoitoalueet vastaavat Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa esitettyjä tavoitteita vuorovaikutteisesta maisemanhoidosta ja maiseman kautta rakentuvasta positiivisesta yhteisöllisyydestä. Eurooppalainen maisemayleissopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 2006.

Luonnonsuojelulain mukainen maisema-alue on eri asia kuin valtioneuvoston päätöksen mukaiset inventoidut valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, siksi luonnonsuojelulain mukaisesta maisema-alueesta käytetään myös nimitystä maisemanhoitoalue. Alueen kuuluminen valtioneuvoston päätöksen mukaiseen inventoituun maisema-alueeseen toki helpottaa luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamista.

Vaikka asiasta on säädetty luonnonsuojelulaissa, ei maisema-alueen perustaminen kuitenkaan tarkoita samaa kuin luonnonsuojelualueen perustaminen. Kysymys on ihmisen työn synnyttämän maiseman, kulttuurimaiseman, säilyttämisestä ja hoitamisesta. Tavoitteena on tukea kylien elinvoimaisuutta ja saada sitä kautta hieno maisema säilymään myös tuleville polville.

Maisemanhoitoalueet perustetaan tiiviissä yhteistyössä paikallisten toimijoiden, kuten kyläyhdistysten ja kuntien kanssa. Maisemanhoitoalue on siis alueen maanomistajien ja osallisten keskinäinen sopimus, jolla sitoudutaan tiettyihin maisemanhoidollisiin toimenpiteisiin. Toimenpidesuosituksot sisällytetään perustamispäätökseen. Perustamispäätöksessä mainitut toimenpiteet eivät kuitenkaan saa aiheuttaa kiinteistön omistajalle merkityksellistä haittaa.

Maisemanhoitoalueita hoidetaan hoitosuunnitelman mukaan ja suunnitelman toteuttamiseen on maisema-aluestatuksen avulla mahdollista hakea ulkopuolista rahoitusta esim. talkoisiin, raivaustöihin ja matkailun edistämiseen. Näillä voi olla myös positiivisia taloudellisia seurannaisvaikutuksia suorien maisemavaikutusten ohella. Viime kädessä hoitosuunnitelman toteutus on kuitenkin kiinni paikallisista asukkaista ja heidän aktiivisuudestaan.

Viihtyisän ympäristön lisäksi maisemanhoitoalueiden status voi olla paikallisen identiteetin ja yhteisöllisyyden kannalta tärkeä asia. Konkreettisimmillaan maisemanhoitoalue tuo paikalliset vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat yhteen talkoiden ja muun yhteistoiminnan myötä. Maisemanhoitoalueiden yhteydessä perustetut neuvottelukunnat ovat hyviä keskustelufoorumeita ja kansalaisvaikuttamisen välineitä. Maisemanhoitoalueita on tällä hetkellä vielä Suomessa hyvin vähän, joten ministeriö on pystynyt rahoittamaan alueiden hoitoa vuosittain n. 5000-10000 eurolla.

14 MAISEMAN HYÖDYNTÄMINEN MATKAILUN EDISTÄMISESSÄ

Maisema on vahvana vaikuttajana matkailussa: se on yksi tärkeimmistä tekijöistä, joka luo elämyksiä ja vaikuttavuutta matkustamiselle. Maisema-arvojen tunnistaminen ja selvittäminen voikin olla hyödyksi paikallisen matkailu- ja hyvinvointiliiketoiminnan kehittämisessä. Maisema voidaan yhdistää mm. eko-, hyvinvointi- ja maatilamatkailuun.

Maisema edistää ihmisten hyvinvointia. Maiseman ja luonnon vaikutukset hyvinvointiin perustuvat ympäristön moniaistiseen kokemiseen. Maisema voidaan kokea visuaalisen ilmeensä lisäksi kokonaisvaltaisesti elämyksenä, johon kuuluvat myös äänimaailma ja mielikuva alueesta. (Komulainen 2013)

Maiseman tuotteistamisen lähtökohta on maisemasta syntyvän mielikuvan vahvistaminen, elämyksellisyys syventäminen ja yksilöiminen. Maisema on vahvasti kytköksissä alueen identiteettiin: maisema muodostuu alueen luonnosta, historiasta ja nykyisistä toimista. Maisemasta voidaan luoda palvelutuote vahvistamalla maiseman luomaa imagoa. Maiseman vaikuttavuutta vahvistavia tekijöitä ovat esim. maisemaan liitetyt tarinat, henkilöhahmot tai hyvä ruoka. Nämä tekijät lisäävät maiseman tuoman elämyksen vahvuutta ja luovat merkitystä maisemalle. (Komulainen 2013)

Maiseman tuotteistamisessa luodaan maisemasta palvelutuote, joka antaa mahdollisuudet elämyksien kokemiselle selkeän palvelukonseptin avulla, ja joka on helppo ostaa. Maisemapalveluiden tuotteistamisessa olennaista on myös paikan nimen ja tuotteen yhdistäminen, nimen brändäys, sekä selkeiden ja turvallisten reittien luominen. Paikan toimijoiden verkostoituminen vahvistaa brändiä, ja yhdessä pystytään luomaan laajempia palvelukokonaisuuksia, jotka tukevat maisemapalveluita. (Komulainen 2013)

14.1. Suunnittelualueen maiseman tuotteistusvinkkejä

14.1.1. Virkistysalueet ja reitit lähistöllä

Arvajanreitti sijaitsee Isojärven kansallispuiston ja Jämsän Himoksen matkailukeskuksen välisellä alueella, joka on merkitty Keski-Suomen maakuntakaavaan merkittäväksi matkailuun ja virkistykseen liittyviä alueita yhdistäväksi yhteydeksi.

Arvajanlahdelta lähtee Wanhan Witosen melontareitti, joka jatkuu Petäjävedelle asti. Metsähallituksella on Edesniemessä ja Edessalossa useita rantautumispaikkoja, joissa on tulentekopaikat ja käymälät. Kyläläiset pitävät yllä myös laajaa latuverkosta talvisin, joista osa kulkee myös järven jäitä pitkin. Puukkoisten kyläyhdistyksen ylläpitämä latuverkosto (<http://puukkoistenladut.nettisivu.org/latukartta/>) kulkee 40 – 50 kilometrin matkan ympäri kylää. Arvajan urheiluseura ylläpitää Arvajan seurantalons takaa lähtevää metsässä kulkevaa latureittiä. Myös moottorikelkkareittejä löytyy mm. Hassin kylältä.

Läheisistä muinaismuistoista merkittävin ja matkailullisesti selkeimmin hyödynnettävissä on Päijälän linnavuori Arvajanreitin eteläpuolella. Päijälän linnavuori on valtakunnallisesti merkittävä rautakautinen muinaislinna. Pohjoismaiden rikkain esinelöytö sisältää yli 340 itäistä ja läntistä esinettä - keihäät, kirveet, talousesineet, korut ja takeet kertovat hämäläisestä talonpoikaiskulttuurista. Päijälän linnavuori kohoaa n. 45 m Saaresjärven yläpuolelle Linnajärven ja Saaresjärven välisellä kannaksella. Linnavuorelle vie opastettu polku. (http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx?sovellus=mjreki&taulu=T_KOHDE&tunnus=291010007)

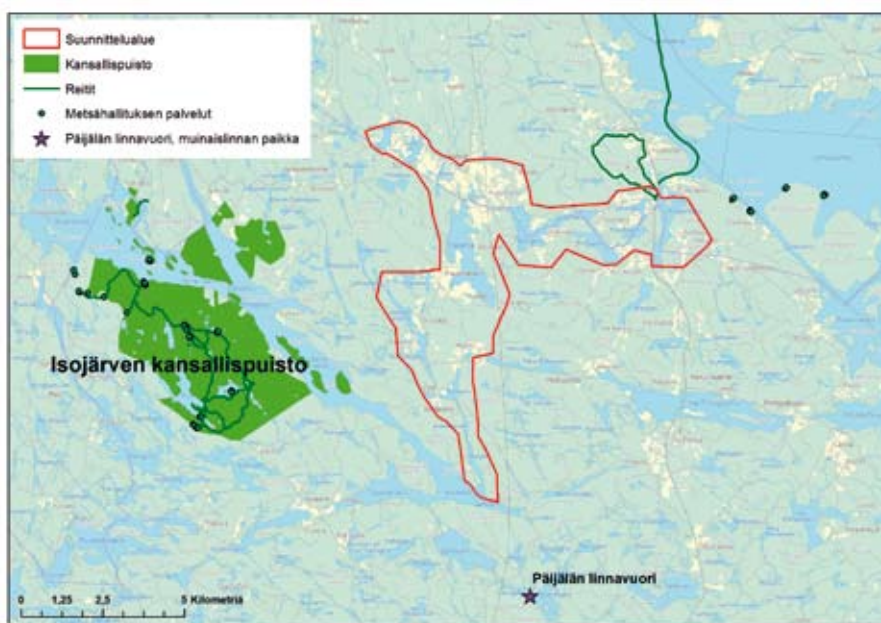

Ympäristöministeriön 14.4.2009 vahvistama Keski-Suomen maakuntakaavan alueluettelo.

14.1.2. Maalattut maisemat

Puukkoisten kylän Kivikosken ympäristön jylhä ja vaihteleva luonto on innoittanut taidemaalari Pekka Halosta (1865-1933) useissa maalauksissa. Yksi näistä maalauksista on Kesäurheilua (1922). Halonen kiintyi Kivikosken maisemiin niin, että hänestä tuli vuodesta 1916 alkaen vakituinen kesäasukas Kivijärven myllytorppaan. Kivikoski oli Halosen mieluisin maalauskohtealueella, mutta hän maalasi myös maisemia Lumminvuorelta, Kotavuorelta, Myllyvuorelta ja Kirkkovehmaalta. Näissä maisemissa syntyivät mm. maalaukset Kesämaisema Kotajärvelle (1916) ja Syysmaisema Kuhmoisista (1928).

Muita Halosen maalauksia, jotka luultavasti liittyvät Kuhmoisten maisemiin: Tukinuittajat, Niittomiehet, Rannalla istuja, Koski, Maisema, Saunaranta talvella, Kosken kuohuja, Kesäurheilua, Kivikoski, Maisema Kuhmoisilta, Kesämaisema Kotajärveltä, Tyttö ja poika kosken kuohuissa (<http://www.tunnemaisema.fi/maisemapaikka/>).

Virkistysalueet ja reitit Arvajanreitit suunnittelualueen lähistöllä.

15 LÄHTEET

Antila, Kimmo. 1992. Nelostie Keski-Suomessa, Talvitiestä eurooppatieksi. Tiemuseon julkaisuja 6. Tielaitos, Keski-Suomen tiepiiri.

Bergius, Liisa ja Koistinen, Arja. 1999. Keiteleen kanavan maisemissa, Keiteleen kanavan vaikutusalueen maisema-analyysi ja hoito-ohje.

Eloranta, Anssi ja Huovinen, Markku. 1991. Arvajen koskireitin kalataloudellinen kunnostussuunnitelma. Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiiri.

Havumäki, Matti. 2003. Taimenpopulaatioiden ajallinen vaihtelu ja mahdolliset koskikunnostuksen vaikutukset Arvajen reitillä. Pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Bio- ja ympäristötieteiden laitos, Kalabiologia ja kalatalous.

Horppila-Jämsä, Liisa & Suominen, Timo (2004). Putkilahden maisemanhoitosuunnitelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut, Keski-Suomen ympäristökeskus, Jyväskylä.

Iisakkila, Leena. 1977. Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä.

Jokinen, Kimmo (2011). Hassin kyläkirja. Hassin kyläseura ry.

Jäppinen, Jussi (toim.) (2006). Viestejä maisemassa – keskisuomalainen kulttuuriympäristö. Minerva-Kustannus.

Kivelä, Reija (2000). Keski-Suomen perinnemaisemat. Alueelliset ympäristöjulkaisut 175, Keski-Suomen ympäristökeskus.

Komulainen, Minna (toim.) (2013). Maiseman tarina – Opas maisemapalveluiden luomiseen. Maa- ja kotitalousnaisten keskus. Saatavana myös sähköisenä pdf:nä <http://www.sitra.fi/julkaisu/2013/maiseman-tarina>

Keski-Suomen maakuntakaavan alueluettelon liite. Maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt Keski-Suomen maakuntakaavassa. Ympäristöministeriön 14.4.2009 vahvistama. http://www.keskisuomi.fi/filebank/10825-kulttuuri_ym_www.pdf

Lahdenvesi-Korhonen, Leena (2011). Viisarinmäki-Rutalahden maiseman- ja luonnonhoidon yleissuunnitelma. Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 7/2011.

Maisemapaiikka <http://www.tunnemaisema.fi/maisemapaiikka/maisema-teoksessa/kubmoisten-kivikoski/halonen-kivikoskella/>

Museovirasto, ympäristöministeriö (1993). Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16.

Museovirasto. 1999. Hiidenkuias ja tulikukka, opas arkeologisen kulttuuriperinnön hoitoon.

Museovirasto. Muinaisjäännösten hoito http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen_perinto/muinaisjaannosten_hoito

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri

Muhonen, Matleena. 2005. Keski-Suomen maakunnallinen maisemaselvitys, maisemallinen osa-aluejako. Keski-Suomen ympäristökeskus.

Nieminen, Anna ja Rantanen, Paula. 2012. Komealupiinin (*Lupinus polyphyllus*) levittäytymiskyky ja taimien kasvuun vaikuttavat tekijät. ProGradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37705/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201204181555.pdf?sequence=1>

Paakkanen, Arja (toim.) 2000. Vororotista Ryöneihin, Jämsänseudun luonnon lumoa. Jämsän kaupunki ja Jämsänkosken kaupunki.

Raatikainen, Kaisa. 2011. Maiseman- ja luonnonhoidon yleissuunnitelma, Luhangan maisematie. Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja.

Rantametsien käsittelysuositus. Metsäteho ja Tapio. ISBN 951-673-162-7.

RY Rakennettu ympäristö. Lehti: 3/2007. Sivut: 11 http://www.rakennustieto.fi/lehdet/ry/index/lehti/P_78.html

Savijärvi, Ilkka (2013). Puukkoinen – Kylä Isojärven koskireitillä. Puukkoisten kyläyhdistys ry.

Syrjänen, J., Eloranta, A., Sivonen, O., Sivonen, K. & Ranta, T. 2012. Kuhmoisten ja Jämsän Arvajan reitin taimenkannan seuranta vuosina 1984–2011. Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen ELY-keskus, Hämeen kalatalouskeskus

Ympäristöministeriö (1993). Arvokkaat maisema-alueet, Maisema-alue työryhmän mietintö II. Mietintö 66/1992.

Ympäristöministeriö http://www.ymparisto.fi/FI-LUONTO/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Maisemanhoitoalueet

16 LISÄTIETOA

www.finlex.fi

Ajantasainen lainsäädäntö.

http://www.paikkatietoikkuna.fi/web/fi/kartta

Paikkatietoikkunan karttaikkuna kartta-aineiston tarkasteluun.

www.kotiniitty.net

Tietoa perinnemaisemista, niiden hoidosta ja hoidon rahoituksesta erityisesti yhdistysten näkökulmasta.

www.laidunpankki.fi

Tietoa maisemalaidunnuksesta, sopimusmallit ym.

www.mavi.fi ja www.maaseutu.fi

Ympäristötuen neuvonnalliset oppaat, erityistukien oppaat sekä perinnebiotooppien hoitokortit.

http://www.nba.fi/fi/mjhoito

Muinaisjäännösten hoito.

www.rky.fi

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.

www.ymparisto.fi

http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/restaurointi/korjauskortit

Museoviraston korjauskortit.

http://www.turku.fi/public/default.aspx?contentid=3990

Korjaajan kymmenen käskyä, Turun museokeskus.

http://www.d3.ymparisto.fi/d3/paikkatieto.htm

OIVA - ympäristö- ja paikkatietopalvelu, Suomen ympäristökeskus.

http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/tietojarjestelmat/kympariston_tietojarjestelma/kulttuuriympariston_rekisteri-portaali

Museoviraston kulttuuriympäristön rekisteriportaali, muinaisjäännökset ja rakennettu kulttuuriperintö paikkatietoaineisto.

www.jyvaskyla.fi/keski-suomenmuseo

- lisätietoa Keski-Suomen museon tekemistä kunnittaisista rakennusperintöinventoinneista.

Arvajanreitti on yksi Keski-Suomen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista, jonka maisemassa yhdistyvät viljelty kulttuurimaisema ja metsäiset mäet vesireitin varrella. Arvajanreitille alueelle laadittiin vuoden 2013 aikana käytännönläheinen maisemanhoitosuunnitelma Mahdollisuutena maisema, MAMA-hankkeessa. Suunnitelman tavoitteena on auttaa alueen asukkaita tunnistamaan viljellyn kulttuurimaiseman ominaispiirteitä ja kannustaa hoitamaan niitä. Maaseudun kulttuurimaisema vaatii säilyäkseen jatkuvaa hoitoa tai muuten alueet kasvavat umpeen ja pitkään hoitohistoriaan sopeutunut lajisto häviää. Arvajanreitille maisemanhoitosuunnitelmaan on sisällytetty 45 tilan alueelta yhteensä 89 erilaista hoitokohdetta. Lisäksi suunnitelmassa on kuvattu yleisesti alueen maisemarakennetta ja kulttuurihistoriaa ja annettu yleisohjeita erilaisten kohde-tyyppien hoitoon.

Mahdollisuutena maisema, MAMA -hanke, on ylimaakunnallinen ja sen hallinnoijana toimii ProAgria Etelä-Savo/ Maa- ja kotitalousnaiset ja osatoteuttajina ProAgria Keski-Suomi/ Maa- ja kotitalousnaiset sekä Etelä-Savon ja Keski-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset). Hankkeen toteuttamisaika on 1.2.2013–31.12.2014.

ISBN 978-952-93-3781-1 (nid.)

ISBN 978-952-93-3782-8 (PDF)